પ્રકાશકનું નિવેદન

ભાષાઓના અભ્યાસ માટેના દૃષ્ટિકોણ હવે તો સારી પેઠે બદલાયા છે, એમ કહેવા કરતા ભાષાઓના અભ્યાસ માટેના આવા દૃષ્ટિકોણ હવે પ્રાપ્ત થયા છે એમ કહેવુ વધારે યોગ્ય થશે ભાષાઓના અભ્યાસ માટેની યોગ્ય પદ્ધતિ મળી જાય તો પ્રજા પ્રજા વચ્ચેના અતરો ઘણા ઓછા થઈ જાય અને વિશ્વ એક માળો બની શકે જે સાસ્કૃતિક સદર્ભોમાંથી ભાષા પસાર થઈ હોય છે તે સંદર્ભો આવા અભ્યાસ દ્વારા પામી શકાય છે

શ્રી શાતિભાઈની પાસે આવા અભ્યાસો માટેની સૂઝ છે કચ્છીનો અભ્યાસ કરવાનુ એમને પ્રાપ્ત થયું ડૉ પ્રબોધભાઈ પડિત પાસે ત્યાં એમને જે કામ સોપાયુ હતુ તે તો પૂરુ થયુ હતું પણ આવા વિષયમા તો સામાન્ય જનને જ્યા પૂરુ થતુ લાગે ત્યા જ એની શરૂઆત છે એમ સાચો અભ્યાસી જુએ શાંતિભાઈ પણ વિષયમા આગળ ને આગળ જવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે એમ કરતા એક સારી શબ્દાવલિ તૈયાર થઈ શકી એ શબ્દાવલિ એમણે ડૉ પડિતને બતાવી અને પોતે સાચી દિશામા છે તેની પતીજ કરી લીધી ડૉ પડિતે પણ એ કામ માટે સમય કાઢયો એટલુ જ નહિ, પણ એની ભૂમિકા પણ લખી આપી એ માટે હુ એમનો આભાર માનું છુ

આ શબ્દાવલિ આ દિશામા પ્રારભ જ છે એ અમે જાણીએ છીએ, પણ એ પ્રારભ યોગ્ય દિશામા છે એની અમને શ્રદ્ધા છે, અને જે કાંઈ માહિતી આપણી પાસે છે તે પરથી એમ પણ કહી શકાય તેમ છે કે આ દિશા ગુજરાતીમાં તો સાવ અક્ષુણ્ણ જ આજ સુધી રહી છે એ બાજુ આ પહેલાં પગલાં છે, છતા એ નિશ્ચિત મુદ્રાવાળા છે તેથી ભવિષ્યમા એ દિશામા જનાર સૌ કોઈને એનાથી લાભ થશે એમ અમે માનીએ છીએ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે સંદર્ભ સાહિત્ય અને સશોધન સાહિત્ય ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં અને સ્વીકૃત ગુણવત્તાવાળુ પ્રગટ કર્યું છે એમાં આથી ઉમેરો થાય છે આશા છે ગુજરાતના અભ્યાસીઓને આ પ્રયત્ન ઉપયોગી થઈ પડશે

૨૯–૮–'૬૬ રામલાલ પરીખ

અનુક્રમણિકા

"કચ્છી" વિષે

ગુજરાત યુનિવર્સિટીના ભાષાસાહિત્ય ભવનમાં કામ કરતી વેળાએ શ્રી શાંતિભાઈ આચાર્યને ભાષાવિષયક સંશોધનમાં પ્રવેશ કરાવવાનો પ્રસંગ પડતાં મેં એમને "કચ્છી"ના સ્વરૂપ વિશે કામ કરવા સૂચન કર્યું. આનાં બેત્રણ પ્રયોજન હતાં. એક તો સંશોધનની તાલીમ વસ્તુલક્ષી નિરીક્ષણથી થાય તે સારું, અને એ માટે પોતાની ન હોય એવી ભાષાથી શરૂઆત થાય તે વધારે સારુ. વળી ગ્રિયર્સનના સર્વેમાં જે ભાષા-બોલી વિશે ઉદાહરણો અને વ્યાકરણી રૂપરેખા આપવાનું રહી ગયું હતુ તેમાં કચ્છી પણ આવી જતી હતી (બીજી : ગોવા, મહારાષ્ટ્ર અને કર્ણાટકમાં બોલાતી કોંકણી). આથી કચ્છી વિશે આધારભૂત માહિતી આવશ્યક પણ હતી. તદુપરાંત ભારતીય સંદર્ભમાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની દ્વૈભાષિકતા (અને બહુભાષિકતા)નાં સ્વરૂપોના અભ્યાસમાં મને રસ હોવા ઉપરાંત એ આશા પણ હતી કે કચ્છી-ગુજરાતી (અર્થાત્ કચ્છી-હાલારી) દ્વૈભાષિકતાનો નમૂનો ઉપયોગી થઈ પડશે. શ્રી શાંતિભાઈનું કામ પહેલા તબક્કામાં છે; કચ્છીના ધ્વનિઘટકો તારવીને શબ્દકોશ રજૂ કર્યો છે; આ પછીના તબક્કામાં હવે વ્યાકરણી રૂપરેખા અને બોલીભેદો આવે. આટલુ થતાં કચ્છી વિશે આધારભૂત માહિતી આપણી પાસે આવી ગણાય.

કચ્છીના ધ્વનિઘટકો તારવેલા છે એટલે આ શબ્દકોશમાંની કચ્છી શબ્દાવલિ તુલનાત્મક અભ્યાસ માટે ઉપયોગી થઈ પડશે. ગુજરાતી લિપિના સંકેતોને ગુજરાતી જોડણી સાથે જ સાંકળવા ટેવાયેલા વાચકોએ ગુજરાતી લિપિના સંકેતોને ધ્વનિયોજનાસૂચક સંકેતો તરીકે વાપરવાની આદત પાડવી પડશે (અને જેઓ એમાં ગુજરાતી જોડણીને ધ્વનિઅનુસારી માની બેઠા છે તેમને મુશ્કેલી પડવાનો સંભવ છે.), લિપિ અને જોડણીને જુદી રાખતાં શીખવું એ પણ ભાષાસમજ કેળવવા માટે ઉપયોગી છે શ્રી શાંતિભાઈએ આ પહેલ કરી છે. આવાં કામ ચીવટ માગી લે છે; થોકબંધ સામગ્રીને વારંવાર રજૂ કરી શકાતી નથી, એ એકાદ વાર જ થાય અને એ કરનારે જો કચાશ રાખી હોય તો એની ઉપર આધાર રાખીને સંશોધન કરનાર સહુને એના છાંટા ઊડે; સંશોધનની આ સામાજિક જવાબદારી શ્રી શાંતિભાઈએ ગંભીરતાથી સ્વીકારી છે અને પાર પાડી છે એમ કહી શકાય. શબ્દસૂચિ કરનારનું કામ

કોશકાર જેટલું વ્યાપક નથી; કોશકારે તો ચોક્કસ વ્યાખ્યાઓ આપવી જોઈએ, અર્થચ્છાયાઓની નોંધ લેવી જોઈએ, પ્રયોગોની ઓળખ આપવી જોઈએ. તેમ છતાં કોશકારનો આધાર આવી શબ્દસૂચિઓ ઉપર પણ હોય છે. આ શબ્દસૂચિ ભવિષ્યના કોશ માટે ઉપયોગી થાય તેવી છે.

કચ્છીના ધ્વનિસ્વરૂપને સિંધીના ધ્વનિસ્વરૂપ સાથે સરખાવીએ તો સ્વરતંત્રનું અચૂક સામ્ય જણાય છે અને એનાં ઐતિહાસિક કારણો પણ સમજાય છે. કચ્છી સ્વરતંત્રમાં પાંચ દીર્ઘ સ્વરો અને ત્રણ હ્રસ્વ સ્વરો છે તે જ પ્રમાણે સિંધીમાં એ જ પાંચ દીર્ઘ સ્વરો અને ત્રણ હ્રસ્વ સ્વરો છે. જે ફેરફાર છે તે હ્રસ્વ સ્વરોની ઉપસ્થિતિ ઉપરનાં નિયમનોના છે. કચ્છીમાં અંત્ય સ્થાનમાં હ્રસ્વ સ્વરો આવી શકતા નથી, જ્યારે સિંધીમાં અંત્ય સ્થાનમાં હ્રસ્વ સ્વરો આવે છે. આ ફેરફારનાં દૂરગામી પરિણામો સૂચક છે. સિંધીના નામનાં રૂપાખ્યાનોમાં સારી એવી વિવિધતા છે. અંત્ય હ્રસ્વ સ્વરવાળાં નામોનાં એકવચનબહુવચનનાં અને પ્રથમા સામાન્ય વિભક્તિનાં રૂપો અંત્ય દીર્ઘ સ્વરવાળાં નામોનાં રૂપોથી જુદાં પડે છે. કચ્છીમાં નામનાં રૂપાખ્યાનોનું વૈવિધ્ય રહ્યું નથી અથવા તો નહિવત્ છે. ધ્વનિતંત્રની વ્યાકરણી તંત્ર ઉપર અસર પડતી જ હોય છે અને સ્વરોની ઉપસ્થિતિ ઉપરનાં નિયમનો બદલાતાં સિંધીનાં સંકુલ નામિક રૂપાખ્યાનોને સ્થાને કચ્છીમાં સરળ નામિક રૂપાખ્યાનો મળે છે. વ્યંજનોમાં સિંધીના ધ્વનિઘટકો કરતાં કચ્છીમાં ઓછા ધ્વનિઘટકો છે. કેટલાક સિંધી-વ્યંજનોના ભેદક અંશોનો કચ્છીમાં વિલય થતાં (અંગ્રેજી 'અનકન્ડિશનલ મર્જર' થતાં) કચ્છીમાં વ્યંજનોના ઘટકો ઓછા થયા છે. ઉદા૦ સિંધીમાં ક અને ક઼ – કચ્છીમાં ક, સિંધીમાં ખ અને ખ઼ – કચ્છીમાં ખ, સિંધીમાં ગ અને ગ઼ – કચ્છીમાં ગ (નુક્તાનું નિશાન તે સ્થાનના સંઘર્ષી ધ્વનિનું સૂચક છે.) સિંધીમાં શ અને સ – કચ્છીમાં સ.

આ જાતના ફેરફારો ભાષા ઇતિહાસમાં નવીન નથી; પણ અહીં એક વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિ છે. આપણા દેશના ભાગલા પડ્યા બાદ મોટા પાયા ઉપર સિંધી બોલનારા સમાજને પોતાના વતનમાંથી નીકળી જઈને અન્ય ભાષાસમાજોમાં વસવાટ કરવો પડ્યો છે. તેમાં ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્રમાં મોટા પ્રમાણમાં આ સિંધી નિર્વાસિતો વસ્યા છે અને દ્વૈભાષિક બન્યા છે. એ લોકો ઘરમાં સિંધી બોલે અને બહાર તે તે પ્રદેશની ભાષા ગુજરાતી કે મરાઠી બોલે. આ નિર્વાસિતોની સિંધી તળપદી સિંધીથી જુદી પડવા માંડી છે; નિર્વાસિતોની સિંધીને આપણે "નિર્વાસિતસિંધી" નામ આપીએ. નિર્વાસિત-

સિંધીના ધ્વનિતંત્રમાં અન્ય હ્રસ્વ સ્વરો નથી, ક ક, ખ ખુ, ગ ગુ, એવાં જોડકાંઓમાંથી સઘળાં ધ્વનિઓનો વિલય થઈ ગયો છે

અન્તઃશ્વસિત (અમેરિકન ઇમ્પ્લોઝિવ) સ્પર્શો નહિવત્ છે આથી સિંધી નિર્તાસિતસિંધી ·· સિંધી. કચ્છી એવું એક સમીકરણ યોજી શકાય અને કચ્છીમાં જે ફેરફારો થયા છે તેના જ પ્રતિબિંબો નિર્તાસિતસિંધીમાં જોઈ શકાય ધ્વનિતંત્રના આ સમાન પરિવર્તનો ઉપર સમાન સાંસ્કૃતિક સંદર્ભ અનુમાનીએ તો એમ કહી શકાય કે જે સંજોગોમાં નિર્તાસિતસિંધીનું નિર્માણ થયું છે, તેવા જ કોઈ સંજોગોમાં કચ્છીનું નિર્માણ થયું હશે અર્થાત્ કચ્છીની પૂર્વભૂમિકા દ્વૈભાષિકતામાં હોવી જોઈએ જૂનકાળમાં સિંધમાંથી બહાર આવેલી પ્રજા ગુજરાતી (કચ્છમાં મરાઠીની શક્યતા ન હોવાથી) વસતિમાં દ્વૈભાષિક બની, પરિણામે આવાં પરિવર્તનો થયાં, જેમ અર્વાચીન કાળમાં સિંધમાંથી બહાર આવેલી પ્રજા ગુજરાતમાં વસતાં "નિર્તાસિતસિંધી" નીપજી છે તેમ

આ ઘટના ક્યારે થઈ હશે? ભાષાસ્વરૂપના પુરાવાને આધારે આપણે આ તર્કને હજી આગળ લઈ જઈ શકીએ જૂની ગુજરાતીમાં અન્ત્ય સ્થાનમાં હ્રસ્વસ્વરોને અવકાશ હતો ઉદા જૂ ગુજ રાતિ, અર્વા ગુજ રાત, જૂ ગુજ કાજુ, અર્વા ગુજ કાજ જો એ કાળમાં સિંધી ભાષકો ગુજરાતી ભાષકો વચ્ચે વસીને દ્વૈભાષિક બન્યા હોત તો સ્વભાષા અને પ્રદેશભાષા બંનેમાં અન્ત્ય સ્થાનમાં હ્રસ્વ સ્વરોની શક્યતાને લીધે સિંધી ભાષાના અન્ત્ય હ્રસ્વ સ્વરોના વિલયને અવકાશ ન મળત નિર્તાસિતસિંધીના અન્ત્ય હ્રસ્વ સ્વરોનો વિલય અર્વાચીન સંપર્ક ભાષામાં અન્ત્ય હ્રસ્વ સ્વરોના અભાવ સાથે સંકળાયેલો છે માટે, જૂની ગુજરાતી સાથે (જૂની) સિંધીની દ્વૈભાષિકતા, કચ્છીના સ્વરૂપને સમજાવવા કામયાબ ન થઈ શકે જે કાળમાં ગુજરાતીમાં અન્ત્ય સ્થાનના હ્રસ્વ સ્વરોનો વિલય થયો તે કાળ પછીની જ, દ્વૈભાષિકતાની, કચ્છીના સ્વરૂપ સાથે સંગતિ થઈ શકે મધ્યકાલીન ગુજરાતીમાં–પંદરમા સૈકા પછીની ગુજરાતીમાં અન્ત્ય હ્રસ્વ સ્વરોનો વિલય થયેલો માલૂમ પડે છે અને ત્યારબાદ ગુજરાતીમાં કાનમાન, સ્વરોનું ભેદક અંશ રહેતું નથી–હ્રસ્વદીર્ઘત્વ ભેદક અંશ તરીકે બધા સ્થાનમાંથી જતું રહે છે આથી, (મધ્યકાલીન) સિંધીનો મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાથે સંપર્ક થતાં જે "નિર્તાસિત" સિંધી પ્રચારમાં આવી હશે તેનું પરિણામ વર્તમાન કચ્છી–આવો તર્ક કરી શકાય

સિંધી કચ્છીના ધ્વનિતંત્રની અને સિંધી નિર્વાસિત સિંધીના ધ્વનિતંત્રની ઝીણવટભરી તુલના, આ ભાષા જે સાંસ્કૃતિક સંદર્ભમાંથી પસાર થઈ છે તેની વિગતો, અને ગુજરાતીની પૂર્વભૂમિકાની ચોક્કસ માહિતી, વગેરે જેવા સંશોધનોથી ઉપરના તર્કોને નાણી શકાશે, વર્તમાનના ચોક્કસ નિરીક્ષણને આધારે ભૂતકાળનું અનુમાન કરી શકાય છે, નિર્વાસિત સિંધીઓની વિશિષ્ટ દ્વૈભાષિકતા કચ્છીના સ્વરૂપનું સૂચન કરે છે

શ્રી શાંતિભાઈ આચાર્યની આ શબ્દસૂચિ એમના જેવા બીજા ભાષા અભ્યાસીઓને આ ક્ષેત્રમાં સંશોધન કરવા પ્રેરે તો ભાષાદ્વૈભાષિકતા અને સંસ્કૃતિ વિશે આપણી જાણકારી સમૃદ્ધ થશે

પ્ર. બે. પંડિત

સંપાદકનું નિવેદન

ગુજરાત યુનિવર્સિટીમા ડૉ પ્રબોધભાઈ પંડિતના હાથ નીચે ભાષાવિજ્ઞાન વિભાગમા કામ કરવાની તક મળતી ત્યાર તેમના માર્ગદર્શન હેઠળ કચ્છી ભાષા પર કામ કરવાનુ આવેલું એ કામ કરતા કરતા 'કચ્છીનો એક શબ્દકોશ તૈયાર કર્યો હોય તો?' એવો વિચાર ઝબકી ગયેલો આ વિચાર ત્યાર પછીથી શ્રુ ઉમાશંકરભાઈ પાસે રજૂ કરેલો શ્રુ ઉમાશંકરભાઈએ આવો શબ્દકોશ અત્યત જરૂરી છે તેનુ કહેતા પ્રસ્તુત વિચારને ગતિ મળી પરિણામે આજે ગુજરાત પાસે આ નાનકડી શબ્દાવલિ રજૂ કરવાનું મને સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયુ છે

આ શબ્દાવલિની પૂર્વે 'કચ્છીના વિભાજ્ય ધ્વનિઘટકો'ના શીર્ષક તળે એક નાનો લેખ સહેતુક મૂકયો છે આ લેખ તે 'segmental phonemes of kacchi*'ના શીર્ષક તળે છપાયેલા લેખોની સવર્ધિત વિવર્ધિત આવૃત્તિ જેવો છે બીજી રીતે કહુ તો વિશેષ સામગ્રી મેળવીને કરેલી, આ, પહેલાના કાર્યની પુનર્વિચારણા જ છે પહેલાની સામગ્રી, કચ્છથી ઘણાં વરસોથી દૂર વસેલા અને ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવેલા તેવા કચ્છી ભાષકો પાસેથી મહદ્‌શે મેળવેલી હતી જ્યારે અહીં આપવામા આવી છે તે સામગ્રી, કચ્છના વિભિન્ન વિસ્તારોમા ફરીને મેળવેલી અને તપાસેલી (Checked) હોઈ, મારુ માનવુ છે કે તેના પરિણામે વધારે ચોકસાઈ તરફ દોરી જનારા નીવડશે આથી આ લેખનો અહીં સમાવેશ કર્યો છે

આ ઉપરાત, કચ્છીની શબ્દાવલિ લિપિબદ્ધ કરવા માટેની પૂર્વ ભૂમિકા નિર્દેશવાનું પણ આ લેખને અહીં મૂકવા પાછળ કારણ છે જ કચ્છીને પોતાની લિપિ નથી કચ્છી ભાષકો પોતાનો ભાષાવ્યવહાર ગુજરાતી લિપિ દ્વારા કરે છે કચ્છી ભાષાના આલેખન માટે, આમ, ગુજરાતી લિપિ રૂઢ બની ગયેલી છે આ રૂઢ થયેલી લિપિમા કચ્છીના આલેખન માટે જો કચ્છીના ધ્વનિઘટકોને અનુસરતા થોડા સુધારા-વધારા કરવામા આવે તો પ્રસ્તુત લિપિ કચ્છીની પોતાની જ બની રહે તેમ જણાય છે પરતુ આમ કરવા

*જુઓ ગુજરાત યુનિવર્સિટીનુ સામયિક '*Vidya*'ના Vol VII ના માર્ચ ૧૯૬૪ અને ઓગસ્ટ ૧૯૬૪ના અંકો અથવા પ્રસ્તુત શીર્ષક તળે ગુજરાત યુનિવર્સિટીએ પ્રકાશિત કરેલી પુસ્તિકા (૧૯૬૬)

માટે કચ્છીના ધ્વનિઘટકોની નિયતિ અનિવાર્ય બની રહે છે. આથી પણ, આ શબ્દાવલિની પૂર્વે પ્રસ્તુત લેખ મૂકવાનું મને ઉચિત જણાયું છે.

આ શબ્દાવલિ પ્રારંભિક છે તે વાત તો તેનું લગભગ ૨૫૦૦ જેટલું નાનું શબ્દભંડોળ જ સ્ફુટ કરે છે. સ્થળ પરની વધારે સઘન કામગીરી દ્વારા આ શબ્દ સખ્યા જરૂર વધારી શકાઈ હોત. પરંતુ વૃદ્ધિ એ અસ્તિત્વ પછીની પ્રક્રિયા હોઈ, આ શબ્દાવલિને અસ્તિત્વ રૂપે જ મૂકવાનો નમ્ર પ્રયાસ કર્યો છે. ઉત્સાહી સંશોધકને તેમાં વૃદ્ધિ કરવાની, આથી, વૃત્તિ જાગશે તો મારું આ કાર્ય વ્યર્થ નહીં ગયાનો મને પરિતોષ થશે.

આ કાર્યને ઐતિહાસિક દષ્ટિએ પણ પ્રારંભનું ગણવું જોઈએ મારી જાણ છે ત્યાં સુધી કચ્છીનો એક પણ શબ્દકોશ આજે ઉપલબ્ધ નથી. કચ્છીનો એક કોશ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ છાપ્યો હોવાનો ઉલ્લેખ કરીને સર જ્યોર્જ ગ્રિયર્સને* જણાવ્યું છે કે પોતે પ્રયાસો કરવા છતાં પણ આવો કોઈ કોશ શોધી શકયા નથી.

આ સિવાય મેં વિદ્યાસભાના ગ્રંથાલયમાં એક યથેચ્છ લખાયેલી 'કચ્છીશબ્દાવળી' જોઈ છે. આના 'બનાવનાર' પરભુદાસ રણછોડજી છે. સંવત ૧૯૪૨ એટલે કે સને ૧૮૮૬માં ભૂજનગરમાં આ રચાયેલી છે અને કિંમત કોરી બે છે આ નાનકડી પુસ્તિકામાં લેખકે જે કચ્છી શબ્દો નોંધ્યા છે તે ગુજરાતી લિપિમાં છે, અને ગુજરાતી વર્ણમાળાના બધા જ વર્ણો પ્રમાણે શબ્દો આપવાનો પ્રયાસ છે. આથી, કચ્છીમાં જે ધ્વનિઘટક હોય જ નહીં તેવા ઘટકવાળા શબ્દો પણ તેમાંથી મળે છે. ઉ.ત. /દ/ની નીચે ઘણા બધા શબ્દો નોંધાયેલા છે. પણ આપણે આગળ જોઈશું તે પ્રમાણે કચ્છીમાં /દ/ની અગ્રસ્થાને ઉપસ્થિતિ જ નથી !

આ સિવાયનો બીજો કોઈ પ્રયત્ન મારી જાણમાં નથી. ગુજરાતની પ્રજા આ શબ્દાવલિને મૂલવતાં આ ઐતિહાસિક વિગત પણ ધ્યાનમાં લે તેવી પ્રાર્થના છે.

અંતે, પ્રસ્તુત કાર્યમાં જે જે ભાઈબહેનો તરફથી મને પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મદદ મળી છે તે સહુ પ્રત્યે હું આભારની લાગણી વ્યક્ત કરું છું. આમાં નીચેનાં ભાઈબહેનોની મદદ ન મળી હોત તો આ કાર્ય, આટલું વહેલું પૂરું કરી શકાયું ન હોત ભાઈશ્રી ડી. એલ. રાંભીઆ અને શ્રીમતી રાંભીઆનો તો આભાર માનવા કરતાં એમ જ કહીશ કે આ કાર્ય જેટલું

* જુઓ લિંગ્વિસ્ટિક સર્વે ઓફ ઇન્ડિયા વૉ. ૯, ભા. ૧, પૃ. ૧૮૪.

મારું છે તેટલું જ તેઓનું પણ છે. વળી તેમના દ્વારા ભુજના એક સંનિષ્ઠ કાર્યકર ડૉ. સાવલા અને તેમનાં સંસ્કારી કુટુંબના પરિચયનો આનુષંગિક લાભ પણ અત્ર ઉલ્લેખનીય ગણવો જોઈએ. આ સિવાય જામનગરના, વૉકર અંજારીઆવાળા શ્રી હંસરાજભાઈ તથા શ્રી શાન્તિભાઈ, ભુજનાં દેવકુંવરબહેન અને તેમના વયોવૃદ્ધ પિતાશ્રી, રામણીઆના ડૉ. લીલજીભાઈ શાહ, ભાણજીભાઈ શાહ તથા ખીમજીભાઈ સાવલા, બેરાજાના શ્રી ખત્રી, અને શ્રી પોપટભાઈ શાહ, તથા માંડવીની સાર્વજનિક ધર્મશાળાના ચોકિયાત શ્રી બાબુભાઈ આદિ નામોનો પણ અહીં સાભાર ઉલ્લેખ કરું છું. એચ. કે. કોલેજના રાજ્ય-શાસ્ત્રના અધ્યાપક શ્રી કેનીઆના સહકારની પણ સાભાર નોંધ લઉં છું. શબ્દાવલિના અંગ્રેજી અર્થો તપાસી આપીને મારા શ્વશુરે મને ઉપકૃત કર્યો છે. ભાઈશ્રી હકુભાઈ શાહે પણ મુખપૃષ્ઠની સજાવટ કરી આપીને મને ઋણી બનાવ્યો છે.

મુ. પંડિત સાહેબે આની મૂલવણી રૂપ બે શબ્દો લખી આપ્યા તે માટે હું તેમનો અત્યંત ઋણી છું.

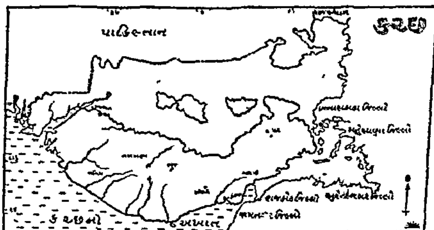
આ ઉપરાંત ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના મહામાત્રશ્રી રામલાલભાઈએ આ કાર્યમાં જે સુવિધા કરી આપી છે તે બદલ તેમનો પણ ઋણી છું. મુ. મોહનભાઈનો તો આભાર શો માનું? આ પ્રકાશન તેમણે પોતીકાં પ્રકાશન કરતાં યે વિશેષ સારસંભાળથી કરાવ્યું છે. આમ, આ કાર્ય, એક રીતે આ સહુના સહકારનું જ પરિણામ છે. અલબત્ત, આમાં જે કંઈ ક્ષતિઓ રહી હોય તેની જવાબદારી મારી અંગત છે. વિદ્વાનો આમાં રહેલી ક્ષતિઓ પ્રત્યે મારું ધ્યાન દોરશે તો મારાં આ પ્રકારનાં અન્ય કાર્યોમાં મને યોગ્ય દોરવણી મળશે

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ-૧૪

શાન્તિભાઈ આચાર્ય

પ્રાસ્તાવિક

કચ્છને ભૌગોલિક રીતે જોઈએ તો ભારતના પશ્ચિમ કિનારે ૨૨° ૪૪' ૮" (આશરે) થી ૨૪° ૪૧' ૩૦" (આશરે) અક્ષાંશ અને ૬૮° ૭' ૩૦" (આશરે) થી ૭૧° ૪૬' ૪૫" (આશરે) રેખાંશ વચ્ચે આવેલો પ્રદેશ છે× તેની પૂર્વપશ્ચિમ ભૂમિ ૧૬૦ માઈલની લંબાઈની થાય છે અને ઉત્તર દક્ષિણનો ભૂભાગ લગભગ ૩૫ માઈલથી ૭૦ માઈલના વિભિન્ન રીતે વત્તાઓછા વિસ્તારવાળો છે આ પ્રદેશની ઉત્તર અને પૂર્વ તરફની સીમાઓ રણથી ઘેરાયેલી હોવાથી તેમ જ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ સીમાઓ, અનુક્રમે કચ્છનો અખાત અને અરબી સમુદ્રથી બદ્ધ હોવાથી, ભારતના અન્ય પ્રદેશોથી તે લગભગ વિખૂટો પડી ગયેલો પ્રદેશ રહ્યો છે.

આ પ્રદેશમા બોલાતી ભાષા તે કચ્છી ભાષાના વર્ગીકરણની દૃષ્ટિએ તપાસીએ તો કચ્છી, ભારોપીય ભાષાકુળની ભારતીય આર્ય શાખા નીચે આવે છે સિંધી ભાષા સાથે તે ગાઢ રીતે સંકળાયેલી છે

સર જ્યોર્જ ગ્રિયર્સને* કચ્છી-ભાષકોનું વર્ગીકરણ નીચે પ્રમાણે આપ્યુ છે

કચ્છમા રહેલા	૩,૬૬૦૦૦
કરાચીમા	૫૦,૦૦૦
કાઠિયાવાડમા	૭૬,૨૧૪
મુંબઈ શહેર અને ટાપુમાં	૪૫,૦૦૦
કોલાબા	૫૦૦
કુલ	૪,૮૨,૭૧૪

× જિલ્લા વસતિ ગણતરી પુસ્તિકા ૭, કચ્છ જિલ્લો પૃ ૩
*જુઓ 'લિંગ્વિસ્ટિક સર્વે ઑફ ઇન્ડિયા' ગ્રંથ ૮, ભાગ ૧, પૃ૦ ૧૮૩-૪

આ ઉપરાંત કાયસ્થી ભાટીઆ (કચ્છમાં રહેલા)	૫૦૦
અને (મુંબઈ શહેર અને ટાપુમાં રહેલા)	૮,૦૦૦
ને ઉમેરતાં કુલ ભાષકો થાય છે :	૪,૯૧,૨૧૪

૧૯૫૧+ ની વસતિ ગણતરીને જોતાં કચ્છીના ભાષકોની કુલ સંખ્યા ૩,૨૩,૬૦૪ ની છે. પાકિસ્તાનમાં રહી ગયેલા અને ભારતમાંથી પાકિસ્તાન ચાલ્યા ગયેલા કચ્છી ભાષકોની સંખ્યા બાદ થવાથી ગ્રિયર્સને આપેલી સંખ્યા કરતાં ઓછી ભાષક સંખ્યા થઈ હશે તેમ કલ્પી શકાય. ૧૯૫૧ની આ સંખ્યા ૧-૫-૧૯૬૦થી થયેલા અલગ ગુજરાત રાજ્યમાં જ, ૧૯૬૧ની વસતિ ગણતરી પ્રમાણે ૩,૪૨,૬૬૦× ની તો છે. આ સંખ્યા ગુજરાતની કુલ વસતિ જે ૨,૦૬,૩૩,૩૫૦ ની છે તેના સંદર્ભમાં કદાચ, ભલે ગણનાપાત્ર ન લેખાય તેમ છતાં ગુજરાત રાજ્યના સીમાડાઓ અન્ય દેશને અડકે છે ત્યાં કચ્છ પ્રદેશ આવેલો હોઈ, ત્યાંની ભાષાને એ સંદર્ભમાં પણ જોવાની રહે છે.

કચ્છીને પોતાની લિપિ નહીં હોવાના કારણે કચ્છી ભાષકો પોતાના ભાષાવ્યવહારમાં ગુજરાતી લિપિ વાપરે છે. ગુજરાતી લિપિ કચ્છી માટે ઠીક ઠીક બધ બેસતી પણ છે. કચ્છીના ધ્વનિમધારણને ધ્યાનમાં લેતાં જે થોડા ફેરફાર જરૂરી લાગે છે તે આપીને કચ્છીની લિપિ સૂચવવાનો પણ અહીં નમ્ર પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

કોઈ પણ ભાષાની લિપિયોજના તેના ધ્વનિઘટકોનાં અનુસંધાને થાય છે. અર્થાત્ કચ્છીની જો લિપિ યોજવી હોય તો આપણે તેના ધ્વનિઘટકોને નિયત કરવા પડે 'નિવેદન'માં જણાવ્યુ છે તેમ, મેં, આ અંગે એક પ્રારંભિક પ્રયાસ કરેલો ત્યાર પછીથી મારી પાસેની એકત્રિત સામગ્રી (data)ની ચકાસણી કરીને તથા વિશેષ સામગ્રી સ્થળ પરથી એકઠી કરીને અહીં તેની પુનર્વિચારણા કરી છે. હજુ પણ વિશેષ સામગ્રીની સંપ્રાપ્તિ આને વધારે ચોકસાઈ તરફ લઈ જઈ શકે.

+જુઓ ૧૯૫૧ની વસતિ ગણતરીનો અહેવાલ ગ્રંથ ચોથો, ભાગ બીજો 'અ' પૃ૦ ૧૩૭.

× વસતિ ગણતરીના હજી સુધી અપ્રગટ ટેબલ (C. V.) ના આધારે. આ માહિતી આપવા બદલ ગુજરાત રાજ્યના વસતિ ગણતરીના સુપરિન્ટેન્ડન્ટ શ્રી આર. કે. ત્રિવેદીનો આભારી છું.

કચ્છી સાહિત્ય

પોતાની લિપિ નહીં હોવાના કારણે કચ્છીમાં જે કંઈ લખાણુ મળે છે તે ક્વચિત્ નાગરી લિપિમાં અને બહુધા ગુજરાતી લિપિમાં છે. જોકે નોંધપાત્ર કહી શકાય તેવું કંઈ સાહિત્ય મળતું નથી. સર ગ્રિયર્સને* નોંધ્યું છે તેમ કચ્છી દોરા અને કચ્છી કવિતા ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ છાપ્યાનું જણાય છે પરંતુ તેમના આગળ જણાવવા મુજબ, તપાસ કરતા તેવું કોઈ સાહિત્ય તેમને મળતું નથી. પણ સર ગ્રિયર્સને, ઈ. સ ૧૮૩૪નું મેથ્યુ આર્નોલ્ડની ગૉસ્પેલનું, જેમ્સ ગ્રે (*James Gray*) એ કરેલું કચ્છી ભાષાંતર, જોયું હોવાનું જણાય છે.

આ સિવાય અમે જે કેટલાંક કચ્છી પ્રકાશનો જોયાં છે તેને અહીં નોંધીએ છીએ.

કચ્છી કેહેવતો	અનામી–પૂંઠા પાછળ ક.ર.ના. લખ્યું છે–	(સને ૧૮૮૨).
કચ્છી સુકેણી	નાનજીઆણી કરીમઅલી રહીમ	(સને ૧૮૯૨).
કચ્છી કહેવતો	કારાણી દુલેરાય	(ઈ.સ. ૧૯૩૦)
કચ્છી ભાષાની કવિતા	સાધુ કિશનદાસ	(સને ૧૮૬૯).
કચ્છી ભાષાની લિપિ અને વ્યાકરણ ભાગ–૧	ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જોગનપોત્રા	(સને ૧૯૨૨).
કચ્છી કવિતા તથા કચ્છી ભાષાની કહેવતો	સા. ગેલાભાઈ લખમશી	(સને ૧૮૮૬).

સાહિત્યની વાત કર્યા પછી આ ભાષાની ખાસિયત અંગે સર ગ્રિયર્સને નોંધ્યુ છે કે આ ભાષા, સ્ટાન્ડર્ડ સિંધીની, શબ્દાંતે સ્વરનુ આવવું અને ઘોષ વ્યંજનની દ્વિરુક્તિ એ બે વિશેષતાઓને દર્શાવતી નથી. અને અઘોષ વ્યંજનની દ્વિરુક્ત નહીં થવાની સિંધીની ખાસિયતને તે નિદર્શે છે.+

---

* 'એજન' પૃ૦ ૧૮૪.

\+ 'It exhibits few of the peculiarities of the Lāṛi dialect, but it also wants two of the special peculiarities of standard Sindhī, viz. the retention of short vowels at the end of a

મારી આ સામગ્રીમાં gg, jj, ḍḍ અને bb આ બધાના દૃષ્ટાંતો મળે છે. ઉ. ત. pɔggh પગ, ɔjj આજ, hɔḍḍ હાડકું અને gɔbb ગોબો. આ બધા દૃષ્ટાંતો સર ગ્રિયર્સને નોંધેલી ખાસિયતને સ્ફુટ-કરે છે.. પરંતુ બીજી બાજુએ તેવું જ બને છે અઘોષ વ્યંજનો (surd consonants) વિષે પણ.

આ સામગ્રીમાં અઘોષ વ્યંજનની દ્વિરુક્તિની બાબતમાં hɔth જેવા દૃષ્ટાંતમાં સર ગ્રિયર્સનના જણાવ્યા મુજબ બને છે. પરતુ nɔkk નાક, kitte ક્યાં, વગેરે દૃષ્ટાંતોમાં kk, tt જેવા અઘોષ વ્યંજનોની પણ દ્વિરુક્તિ જોવા મળે છે.

હવે આપણે કચ્છીના ધ્વનિઘટકોને તપાસીએ.

---

word, and the Sindhī double sonant consonants gg, jj, ḍḍ and bb. On the other hand it follows the Sindhī habits of not doubling surd consonants, so that, e.g. We have hath, a hand,– not hatth, as in – Pañjabi, or hāth, as in Gujarātī" એજન પૃ. ૧૮૪.

કચ્છીના વિભાજ્ય (SEGMENTAL) ધ્વનિઘટકો

કચ્છીના વિભાજ્ય ધ્વનિઘટકો નીચે પ્રમાણે છે:

વ્યંજનો	દ્વયોષ્ઠ્ય	ઓષ્ઠ્ય	વર્ત્સ્ય	મૂર્ધન્ય	તાલવ્ય	કંઠ્ય	ગ્લોટલ (સ્વરતંત્રીજન્ય)
સ્પર્શો							
અલ્પપ્રાણ અઘોષ	p		t	ṭ	c	k	
અલ્પપ્રાણ ઘોષ	b		(d)	ḍ	j	g	
અંતર્શ્વસિતો	ɓ						
સંઘર્ષીઓ			s		(s)		h
પાર્શ્વિકો			l	(ḷ)			
પ્રકંપીઓ			r	ṛ			
અનુનાસિકો	m		n	ṇ			
અર્ધસ્વરો	v				y		
અનુસ્વાર	~						

સ્વરો

	અગ્ર	મધ્ય	પૃષ્ઠ
ઉચ્ચ	i	ɨ	u
ઉચ્ચ નિમ્ન	ɪ		ʊ
ઉચ્ચ મધ્ય	e	ə	o
મધ્ય			
મધ્ય નિમ્ન	ɛ	a	ɔ
નિમ્ન			

આ ધ્વનિઘટકો ગીર્ક દર્શાવે છે તે મુજબ વિભાજ્ય ધ્વનિઘટકો છે અહીં, જ્રકભર, આરોહઅવરોહ વગેરે ઘટકોની તપાસ કરી નથી. એટલે એ ઘટકોથી નિરપેક્ષ એવા બધા મળીને, ઉપરની તારવણી મુજબ, કચ્છીમા વધારેમા વધારે ૩૫ વત્તા સ્પર્શોના ૯ ધ્વનિઘટકો સાથેના સિકવન્સીઝને ગણીએ તો કુલ ૪૪ ઘટકો થાય છે.

સ્વરો

બોલીના બંધારણ અને ધ્વનિયોજનાની દૃષ્ટિએ સ્વરોના બે વર્ગ પડી જાય છે આમાથી પહેલા વર્ગમા આવતા સ્વરો ધ્વનિદૃષ્ટિએ, બીજા વિભાગના સ્વરોની સરખામણીએ હ્રસ્વ છે વર્ગની વહેંચણી પ્રમાણે આ સ્વરોને નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય.

પહેલો વર્ગ				બીજો વગ		
ɪ	ɨ	ə	ʊ	i		u
				e		o
				ɛ	a	ɔ

આમાનો પહેલો વર્ગ જીભના સ્થાનની દૃષ્ટિએ અગ્ર–મધ્ય–પૃષ્ઠ એવો ત્રિવિધ ભેદ (contrast) દર્શાવે છે જ્યારે બીજો વર્ગ જીભની ઊંચાઈની દૃષ્ટિએ ઉચ્ચ, ઉચ્ચ નિમ્ન, ઉચ્ચ મધ્ય, અને મધ્યનિમ્ન એવો ચતુર્વિધ ભેદ તેમ જ નિમ્ન સ્વર /a/ ને બાદ કરતા અગ્રત્વ અને પૃષ્ઠત્વ એવો દ્વિવિધ ભેદ દર્શાવે છે

આ બધા જ સ્વરોની ઉપસ્થિતિ એક સરખી નથી પહેલા વર્ગના સ્વરોમાથી /ə/ ની ઉપસ્થિતિ, સામાન્ય રીતે, આદિ મધ્ય અને અંત્ય એમ બધા જ સ્થાનોમા શક્ય છે /ɪ/ ની મધ્ય અને અંત્ય સ્થાનમા તથા /ɨ/ અને /ʊ/ ની માત્ર મધ્ય સ્થાનમા ઉપસ્થિતિ શક્ય છે

બીજા વર્ગના સ્વરોમાથી /ɛ/ ને બાદ કરતા બાકી ના છયે સ્વરની બધા જ સ્થાનોમા ઉપસ્થિતિ શક્ય છે માત્ર /ɛ/ ની આદિ સ્થાનની ઉપસ્થિતિનુ એકે દૃષ્ટાંત, ઉપલબ્ધ સામગ્રીમાથી પ્રાપ્ત થતું નથી

આ બધા જ સ્વરોના ભેદસૂચક દૃષ્ટાંતો નીચે પ્રમાણે છે

/ɪ/	/ɪ/	/ɪ/	/ɨ/
hathɪ	હાથી	vɪchaṇu	નાખવુ (ઝાળ વગેરે)
pəkhɪ	પક્ષી	vɨdhva	વિધવા સ્ત્રી
cə̃dhɪ	ચાદી	mɪtho	મીઠાઈ
məchɪ	માછલી	mɨt	ગાલ
khɪlnu	હસવુ	mɪnj	અદર
khɪsṇu	ખસવુ	mɛnnɪ	બિલાડી
mɪtho	મીઠુ	kɪtte	કયા
mɪtho	મીઠાઈ	pɨttər	પિત્તળ

vicarnu	વિચારવું	khısnu	ખસવું
vıclo	વચલો	kẼcɔɾ	- કાદવ, કળણ

/ı/ : /e/		/ı/ : /ɔ/	
ino	ઈંડું	khısnu	ખસવું
eghya	પહેલાં	khəpnu	ઇચ્છવું
khilnu	હસવું	dhıkkarnu	ધિક્કારવું
khetər	ખેતર	dhənvaro	પૈસાદાર
pinu	પીવું	mıtho	મીઠાઈ
peni	પાની (પગની)	mɔtho	માથું
hı	આ	məchı	માછલી
se	સાથે	chɔ	છ (સંખ્યા)
vĩtnu	વીંટવું(ટીપણાની જેમ)	pɔkhı	પક્ષી
ẽcnu	ખેંચવું	jɔ	જો

/e/ : /ɛ/		/ı/ : /e/	
khetər	ખેતર	vıclo	વચલો
khɛnu	ખાવું	venu	બેસવું
tel	તેલ	khısnu	ખસવું
tɛr	પછીથી	khetər	ખેતર
utte	ત્યાં	kıtrak	કેટલાક
trɛ	ત્રણ	kerırıte	કેમ
mẽno	મહિનો	khıjnu	ઊકળવું (મગફળી વગેરે)
mɛ̃n	મૃત્યુ	khetər	ખેતર
khẽcnu	ખેંચવું	pɔkhı	પક્ષી
bhɛ̃n	બહેન	utte	ત્યાં

/Ɪ/ : /ɔ/		/Ɪ/ : /ɔ/	
bƗjj	બી	pƗıtər	પિત્તળ
ɔjj	આજ	rɔtto	રાતું (લાલ)
mƗnni	બિલાડી	lƗkanu	સંતાડવું
kɔnn	કાન	lɔkri	લાકડી

ɔgɔn	અગ્નિ	achhy vɪjṇu	[illegible]
aram keṇo	આરામ કરવો	ɔkhɔṇ kerɪ	કામમા લેવું
tɔra	તગાર	chaṇṇu	ચાળવું (લોટ ન)
tıro	તારો	cɔṭṇu	જામવું, ચોંટવું
vɔḍo	મોટો	vas gɔṇṇı	સુગંધ લેવી
vaṇ	વહાણ	kɔdh vɔjṇu	પડકાર ફેંકવો
chɔ	૭ (સંખ્યા)	sɪ gɔṇṇu	શ્વાસ લેવો
gha	ઘાસ	sɔnɔt vyarṇı	સુન્નત કરવી
jɔ	જો	tɔra	તગાર
va	વા, પવન	pɔrɔ	પરોઢિયું
bɔ	બે (સંખ્યા)	ra	રાજા
bha	ભાઈ	sɔ	સો
		nã	ના, નહીં
		mɔ̃	મોઢું

તારવણી:

પહેલા વર્ગના સ્વરો

(અ) આ વર્ગના સ્વરોમાથી /ɔ/ સિવાયના સ્વરોની આદિમા ઉપસ્થિતિ નથી /ɔ/ ની આદિ સ્થાનની ઉપસ્થિતિના કેટલાક દૃષ્ટાંતો નીચે આપ્યા છે ɔkh આંખ ɔgɔn અગ્નિ, ɔcṇu આવવું, ɔjj આજ, ɔne અને

(બ) આ વર્ગનો કોઈ સ્વર અનુસ્વારયુક્ત નથી

(ક) આ વર્ગના બધા જ સ્વરો યુક્તાક્ષર પૂર્વે આવી શકે છે ઉ ત kɔnn કાન nɔkk નાક, kıtte ક્યાં, dhıkkarnu ધિક્કારવું, bɛ̃jj બી, pɛttɔr પિત્તળ, phʊll ફૂલ, pull પુલ

બીજા વર્ગના સ્વરો

(અ) આ વર્ગના /ɛ/ સિવાયના બધા જ સ્વરોની ઉપસ્થિતિ આદિ, મધ્ય અને અંત્ય એમ બધા જ સ્થાનોમા છે માત્ર /ɛ/ ની આદિસ્થાનમા ઉપસ્થિતિ નથી

(બ) આ વર્ગના બધા જ સ્વરો અનુસ્વારયુક્ત છે ઉ ત ãkho આપણો, nã ના, mĩ poṇu વરસાદ થવો, vĩtnu વીંટવું, gũthṇu ગૂંથવું, sũghnu સૂંઘવું, khẽcnu ખેંચવું, thẽknu ઠેકવું, bhɛ̃ṇ બહેન, mɛ̃n મેણ, nõ નવ, ghõcnu ઘોંચવું, mɔ̃ મોઢું

(૬) આ વર્ગનો /ɔ/ સિવાયનો કોઈપણ સ્વર યુક્તાક્ષર પૂર્વે આવતો નથી /ɔ/ ની યુક્તાક્ષર પૂર્વેની ઉપસ્થિતિના દૃષ્ટાંતો આ પ્રમાણે છે kɔtto કૂતરો, ɔkkɔrṇu ઊકળવું, hɔkkəm həlaṇu હુક્મ હલાવવો

વ્યંજનો

દ્વયોષ્ઠ્ય

/p/		/b/	
payṇo	પાણો, પથ્થર	barı	બારી
bayṇo	બારણું	jarı	બારી
pəkh	પાખ	bəkro	બકરો
kəpra	કપડા	nəbro	નબળો
ɔpp	હોઠ	gərıb	ગરીબ
soparı	સોપારી	dhobı	ધોબી
phəsaṇu	ફસાવવું	bha	ભાઈ
phephso	ફેફસુ	gabhlo	વાછરડુ
—	—	abh	આકાશ
—	—	kəbhulṇu	કબૂલવુ

કેટલાક કિસ્સાઓમાં ph સિકવન્સની ધ્વનિરેખા સ્પર્શત્વ તરફથી ખસીને વિશેષ સઘર્ષી તરફી થતી જણાય છે આવા કિસ્સાઓમા ph અને f ની મુક્ત ફેરફેર (free variation) છે ઉદાહરણો dhũafũa thıṇu ખૂબ ગુસ્સે થવુ, musafrı keṇı મુસાફરી કરવી, bərəf બરફ, વગેરે

આદિસ્થાનમા /b/ ક્યારેક શિથિલ સ્પર્શત્વવાળા ઉચ્ચારણ સાથે મુક્ત ફેરફેર કરે છે ઉ ત βɔcav keṇo બચાવ કરવો

વર્ત્સ્ય

/t/		/d/	
tərṇu	તરવુ	dhuṇu	ધોવુ
dərṇu	દળવુ	ruṇu	રડવુ
tamo	તાંબુ	dhatu	ધાતુ
potro	પૌત્ર	əndho	આંધળો
rat	રાત	kəndho	ખભો
rɔtto	રાતું	—	—

dhatu	ધાતુ	cə̃dhi	ચાંદી
thiṇu	થવું	dhənvaro	પૈસાદાર

/d/ ની ઉપસ્થિતિ માત્ર /h/ ની પૂર્વે છે dh સિક્વન્સના કેટલાક કિસ્સાઓમાં આદિ અને મધ્ય સ્થાનમાં સંઘર્ષીપણાનો વિશેષ અંશ માલૂમ પડે છે અને આવા ઉચ્ચારણ સાથે dh ની મુક્ત હેરફેર જણાય છે. ઉ.ત. ðəryo દરિયો, bəðami બૂડું, ðabṇu દાબવું.

મૂર્ધન્ય

/ṭ/		/ḍ/	
caṭṇu	ચાટવું	ḍaḍo	દાદા
caḍṇu	મસળવું	ḍabo	ડાબો (હાથ)
ṭəkraṇu	અથડાવું	ḍeṇu	આપવું
vaṭko	વાટકો	chəḍṇu	છોડવું
peṭ	પેટ	—	—
khəṭṭo	ખાટું	—	—
gheṭo	ઘેટું	həḍo	હાડકું
ṭhərnu	ઠરવું	vaḍhṇu	વાઢવું
ṭhelṇu	ધકેલવું	ḍhol	ઢોલ
uṭhyarnu	જાગવું	kəḍhṇu	કાઢવું
kəṭhoṇ	કઠણ	kə̃ḍho	કાંઠું

/ṭ/ ની આદિસ્થાનમાં ઉપસ્થિતિ ઘણા મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં છે.

તાલવ્ય

/c/		/j/	
cəpp	હોઠ	ɔ̃jo	તમારો (બ વ.)
səpp	સાપ	ə̃kho	આપણો
car	ચાર	jənavər	પ્રાણી
khə̃cṇu	ખેંચવું	karjo	કાળજું
—	—	surəj	સૂર્ય
bəcco	બાળક	bə̃jı	બી
ocõ	ઊંચું	tojo	તમારો (એ. વ.)
puchnu	પૂછવું	jəmin	જમીન

chə	૭ (સંખ્યા)	jənəm	જન્મ
puch	પૂંછડું	jəlṇu	પકડવું
picho	પીંછું	mujo	મારો

/j/ ની ઉપસ્થિતિ h ની પૂર્વે નથી.

કંઠ્ય

/k/		/g/	
kəde	ક્યાં	ugṇu	ઊગવું
tədẽ	પછીથી	uḍṇu	ઊડવું
kagṛo	કાગડો	gəlo	ગળું
chokro	દીકરો	phugṇu	ભીંજાવું
kərək	દર	bhag	ભાગ (કોઈ વસ્તુનો)
nəkk	નાક	pəgg~pəggh	પગ
phukaṇu	ફૂંકાવું	əgən	અગ્નિ
khəṭṇu	જીતવું (શરતમાં)	gha	ઘાસ
khuṇo	ખૂણો	ghoro	ઘોડો
pokhṇu	વાવવું	sughṇu	સૂંઘવું
pəkh	પાંખ	səngh	શીંગડું
tikho	ખારું	eghya	તરફ

અંતર્શ્વસિતો (Implosives)

આ વ્યંજનોના ઉચ્ચારણમા બહારની હવાને મોમાં સોસવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે અન્ય વ્યંજનોનાં ઉચ્ચારણમા ફેફસામાથી નીકળતી હવાને બહાર ફેંકવામાં આવે છે.*

---

* આ વ્યજનોનુ ધ્વનિવિષયક વર્ણન, રૂપેકટોઆફી પૃથક્કરણ, ઐતિહાસિક વિકાસ તેમ જ અન્ય ભારતીય ભાષાઓમાં તેની ઉપસ્થિતિ વિષે પ્રો. ખૂબચદાણીએ તેમના 'The morphology and morphophonemics of sindhi' નામક નિબધમાં વિગતે વર્ણન આપ્યુ છે. જુઓ આ નિબવના પૃષ્ઠ ૧૦ થી ૧૩.

સિંધી ભાષામાં માત્ર ઘોષ મહાપ્રાણ વર્ગ્ય અતર્શ્વસિત સિવાય આખીએ સિરિઝની ઉપસ્થિતિ છે તેમ પ્રો. ખૂબચદાણી નોધે છે. એજન. પૃ. ૪.

આ સિવાય કચ્છીમાં પણ અન્ય અતર્શ્વસિતો હોવાનુ કચ્છી પર મહાનિબંધ લખી રહેલા (ડેક્કન કોલેજ, પૂના) શ્રી સતીશકુમાર રોહડાએ મને જણાવ્યુ છે. મને જે સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે તેમાં, આ એક માત્ર આવો ધ્વનિઘટક પ્રાપ્ત થાય છે.

કચ્છીમાં દ્વયોષ્ઠ્ય ઘોષ મહાપ્રાણ એ એક જ અંતર્શ્વસિત વ્યંજનની ઉપસ્થિતિ છે. ઉપલબ્ધ સામગ્રીને આધારે આ વ્યંજનનાં જેટલાં દૃષ્ટાંતો મળ્યાં છે તે બધાં જ નીચે આપવામાં આવ્યા છે. આ સિરિઝના બીજા એક પણ વ્યંજનનું દૃષ્ટાંત મારી આ સામગ્રીમાંથી મને પ્રાપ્ત થયું નથી.

/ɓ/

chəɓɳu	અડકું
chəḍɳu	છોડવું
sɪɓɳu	સીવવું
ɓɔkh vəɳɳi	કુસ્તી કરવી

સંઘર્ષીઓ

/s/		(/š/)	
sal	સાળો	ə̆šivaḍ ḍeɳa	આશીર્વાદ આપવા
kal	ગઈ કાલ	šə̆k vəjɳu	શંકા કરવી
sopari	સોપારી	pəštavo thiɳu	પસ્તાવો કરવો
kolso	કોલસો	—	—
səss	સાસુ	ǎ ivaḍ ḍeɳa	આશીર્વાદ આપવા
ghusaɳu	ઘૂસવું	veš gəɳɳu	ભજવું
vesa keɳa	વિશ્વાસ કરવો	—	—

/š/ ની ઉપસ્થિતિ મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં જ છે. વળી આ ઘટક, માત્ર ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવેલા કચ્છી ભાષકોમાં જ જણાય છે. આથી અમે આ ઘટકને કૌંસમાં રાખેલ છે. વિશેષ સામગ્રીની ઉપલબ્ધિ, આની વિશેષ વિચારણા માટે જરૂરી ગણાય.

/h/

hɔḍo	હાડકું	həlko	હળવું (વજનમાં)
vɔḍo	મોટો	hər	હળ
hɔth	હાથ	həthi	હાથી
həlaɳu	હલાવવું	hi	આ

/h/ ની માત્ર આદિમાં ઉપસ્થિતિ છે.

પાર્શ્વિકો

/l/		(/l/)	
lo	લોઢુ	pɔlo keɳu	પહોળુ કરવુ
kwo	ઉંદર	—	—
lɔkrı	લાકડી	—	—
ɟɔlnu	પકડવુ	—	—
tel	તેલ	—	—
chɔll	છાન	—	—
alɔrɒu	અઢેલીને બેસવુ	nılı	ડોક

/l/ ની માત્ર મધ્યસ્થાનમા મર્યાદિત કિસ્સાઓમા જ ઉપસ્થિતિ છે વળી જે બે કિસ્સાઓ અહીં નોધ્યા છે તે બને માત્ર ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવેલા કન્ઝી ભાષકો પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા છે જન સામાન્યના ઉચ્ચારણમા તો આ બનેને બદલે /ɾ/ ઘટક જ પ્રાપ્ત થાય છે આથી અમે આ ઘટકને કૌસમા દર્શાવેલ છે

પ્રકંપીઓ

/r/		/ɾ/	
ra	રાજા	maro	માળો (પક્ષીનો)
ma	માતા	ɟado	જાડો
rat	રાત	—	—
bɔkro	બકરુ	kag o	કાગડો
car	ચાર (સખ્યા)	ɟar	ઝાડ
vɔru	વરુ	ghoro	ઘોડો

/ɾ/ ની આદિસ્થાનમા ઉપસ્થિતિ નથી

અનુનાસિકો

/m n ŋ/

/m/		/n/	
mɔ̃	મોઢુ	[nɔ̃]	ના, નહીં
nõ	નવ (સખ્યા)	[ma]	માતા
mɔchı	માછલી	[nılı]	ડોક

gərmı	ગરમી	[kəndh]	ખભો
jənəm	જન્મ	[jəmin]	જમીન
səmmət thịou	સમત થવું	[konn]	કાન
tamo	તાંબુ	[jənavər]	પ્રાણી

[ŋ] અને [ ], [m n] ની સાથે ભેદ દર્શાવે છે ઉ ત

[səmjən]	સમજણ	[koɳəsɳu]	કણસવું
[mīnj]	અંદર	[pəñj]	પાંચ
[jəŋgəl]	જંગલ	[rəŋghəu]	રંગવું

આથી [ŋ] અને /ñ/ એ બન્નેને, અહીં, /n/ ના ઉપધ્વન ગણવામા આવ્યા છે આમ થતા /n/ ને કુલ ત્રણ ઉપધ્વનકો થાય છે ઉપધ્વનક [ŋ] ની ઉપસ્થિતિ સ્વર અને કંઠ્ય વચ્ચે [ñ] ની ઉપસ્થિતિ સ્વર અને તાલવ્ય વચ્ચે તથા [n] ની અન્યત્ર છે [n] ના ઉદાહરણો ઉપર આપ્યા છે [ŋ] અને [ñ] ના ઉદાહરણો નીચે મુજબ છે

[ŋ]		[ñ]	
[jəŋgəl]	જંગલ	[mīnj]	અંદર
[məŋgəu]	માગવું	[mīñjəra]	અંદરની બાજુ
[səŋgh]	શીંગડું	[pəñj]	પાંચ
[ruŋgo]	આંસુ		
[dəŋgh deəu]	ડખ દેવો		

/ɳ/

vaɳ	વહાણ	səmjəɳ	સમજણ
thaɳ	જગ્યા	bhəɳəu	અભ્યાસ કરવો, ભણવું
jəmɳo	જમણો (હાથ)	koɳı	કોણી

/ɳ/ ની આદિ સ્થાનમા ઉપસ્થિતિ નથી

અર્ધસ્વરો

/y/		/v/	
phugayəu	ભાપણી ઉતારવી	vədhəu	વાઢવું
phugaəu	ફૂંકવું	kəɖhəu	કાઢવું લઈ જવું
yadh rəkhəu	યાદ કરવું	vəɖo	મોટો

bayrı	સ્ત્રી, બાયડી	ȷivɒu	જીવ્‌નુ
bay	સ્ત્રી, બાયડી	—	—
pəyyo	પૈડુ	—	—
nəyõ	નવુ	ȷənavər	પ્રાણી

/y/ સ્વરો સાથે મળીને નીચેના સ્વરાર્ધસ્વર યુગ્મો બનાવે છે

ey uy
əy
ay

ઉ ત seyn kenu સહન કરવુ, suy સોય, nəyõ નવુ, bıy બાયડી /y/ ની ઉપસ્થિતિ khy, dy, dhy, py, sy વગેરે જેવા આદિ યુગ્મો (initial clusters) મા પણ છે ઉદાહરણો khyɪl kenu ધ્યાન રાખવુ, dɔo દીવો, dhyan kenu યાદ રાખવુ, pyarɒu પાવુ (પીત), અને syaro શિયાળો જોકે મહદશે આદિ યુગ્મો ઉચ્ચ શિક્ષણ લીધેલા તેવા — ભાષકવિશેષો (informants) મા જ મળે છે સામાન્ય ભાષકમા આના બદલે dıyo, sıyaro જેવા રૂપો જોવા મળે છે આમા સ્વરાર્ધસ્વર યુગ્મ ay અનુસ્વારયુક્ત પણ મળે છે ઉ ત ay̆ તમે (બ વ)

/v/ ના [v] અને [w] ઉપઘટકો છે [w] ઉપઘટકની ઉપસ્થિતિ વ્યંજન-સ્વરની વચ્ચે છે ઉદાહરણો [kwarı] કુહાડી [dhwıro] ધુમાડો, [lwar] લુહાર અને [bwar kaɭhɒu] કચરો વાળવો

[v] ની અન્યત્ર છે

અનુસ્વાર

/ / ની ઉપસ્થિતિ સ્વર અને અર્ધસ્વરની સાથે છે નીચેના સ્વરો આ ઘટકની સાથે સનાગ છે

ĩ u
ẽ õ
ɛ̃ ã ɔ̃

ઉદાહરણો નીચે પ્રમાણે છે

sĩ	સિંહ	tũ	તું
dĩ	દિવસ	sũghɒu	સૂંઘવુ
əsĩ	અમે	gũthɒu	ગૂંથવુ

શબ્દાવલિને જોતાં પહેલાં

(૧) આ શબ્દાવલિમા વર્ણક્રમ સામાન્યત ડૉ ટર્નરની ‘નેપાળી ડિક્ષનેરી’ના ક્રમ મુજબનો રાખ્યો છે અને મૂળભૂત લિપિયોજના કચ્છીના લખાણની રૂઢ રીતિને ધ્યાનમા રાખીને ગુજરાતીની અપનાવી છે અહીં દેવનાગરી લિપિ પણ પ્રયોજી શકાઈ હોત, પરતુ ભાષકોના લેખનવ્યવહારમા સામાન્યતયા જે લિપિ રૂઢ થયેલી છે તેને જ ઘટિત ફેરફાર સાથે અપનાવી શકાય તો એક પ્રકારની સુગમતા રહે એમ માનીને અમે આ શબ્દાવલિને ગુજરાતી લિપિમા મૂકી છે આ અગે અમારે પ્રારભમા જ એ સ્પષ્ટતા કરવાની રહે છે કે મૂળમા લિપિ ગુજરાતીની હોવા છતા આ શબ્દાવલિ કચ્છી ભાષાની છે તેનુ વિસ્મરણ થવુ જોઈએ નહીં જો આ વિસ્મરણ થશે તો કચ્છી શબ્દાવલિના શબ્દોની જોડણી ગુજરાતી જોડણીપ્રિય આખને કઠવાનો સભવ છે પરતુ ઉપર્યુક્ત વાત સ્વીકારીને ચાલવામા આવશે તો, અમારી ધારણા છે કે, જોડણી અગેની મૂઝવણ રહેશે નહીં ઉદાહરણ લેવાથી આ વાત વિશેષ સ્પષ્ટ થશે દા ત ગુજરાતીમા ‘આવવુ’ ક્રિયાપદમા આપણે અત્ય ‘ઉ’ ને હ્રસ્વ લખીએ છીએ પરતુ તેના જ સમાનાર્થી કચ્છી ક્રિયાપદ ‘અચણૂ’મા અમે અત્ય ‘ઊ’ ને દીર્ઘ લખ્યો છે આનુ કારણ એ છે કે કચ્છીમા પ્રવર્તતા બીજા નિમ્ન ‘ઉ’ થી તેનો ભેદ દર્શાવી શકાય ઉ ત કચ્છી ‘કુપાતર’ માના કુ મા રહેલો ‘ઉ’, કચ્છી ‘અચણૂ’ માંના ‘ઊ’ કરતા નિમ્ન છે અમે આ ભેદને ધ્યાનમા રાખીને આ ભેદક નિશાની ઓ પ્રયોજી છે

તેવુ જ બને છે ‘ઈ’ ની બાબતમા અમે, ઉપલબ્ધ સામગ્રીને આધારે કચ્છીમા ત્રણ ભેદક ‘ઈ’ ઘટકો માનવા પ્રેરાયા છીએ આ ત્રણે માટે, સ્વર પૂર્વે અને અગ્ર સ્થાને ઇ (અગ્ર નિમ્નોચ્ચ), ઈ (મધ્યોચ્ચ), અને ઈ (અગ્રોચ્ચ) એવા સકેતો, તથા વ્યજન પછીથી અનુક્રમે ત્રણે માટે િ, ી, અને ી, એવા સંકેતો અમે પ્રયોજ્યા છે ‘ડિરમ’, ‘કિચ્ચડ’, અને ‘કીડા’ શબ્દો આના ઉદાહરણો છે

‘એ’ ના કચ્છીમા બે ઘટકો છે મધ્યોચ્ચ અગ્ર અને મધ્યનિમ્નાગ્ર. સ્વરપૂર્વે અને અગ્રસ્થાને આ બનેને અનુક્રમે ‘એ’ અને ‘ઍ’ વડે તથા

ગ	ગ્	બ	બ્
ઘ	ઘ્	બ઼	બ઼્
ચ	ચ્	ભ	ભ્
છ	છ	મ	મ્
જ	જ્	ય	ય્
ટ	ટ	ર	ર્ (અર્ધ વ્યંજનપૂર્વે પણ આ જ રહેશે).
ઠ	ઠ		
ડ	ડ	લ	લ્
ઢ	ઢ	વ	વ્
ણ	ણ્	(શ)	(શ્)
ડ઼	ડ઼	સ	સ્
ત	ત્	હ	હ
થ	થ્	(ળ)	(ળ્)
(દ)	(દ)		
ધ	ધ્		
ન	ન્		

વ્યંજનોને જોતાં ક, છ, જ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ડ઼, ફ, હ આ વર્ણોમાં વ્યંજનો પૂર્વે પણ આકૃતિ ખાસ બદલાતી નથી. આવા વર્ણોને વ્યજન પૂર્વે દર્શાવતી વખતે બે વર્ણો વચ્ચેની સ્પેસ તદ્દન ઘટાડી નાખીને તથા કયાંક ઉપર નીચે મૂકીને પણ દર્શાવ્યા છે. ઉ.ત. કજ્જાડી, ઘટ્ટણૂ, ખડ્ડ, વગેરે.

આમ કચ્છીના સમગ્ર વિભાજ્ય ધ્વનિઘટકોની સંખ્યા ૧૧ સ્વરો ૧ અનુસ્વારનો ઘટક અને ૩૦ વ્યંજનોને ગણતાં ૪૨ની અને ભણેલાઓ પૂરતા મર્યાદિત છે તે 'શ' તથા 'ળ' ને ઉમેરતાં કુલ સંખ્યા ૪૪ની થાય છે. અમારી સામગ્રીમાં 'શ' અને 'ળ' ના જે બે બે કિસ્સાઓ છે તે અમારા પ્રથમનાં કાર્ય વખતની, ભણેલા ભાષકો પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી સામગ્રીમાંના છે. આ અંગે વિશેષ સ્થળ પરની તપાસે 'શ'ને બદલે 'સ' અને 'ળ'ને બદલે 'ર' ઘટકો આપ્યા છે. તેમ છતાં અમે આ બનેને કૌંસમાં રાખ્યા છે. વિશેષ સામગ્રી અને વધારે ઘનિષ્ઠ સ્થળતપાસ આના આખરી નિર્ણય માટે જરૂરી ગણાય.

(૨) સ્વર-વ્યજનને જુદા દર્શાવવા હલન્તરેખા ્ નો ઉપયોગ કર્યો નથી. સામાન્યતઃ બીજી રીતે ન કહેવાયુ હોય તો શબ્દાન્ત વ્યંજનવાળો ગણવો. ઉ.ત. 'ખાર' શબ્દને 'ખાર્' થી નહીં દર્શાવેલ હોવા છતાં વ્યંજનાન્ત ગણવો.

(૩) કેટલાક પ્રકારના શબ્દોમા અર્થને મર્યાદિત કરીને નોંધ્યો છે દૃષ્ટો, પશુ-પક્ષીઓ અને રોગ વગેરેમા ખાસ આમ બન્યુ છે ઉ ત 'ખસ' સ્ત્રી ચામડીનો એક રોગ, 'બેરી' સ્ત્રી બોરડી, ગજ્જ્યુ સ્ત્રી એક માદા પક્ષી

(૪) કચ્છી શબ્દોનું આલેખન ધ્વનિઘટકસૂચક (phonemic) છે પરતુ તેના જે ગુજરાતી અર્થ આપવામા આવેલા છે તે સામગ્રી ધ્વનિઘટક સૂચક આલેખનમા નથી ગુજરાતી સામગ્રીને ગુજરાત વિદ્યાપીઠના સાર્થ-જોડણીકોશ પ્રમાણે લખવામા આવેલ છે

(૫) જે શબ્દ વિભિન્ન અર્થદર્શક હોય ત્યા જો લિંગ ભેદ કે વ્યાકરણી વિભાગ ભેદ થઈ જતો ન હોય તો ત્યા, તેના મુક્તરૂપ (Free form) ની એક જ શબ્દગણના (entry) રાખી છે, અને તેના વિભિન્ન અર્થોને ગુજરાતીમા ',' અર્ધવિરામ વડે અને અંગ્રેજીમા ',' અર્ધવિરામ ઉપરાત બીજા અર્થને સૂચવતા શબ્દનો પ્રથમ વર્ણ કેપિટલ રાખીને દર્શાવેલ છે ઉત ચક્ર પુ ચાકડો, બચકુ A potter's wheel A bite

(૬) જ્યા લિંગ ભેદ કે વ્યાકરણી વિભાગનો ભેદ હોય ત્યા એક જ મુક્તરૂપની બે જુદી શબ્દગણના (entry) નોંધી છે ઉ ત ખાર[1] પુ ખાર, દ્વેષ Rancour

પરતુ

ખાર[2] સ્ત્રી પાણી જવા માટેની મોરી
A drain for sewage.

(૭) સયુક્ત ક્રિયાપદો (Compound verbs) ની અદર પૂર્વાર્ધને ક્રમાનુસાર રાખેલ છે ઉ ત ખાર્ થીઊ, પઊથી ખારૂઓની શબ્દગણના (entry) કરી છે

(૮) ક્રિયાપદના સમાનાર્થી અંગ્રેજી અર્થસૂચક શબ્દોમા, બીજો અર્થ સૂચવે છે તે શબ્દની પૂર્વે to મૂકયો નથી ઉ ત ચિન્ધાકેણી અ ક્રિ To worry, bother

(૯) પરતુ જ્યા એ વિભિન્ન અર્થો થાય છે ત્યા જે તે ક્રિયાપદની બે જુદી શબ્દગણના (entry) કરી છે ઉ ત ગૂથણુ[1] સ ક્રિ ગૂથવુ
To knit
ગૂથણુ[2] સ ક્રિ વણવુ
To weave

(૧૦) જ્યાં આગળ પાછળના અનુનાસિકને લીધે સ્વર નાસિક્યત્વવાળો બને છે તેવાં સ્થળોએ ત્યાં નાસિકત્વ ચિહ્ન '.' મૂક્યું નથી. ઉ.ત. મેણો પુ. મહેણું, મૅણુ પુ. મૃત્યુ.

(૧૧) કચ્છીમાં દ્વિરુક્તિ (gemination) ફોનેમિક નથી. શબ્દાવલિમાં જ્યાં જ્યાં દ્વિરુક્ત ધ્વનિઘટક લખાયા છે તે કાઢવા રહી ગયેલા છે તેમ સમજવું.

સંકેત સંદર્ભ

પુ.	પુલ્લિંગ.
સ્ત્રી.	સ્ત્રીલિંગ.
અ.ક્રિ.	અકર્મક ક્રિયાપદ.
સ.ક્રિ.	સકર્મક ક્રિયાપદ.
વિ.	વિશેષણ.
વિ (સ્ત્રી).	વિશેષણ સ્ત્રીલિંગ.
અ.	અવ્યય.
(બ. વ.)	બહુવચન.
સર્વ.	સર્વનામ.

ઉપયોગમાં લીધેલા કોશોની સૂચિ

(1) Nepali Dictionary
Com. by Sir Ralph Lilley Turner, London (1931).

(2) Shorter Oxford English (Revised and edited by C. T. Onions) Dictionary vol. I and II (1959).

(3) An Etymological Gujarati-English Dictionary by Belsare Malhar Bhikhaji (1927).

(4) The modern Gujarati-English Dictionary (in two volumes) by Mehta B. N. and Mehta B B.
Baroda (1925).

(5) સાર્થ ગુજરાતી જોડણી કોશ (ચોથી આવૃત્તિ)
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ (૧૯૪૯)

(6) गुजराती-हिन्दी कोश
गुजरात विद्यापीठ, अमदावाद (१९६१).

કચ્છી શબ્દાવલિ

શબ્દાવલિ

અ

અકંઈ સ્ત્રી આળ, તહોમત
A false charge, allegation

અકઈ સ્ત્રી જુઓ 'અકંઈ'

અક્ક પુ આકડો
A sun plant (calotropis gigantea)

અકડાણૂ અ ક્રિ અકડાવુ, અકળાવુ
To be in a state of confusion of mind or body

અખ સ્ત્રી આખ
An eye.

અખર પુ અક્ષર (એ વ , બ વ)
The alphabet, Hand writings

અખા પુ (બ વ) કણક, ભીખમા આપવામા આવતું અનાજ, ભૂવો જુએ તે દાણા
Grains given to beggars, Grains used by a witch doctor in his witch craft.

અગન સ્ત્રી અગ્નિ
Fire

અગાડ઼ અ દિવસનો આગનો ભાગ
The early half day, before noon

અગૂઓ પુ આગેવાન
A leader

અગેણી સ્ત્રી અધરણી
First pregnancy

અગડી સ્ત્રી થીંગડુ
A patch sewed on to cover a hole in a garment

અગ્તો પુ રજાનો દિવસ
Holiday

અઘડ વિ અણઘડ, જગલી
Uncouth, jungly

અઘેણી સ્ત્રી જુઓ 'અગેણી'

અચો પુ જીવાત
Insects

અન્કાણૂ અ ક્રિ અચકાવુ
To hesitate

અન્કારણૂ અ ક્રિ જુઓ 'અચકાણૂ'

અચણૂ અ ક્રિ આવવુ
To come

અચનજ સ્ત્રી આવાગમન, આવજા
Coming and going

અછીગન્ધી સ્ત્રી ધોળી પછેડી
A white shawl

અછો વિ ધોળો
White

અજોર પુ. ગામની વસતિ નજીકનું ખેતર.
A field near by a village.

અજ્જ વિ. આજ.
To-day.

અજમાવણૂ અ ક્રિ.,સ ક્રિ. અજમાવવું.
To try.

અઝેછાણૂ સ્ત્રી. ચાળણી.
A sieve.

અઝેછેણૂ સ્ત્રી. જુઓ 'અઝેછાણૂ'.

અટો પુ લોટ
Flour.

અટકાણૂ સ ક્રિ. અટકાવવું.
To stop, prevent.

અટકાવણૂ સ ક્રિ 'જુઓ અટકાણૂ'.

અઠાઈ સ્ત્રી. જૈનોમાં પર્યુષણ વખતે કરવામાં આવતા આઠ દિવસના ઉપવાસ
Religious fasts of the Jains

અઠ્ઠ વિ આઠ
Eight

અઠવાય સ્ત્રી જુઓ 'અઠાઈ.'

અડી સ્ત્રી જુઓ 'આડી'માંનો પ્રથમ અર્થ

અડેખો વિ અદેખુ, ઈર્ષાળુ
Jealous.

અડક સ્ત્રી બાધા, ટેક.
A religious vow.

અડણૂ અ.ક્રિ. ચણવું.
To construct.

અઢઈ વિ. અઢી.
Two and a half.

અણકુશળી વિ. આવડત વગરનું.
Unskilful.

અણજન્ધી વિ. વલોવ્યા વગરની.
Unchurned.

અણવર પુ. અણવર.
A relative or a friend of bridegroom who accompanies him throughout marriage best man.

અડ્ધાલી સ્ત્રી. અનાજ, લોટ વગેરે માટેનું એક માપિયું.
A measuring vessel for corns, flour etc

અધ્ધો વિ. અટકચાળુ.
Mischievous.

અધ વિ. અરધું.
Half

અધમ પુ. જુલમ.
Tyranny.

અધા પુ. બાપ; મોટાભાઈ.
Father; Elder brother. (in Rajputs).

અધાલી સ્ત્રી. જુઓ. 'અડ્ધાલી'.

અધિકમાસ પુ. અધિક માસ, પુરુષોત્તમ માસ.
An intercalary-lunar month

અધીરપ સ્રી અધીરાઈ
Hastiness

અધેલી સ્રી આઠ આની
A coin valuing fifty Naye Paise

અધ'માની સ્રી અરધો રોટલો
Half portion of a bread

અધ્યો પુ કોરીનો અરધો ભાગ
A coin valuing half of a Kori,— an out dated Kacchi coin

અને અ અને
And

અન્તી અ ખૂબ, ઘણું
much

અન્દર અ માંય અંદર
In, inside

અન્ધીઘુસ સ્રી છછુંદર
A blind mouse

અન્ધીચિચી સ્રી ગરોળી, પરસની
A house lizard

અન્ધીછોછ સ્રી જુઓ અન્ધીઘુસ'

અન્ધો વિ આંધળો
Blind

અપોન્ચો વિ પહોંચ વગરનો
Incapable

અબોજ વિ મૂર્ખ અબૂજ
Foolish, Simpleton

અબ્ભ પુ આભ
The sky

અભિમાન કેણું અ ક્રિ અભિમાન કરવું
To boast

અભડાજી વીન્ણું અ ક્રિ અભડાવું
To come in contact with something unclean (taboo)

અવગો વિ નઠારા
Rude

અવરોસવગો વિ સારુંનરસું
Good and bad

અમાં સ્રી ડોસીમા
An old woman

અમી સ્રી અમૃત, થૂંક
Nector, Spittle

અમીરાત સ્રી ખાનદાની, અમીરી
The state or position of a nobleman nobility

અરડો વિ અઢાર
Eighteen

અરટ પુ રેંટિયા
A spinning wheel

અર્જણ પુ એક નામ
A proper name

અલારયો પુ આખલો
A bull

અવાડો પુ ઢોરને પીવાના પાણી માટેનો બાંધેલો કુંડ
A reservoir or large basin of water for cattle to drink from

અવેર સ્ત્રી અસૂર, મોડું
Delay, lateness

અવ્રો વિ અવળો ડાબો
Not straight, Left

અસાંકે સર્વ અમને
To us

અસાંજો સર્વ અમારો
Our

અમી સર્વ અમે
We

અસો પુ મસ
A mole

અસોસ અ વારંવાર
Often

અસ્વાર પુ ઘોડા પર કે તેના બીજાં પ્રાણી પર બેઠેલી વ્યક્તિ
A rider, a horseman

આ

આંય સર્વ તમે
You

આંઉ સર્વ હું

આંકે સર્વ આપને
To you (honorific)

આંખો પુ આખલો
A bull

આંજો સર્વ તમારો
Your

આંટી ભરાણી સ ક્રિ આંટી ભરાવવી
To trip (cause to fall)

આંધા નવ આંતરડાં
Intestines

આંબ્ઝૂ સ ક્રિ આંબવું
To catch (chase and catch)

આંબો પુ કેરીનું ઝાડ, મોટી પાકી કેરી
A mango tree, A big ripe mango

આંવા સર્વ તમારા માટે
For you

આઈ સ્ત્રી મા, સાસુ
*Mother, Mother-in-*law (rarely)

આકા સ્ત્રી સ્ત્રી
A woman

આકાય સ્ત્રી કુટુંબ
A family

આકાસ પુ આકાશ
The sky

આખાણી સ્ત્રી વાર્તા
A tale

આખાડો પુ અખાડો મોરની કળા
A gymnasium, The expanded tail of a peacock

આગરજાય વિ (સ્ત્રી) આગલા ઘરની
Born of a previous wife

આચાર નવ રીતભાત
Manners

આછલાય વીજણૂ સ ક્રિ મસળીને સાફ કરવુ
To rinse

આજાર પુ દુ ખ
Pain

આજીજી કેણી અ ક્રિ , સ ક્રિ આજીજી કરવી
To beseech, entreat

આટાર સ્ત્રી રેતી
Sand

આડત સ્ત્રી આદત, ટેવ
Habit, practice

આડી સ્ત્રી જુવાર, બાજરી, વગેરેના સાઠાના ભોથા કાપવા માટે નીચે રખાતુ લાકડાનુ ચોકઠુ, મકાનમા, છતના ટેકણરૂપ આડુ લાકડુ
A wooden piece used in cutting fodder, A cross-beam

આડસર પુ મકાનમા છતના ટેકણરૂપ ઊભુ મોટુ લાકડુ
A beam

આણ સ્ત્રી સોગદયુક્ત આજ્ઞા
A command containing oath

આડુસ મોણણૂ અ ક્રિ આળસ મરડવી
To stretch (oneself)

આડીકો પુ આગળિયો
A wooden stopper

આડ પુ ધણ, ધણ સાથે જનાર માણસ
A herd of cattle, A herdsman

આડ્યો પુ ચોરણા ઉપર કેડ બાધવા માટે વપરાતું પોતિયુ
A small Dhoti like wrap used to tie waist upon lower garment of a male

આત્વાર પુ રવિવાર
Sunday

આથર[1] પુ ગધેડાના લગડા નીચે મુકાતુ શણિયુ
A jute cloth used to keep under a wooden frame on the ass's back

આથર[2] વિ રીતભાત વગરનુ
Mannerless

આથાણૂ પુ અથાણુ
Pickle

આથણૂ સ ક્રિ આથવુ
To season (add spice)

આધત સ્ત્રી આદત, ટેવ
Habit, practice

આધૂ પુ આદુ
Ginger

આન્ઘર સ્ત્રી આગળી
A finger

આન્ઘૂઠો પુ અગૂઠો
A thumb, toe

*આન્ધેલ વિ. આંકેલો (સાંઢ).
Branded.

આન્ધારો પુ. અંધારૂં.
Darkness.

આન્ધારો કેણૂ અ.ક્રિ. અંધારૂં કરવું.
To darken.

આપ્ઘાત કેણૂ અ.ક્રિ. આપઘાત કરવો.
To commit suicide.

આફ્રો પુ. આફરો.
A disease of windiness in the stomach.

આભ પુ. આકાશ.
The sky.

આભો પુ. ઝભ્ભો, પહેરણ.
A shirt.

આમ્લી સ્ત્રી આંમલી.
A tamarind tree.

આમ્ભર્યો પુ આંબલિયો.
A seed in a tamarind pod.

આયસ સ્ત્રી. આયુષ્ય.
Life.

આર[1] પુ. આળ.
A false imputation, allegation.

આર[2] સ્ત્રી. અણી
A pointed iron spike.

આરીસો પુ. દર્પણ.
A mirror.

આર્યો પુ. તાકું.
A recess in a wall.

આસૂં વિ. આળસુ.
Idle.

આલ સ્ત્રી. કાકડી.
Cucumber.

આલણૂં અ.ક્રિ. આલીને બેસવું.
To lie (recline).

આવર્ધા સ્ત્રી. આવરદા, આયુષ્ય.
The duration of *one's life, life span.*

આશીવાડ ડેણા સ ક્રિ.આશીર્વાદ દેવા.
To bless (give blessings).

આસા સ્ત્રી. આશા.
Hope.

આસા રખણી અ.ક્રિ. આશા રાખવી
To hope.

આસ્માન પુ. આકાશ.
The sky.

આસ્ંરે રેણૂ અ ક્રિ. આશરે રહેવું.
To depend.

---

* આખલાને, લોખડનું ત્રિશૂળ તપાવીને તેની છાપ મારવામાં આવતી. આવો આખલો 'આંકેલ' કહેવાતો. આકેલ આખલો રખડતો હોય તો પણ તેની ખસી કરાતી નહીં.

ઇ, ઈ

ઈ

ઈચ્છા હોણી અ ક્રિ ઇચ્છા હોવી
To wish for

ઈનાં પુ ઈંડું
An egg

ઈચ્છા કેણી અ ક્રિ ઇચ્છવું
To desire.

ઈંડો વિ જુઓ 'અડો'

ઈશારો કેણૂ અ ક્રિ સ ક્રિ ઈશારો કરવો
To beckon.

ઈસ્તરી કેણી અ ક્રિ ઇસ્તરી કરવી
To iron (clothes)

ઉ

ઊ

ઊ સર્વ તે, પેલો
He, that

ઊગણૂ અ ક્રિ ઊગવું
To grow

ઊઘાડણૂ સ ક્રિ ઉઘાડવું
To open

ઊચું કેણૂ સ ક્રિ ઊંચું કરવું
To raise.

ઊજવણૂ સ ક્રિ ઊજવવું
To celebrate.

ઊજાડણૂ સ ક્રિ ઉજાળવું
To brighten

ઊજારો પુ અજવાળું
Light, twilight

ઊઠીણૂ અ ક્રિ ઊઠવું
To wake up, arise

ઊતરે વનણૂ સ ક્રિ ઊતરી જવું
To spoil (become overripe)

ઊનઈ વિ ઓગણીસ
Nineteen

ઊનો વિ ઊંડો
Deep

ઊન્દર પુ ઉંદર
A mouse

ઊન્ધાણુ કેણી અ ક્રિ ઊપણવું
To winnow (grain)

ઊપક્રો પુ આકાશનો ઉઘાડ
The break of clouds in sky

ઊપાસ્રો પુ અપાસરો ઉપાશ્રય
A Jain monastery

ઊમેર્ણૂ સ ક્રિ ઉમેરવું
To add

ઊવાર્યો પુ આગળિયો, કૂવામાથી પાણી બહાર કાઢવાની એક યાન્ત્રિક ગોઠવણ
A wooden bar for fastening door, A mechanical device for fetching out water from a well

ઊલટી કેણી અ ક્રિ ઊલટી કરવી
To vomit

એ

ઍંકાર પુ. અહંકાર, ગર્વ.
Pride, arrogance.

ઍંટ સ્ત્રી. વટ.
Obstinacy.

એગ્લો વિ. આગળનું.
Previous, former.

એધ્યા અ. આગળ.
In front of.

એચ્છે અ. અહીં.
Here.

એટ્ટ સ્ત્રી. ઈંટ.
A brick.

એડી અ. એવી.
Such.

એણુ સ્ત્રી. એરણ.
An anvil.

એતરેલા અ. એટલા માટે.
For that.

એતરો વિ. એટલું.
So much.

એન્સાફ પુ. ઇન્સાફ.
Justice.

એમાન પુ. સાચ, નેકી.
Truth; Honesty.

એરક સ્ત્રી. કોણી.
An elbow.

એસારો કેણો સ.ક્રિ. ઇશારો કરવો.
To signal.

ઐ

ઓ

ઓકાર પુ. ઢોળાવ.
A slope.

ઓકારે વન્ણૂ સ ક્રિ. ગળવુ.
To swallow.

ઓકાણૂઁ સ ક્રિ. ઊકળવુ
To boil.

ઓઘાણૂઁ સ ક્રિ. ડાઘ કાઢી નાખવા.
To bleach

ઓઘ્રાઈ સ્ત્રી. ઓડકાર.
A belching.

ઓઘ્રાઈ ઉણી અ.ક્રિ ઓડકાર ખાવો.
To belch.

ઓઘ્રાણૂ સ ક્રિ. ઉઘરાવવું.
To collect

ઓછૂં કેણૂ સ.ક્રિ. ઓછું કરવું.
To alleviate, lessen.

ઓટો પુ ઓટલો.
A platform erected before a house serving as a seat.

ઓડાણૂ સ ક્રિ. (આંખ) મીંચવી.
To shut (eyes).

ઓઢકો પુ. ઓઠીંગણુ.
A reclining object.

ઓડ્ખણૂ સ ક્રિ. ઓળખવું.
To recognise, know.

ઓતાણું[1] સ ક્રિ ઉતારવુ (કપડા)
To take off (clothing)

ઓતાણું[2] સ ક્રિ ઉતારવુ (ઉપરથી નીચે)
To take down

ઓથ્લાણુ સ ક્રિ ઉથલાવવુ
To turn over (invert something)

ઓન્જો વિ અઘરુ
Difficult

ઓન્જો લગણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ માઠુ લાગવુ
To pinch, feel bad

ઓભાકી ડણી અ ક્રિ બગાસુ ખાવુ
To yawn

ઓભાર પુ ઉલાળ
The process of sloping down of the backward side due to unequalized weight, imbalance

ઓભો થીણૂ સ ક્રિ ઊભા થવુ
To stand up

ઓર્માઈ સ્ત્રી ઓરમ ન, સાવકી
Having the same father but different mothers

ઓર્યા અ પાસે, નજીક
Near

ઓસાણુ પુ સમયસૂચકતા
Attention at a critical time, timely recollection

ઓસાવણૂ ક્રિ ઓસાવવુ
To drain excess water from the cooked rice

ઓસ્લો પુ ખેતરમાથી પાક ઉપાડી લેતા રહી ગયેલી શીંગો (ખાસ કરીને મગફળીની) વીણવાની ક્રિયા
To collect the residue of crops such as ground nuts

ઓં

ઓંછાછરી વિ ઉદ્ધત
Rude

ઓંરોટ પુ જુઓ 'અરટ'

ઓંકારી સ્ત્રી ઊલ્ટી
vomit

ઓંકેડો પુ ઉકરડો
A heap of rubbish

ઓંકણું સ ક્રિ ઊકળવુ
To boil (as water)

ઓંકખર સ્ત્રી ખાડણિયુ
A mortar

ઓંખ સ્ત્રી અડચણ
Inconvenience

ઓંખણુ કેણી સ ક્રિ કાખમા તેડવુ
To carry (a baby in customary manner) on the waist

ઑખડ્યાત વિ ઓખર કરનાર ઢોર
An ox or a cow who has a habit of eating human excreta

ઑખો વિ મુશ્કેલ
Difficult

ઑખોણૂં સ ક્રિ ઉખેડવુ
To dig up (root out crops)

ઑખોટણૂ સ ક્રિ ખોલવુ
To uncover

ઑગન સ્ત્રી નીકમાંથી પાણી જ્યાંથી જતું હોય તે જગ્યા
Leaking spot of a surge.

ઑઘમ પુ ઘામ, બફારો
Heat, warmth.

ઑઘામણૂ સ ક્રિ ઉગામવુ
To strike

ઑઘોણૂ પુ પૂર્વ
The east

ઑઘણૂ અ ક્રિ ઊગવુ
To grow, sprout

ઑચાડા ભર્ણાં અ ક્રિ ઉચાળા ભરવા
To desert, vacate

ઑચાડો પુ હિજરતમાંનો સરસામાન, ઉચાળો
The transportable house-hold.

ઑચોં વિ ઊંચો
High

ઑજાંગડ અ અટકળ
Not by the usual track

ઑજરી સ્ત્રી હોજરી
The stomach

ઑઝરણૂ અ ક્રિ ઊલટવુ
To become upside down.

ઑટઠ પુ ઊંટ
A camel

ઑટણૂ સ ક્રિ ઓટવુ
To stitch (a piece of cloth) by hemming in

ઑઠાડ઼ી પુ ઊંટવાળો
A camelman

ઑઠીણૂ સ ક્રિ ઊઠવુ
To get up

ઑઠો પુ નિશાની, ઓઠું
A mark

ઑઠો ગન્ણૂ સ ક્રિ ટેકણ લેવુ
To take support of

ઑડઈ સ્ત્રી ઊધઈ
White ants

ઑડો અ નજીક
Near

ઑડણૂ[1] અ ક્રિ ઊડવુ
To fade (lose colour)

ઑડણુ² સ ક્રિ ઊડવુ
To fly (as birds)
ઑડો પુ ખેતરનો ચાડિયો
A man-like artificial image erected in a field to frighten birds, beasts etc, who are coming to eat the crop, a scare-crow
ઑતાનડ્ સ્ત્રી ઉતાવળ
Haste, Speed
ઑત્કડે અ પણે, ત્યાં
There
ઑતણૂ સ ક્રિ ઊતરવુ
To come down
ઑત્તે અ ત્યા પણે
There
ઑતરી અ એટલી
This much
ઑથાપણૂ અ ક્રિ ઉથાપવુ
To violate
ઑથ્થો પુ રોગનું ફરીને ઊપડવુ તે
A relapse
ઑથ્થો મારો સ ક્રિ ઊથલો મારવો
To relapse (a disease)
ઑધઈ સ્ત્રી ઊધઈ
White ants
ઑધાર ગન્ણૂ સ ક્રિ ઉધાર લેવુ
To borrow
ઑધાર્ણું સ ક્રિ ઉધારવુ
To debit.

ઑનીજો સર્વ તેઓનુ
Their
ઑન્ન સ્ત્રી ઊન
Wool
ઑપડણૂ અ ક્રિ ઊપડવુ
To start
ઑપ્પા કેણૂ અ ક્રિ ઉપવાસ કરવો
To fast (abstain from food)
ઑબાકી સ્ત્રી બગાસુ
A yawn.
ઑબાકી ડણી ક્રિ બગાસુ ખાવુ
To yawn
ઑબારો પુ ઓબારો
Heaping of fuel (esp cow-dung cake)
ઑબેગ પુ આંખ પર લગાવવાની બૂટી ?
A kind of medicine
ઑભાલો પુ ઠપકો
Rebuke.
ઑભૂણૂ અ ક્રિ ઊભવુ
To stand (be errected)
ઑમાસ સ્ત્રી અમાસ, હિન્દુ મહિનાનો છેલ્લો દિવસ
The day of the new moon
ઑરત સ્ત્રી સ્ત્રી, બાઈ
A lady, woman
ઑણું સ ક્રિ ઓરવુ
To put grains in the grinding-stone for grinding

ઑલણું ક્રિ ઊથલવું
To get tipped, lose balance

ઑલ્થો સ્ત્રી સાંજ
Evening

ઑસરી સ્ત્રી ઓસરી, પડથાર
The front portion of a house, verandah

ઑસ્કેરણું સ ક્રિ ઉશ્કેરવું
To incite.

ક

કકરચો પુ ચકમકનો પથ્થર
A luciferous stone, a flint

કકરો પુ કાંકરો
A pebble

કખ સ્ત્રી સળી
A chip, straw

કગરણું અ ક્રિ કરગરવું
To beg (i.e. request with humiliation)

કચો વિ કાચું
Unripe, raw

કછી સ્ત્રી બગલ, કડછી
The armpit, A spoon-like instrument which is used to serve food such as Dāl and vegetables, a ladle

કછોલાડી સ્ત્રી બામલાઈ
A tumour in the armpit

કછલાડી સ્ત્રી જુઓ 'કછોલાડી'

કજા સ્ત્રી આકસ્મિક દુઃખદ બનાવ
Fate, misfortune.

કજીયો પુ કજિયો
A quarrel

કટક પુ લશ્કર, દળ
An army

કટાર સ્ત્રી કટાર
A dagger

કઠણ વિ કઠણ
Hard

કદેં અ ક્યારે
When.

કદેંમદેં અ માંડમાંડ, જેમતેમ કરીને
Somehow or other, with difficulty

કડુ પુ કડુ (ઔષધિ), પથરાળ જમીન
An ayurvedic medicine, Rocky land

કઢણું[1] સ ક્રિ કાઢવું
To remove (take away)

કઢણું[2] સ ક્રિ કાઢવું (રસ વગેરે)
To squeeze out (juice etc.)

કણસણું અ ક્રિ કણસવું
To groan

કણી સ્ત્રી કણ
A small particle

કણેર સ્ત્રી કરેણ વૃક્ષ
A pet tree of Lord Shiva

કણ્ઠો પુ કાંઠો
A bank, a coast

કણ્ટો પુ કાંટો
A thorn

કડ્ક વિ કડક
Hard

કડી સ્ત્રી સાંકળ
A chain.

કતરે સ્ત્રી કાતર
Scissors

કતીસર પુ કારતક મહિનો
The first month of the era of Vikrama (Oct -Nov)

કતણૂ સ ક્રિ કાતવુ
To spin (cotton-yarn)

કધર સ્ત્રી કદર
Appreciation

કધર કેણી અ ક્રિ, સ ક્રિ કદર કરવી
To appreciate

કનો પુ કાંઠો (વાસણનો)
The neck (of a pot)

કન્જરી સ્ત્રી કાચળી (સાપની)
The slough or covering of a snake

કન્ધ પુ કાંધ, ડોકની પાછળનો ભાગ
Back part of the neck

કન્ધો પુ કંધો, ખભો
A shoulder

કન્ધોયો પુ કંદોઈ
A confectioner

કન્ન પુ કાન
An ear

કન્નખજૂર્યો પુ કાનખજૂરો
A kind of centipede

કપડ્ પુ કાપડ
Cloth

કપા પુ કપાસ
The cottonplant, cotton

કપાસ્યા પુ (બ વ) કપાસના બી
Cotton seeds

કપી સ્ત્રી ગરેડી
A pulley

કપ્પૂ સ ક્રિ કાપવુ
To cut

કપ્ડો પુ કાપડ, કપડુ
Cloth, Garment

કપ્પર સ્ત્રી ભેખડ
A precipice, a cliff

કબૂલ્ણૂ[1] સ ક્રિ કબૂલવુ
To admit (one's fault or error)

કબૂલ્ણૂ[2] સ ક્રિ મન્જૂર કરવુ
To approve, confirm

કમર સ્ત્રી કેડ, કટિ
Waist

કમાડ્ પુ કમાડ
A door

કમારણૂ સ કિ. કમાવું.
To earn.

કરમ કેણૂ અ.ક્રિ કામ કરવું.
To work.

કર પુ. કર.
A tax.

કરાઈ સ્ત્રી. અંદરનો ઓરડો.
The inner room of a house.

કરન્જણૂ અ કિ કરાંજવું.
To groan.

કરમ પુ. નસીબ.
The fortune.

કરી નેણૂં સ.કિ. કરી છૂટવું.
To try, attempt.

કસીં સ્ત્રી કળશી.
A measure equal to 16 maunds used in weighing corn.

કસ્પોં પુ. કળશિયો, લોટો.
A goblet.

કલાલ પુ દારૂ વહેંચનાર; પીઠું ?
A liquor-seller; A liquor-shop ?

કલાલી પુ દારૂ વહેંચનાર.
A liquor-seller.

કવો પુ પતંગ
A paper-kite.

કવ્વી સ્ત્રી. દૂઝણી ગાય.
A milk-yielding cow, a milch cow.

કસ કઢણૂ અ.કિ. ચૂસી લેવું.
To exploit.

કસબ પુ. કસબ, હુન્નર.
Trade, skill in trade.

કસાય પુ. કસાઈ.
A butcher.

કસારી સ્ત્રી કંસારી, એક જીવડું.
A kind of insect.

કસણૂ સ.કિ. કસવું
To tighten.

કસ્લી સ્ત્રી. ટબૂડી.
A small metallic pot.

કાંટો પુ. ત્રાજવું.
A balance.

કાંધ્યો પુ. મૃતદેહને કાંધ આપનાર.
A man who carries a dead body on his shoulders to the burning ground, a coffin bearer.

કાંસી સ્ત્રી. ચોમાસામા કાઢી નાંખેલું ને પછીથી સુકાઈ ગયેલું ઘાસ
Hay.

કાકીન્ડો પુ કાકીડો, કાચીડો
A chameleon.

કાગ્ડો પુ કાગડો.
A crow.

કાત્રી સ્ત્રી. (બ. વ.) નાના ટુકડા.
Small pieces.

કાજી પુ. ન્યાયાધીશ.
A judge among the Muhammadans.

કાચિભડ઼ પુ પેપૈયુ
A kind of fruit

કાઠ ચિભડ઼ પુ જુઓ 'કાચિભડ'

કાઠી સ્ત્રી લાકડું
Wood

કાઠો પુ ઘઉંની એક જાત
A variety of wheat

કાઠેડયો પુ કાઠી જાતિનો પુરુષ
A man of kāthi community

કાણી વિ (સ્ત્રી) એક આંખે અંધ
One-eyed

કાણ્ડી સ્ત્રી દીવાસળી
A lucifer match.

કાડો પુ તડકો
Hot sunshine

કાડ઼જો પુ કાળજુ
The heart

કામણુ કેણૂ અ ક્રિ કામણ કરવું
To bewitch

કામ્બાય સ્ત્રી વાવણી વખતની દાણાની કોથળી
A cloth bag which contains seeds and is to be tied to a plough at the time of sowing

કામ્ભૂડી સ્ત્રી જુઓ 'કામ્બાય'

કારીન્ધો પુ તડબૂચ
A water-melon

કાગો વિ કાળો
Black

કાલો પુ કાલું, રૂ સમેતનો કપાસનો દોડો
A cotton pod

કિટ્ટ પુ કાટ
Rust

કિડાં અ ક્યાં
Where.

કિડ઼યો પુ કડિયો
A mason

કિત્તક અ ક્યાંક
Somewhere

કિત્તે અ ક્યાં
Where

કિત્રાક અ કેટલાક
How many

કિત્રી અ કેટલી
How much

કિન્નો વિ ગંદુ (છોકરું)
Dirty (child)

કિપ્પાર પુ કપાળ
The forehead

કિભર સ્ત્રી કબર
A grave

કિરમ પુ પેટમાં થતું જીવડું
An intestinal worm

કિટિકલ કેણૂ અ ક્રિ કલબલ કરવું
To chirp (as birds)

કિચડ પુ કાદવ
Mud

કિર્ણું સ ક્રિ ખરી પડવું (ફળ વગેરે)
To fall down (e.g fruit from a tree)

કીં અ કેમ
Why

કીડાં અ ક્યાં
Where.

કુપાતર વિ કુપાત્ર
Unworthy.

કુંકલો પુ કૂટિયુ
The posture in which the legs are bent double

કુંન્ડાડો પુ કુંડાળુ
A circle

કુંન્ડો પુ કૂંડુ
A flower-pot.

કુણક પુ કર્ણફૂલ
An ear ornament

કુણબી પુ કણબી
A cultivator

કુડક પુ જુઓ 'કુણક'

કુન્જી સ્રી ચાવી
A key

કુન્ની સ્રી કુલડી, ચોળી
A small earthen pot

કુમુન્ધ સ્રી કઋતુ
Bad weather

કુરાસ સ્રી દુશ્મનાઇ
Enmity

કુરેલા અ શાથી, શા માટે
Why

કુરેલાય અ જુઓ 'કુરેલા'

કુરો અ શુ
What

કુર્યો પુ ખેતીનુ એક ઓજાર, કળિયુ; ઠળિયો
A large harrow; A seed in a fruit.

કુલોંય અ રીતસર.
Methodically.

કેંજો સર્વ કોનો
Whose

કેણુ સકિ કરવુ
To do, act.

કેડ઼ી રીતે અ કેવી રીતે
What way.

કેડ઼ો[1] પુ કાચીડો, કાચીંડો
A chameleon.

કેડ઼ો[2] વિ કેવો
Of what sort

કેડ઼ેયો પુ કેડિયુ
A kind of jacket.

કેદ કેણુ સકિ કેદ કરવુ
To imprison.

કેફ પુ નશો
Intoxication.

કેર સર્વ કોણ
Who

કેળફરી સ્રી (બવ) કેળાં
Plantain fruits

કેર પુ કેરડો
A kind of vegetation.

કો અ શા માટે
Why

કોએડ઼ સ્રી મઠ (કઠોળ)
A kind of kidney bean.

કોટીમ્બો પુ કાકીબડુ
A fruit of a creeping plant
કોટરી સ્ત્રી ભીંત, વંડી
A wall, a compound wall
કોઠે વીન્ણૂ સ ક્રિ દોરવુ (માણુસને)
To lead (a person)
કોડી¹ સ્ત્રી કોડી
A small cowry
કોડી² વિ વીસ
Twenty
કોઢ સ્ત્રી કોઢ, એક રોગ
Leprosy.
કોણ્ઢો કઢણૂ અ ક્રિ કોટો ફૂટવો
To sprout
કોતણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ કોતરવુ
To carve.
કોથ્રી સ્ત્રી થેલી
A purse, a bag
કોલ્સો પુ કોલસો
Coal
કોરી સ્ત્રી કચ્છ-કાઠિયાવાડમા અગાઉ વપરાતો રૂપિયાના ⅓ મૂલ્ય નો એક જૂનો સિક્કો
A small silver coin valuing about 1/3 of a rupee which was formerly in use in Kutch and Kāṭhiāwāḍ
કોરો વિ કોરો
Blank
કોરો સીરો પુ એક મિષ્ટ વાનગી
A sweet dish made out of flour, ghee molasses etc
કોણૂ અ ક્રિ કોરવુ
To bore (a hole)
કોલ્સો પુ કોનસો જુઓ 'કોન્વો'
કોમર થીણૂ અ ક્રિ માંદા થવુ
To be sick
કોસાઢી સ્ત્રી ઉનામણુ
A vessel used in preparing hot water.
કોસો વિ ગરમ, ઊનુ
Hot
કોં સ્ત્રી કસ
A tightening ribbon of a jacket like garment
કોંણી સ્ત્રી કોણી
An elbow
કોંસ્યા પુ (બ વ) ઠાંસિયા, સકાલિયા જુઓ 'કાંત્રો'
કોં અ જુઓ 'કોં'
કોંખ સ્ત્રી કાંખ
An arm pit
કોંરા કેણા અ ક્રિ જુઓ 'ખારા કેણા'
કોંદરો પુ કોગળો
A mouthful of water or of any other liquid, gargle
કોચ્ચર વિ ટૂંકા મનનો
Mean, shallow

કોસ્ચા પુ (બ વ) કુચ્ચા
Sediments consisting of dry fibers

કોગઠણુ સ્ત્રી ખરાબ કામ કરનાર સ્ત્રી
A prostitute

કોગ્ટો કેણૂ અ ક્રિ કાવતરુ કરવુ
To conspire (plan evil together)

કોટગણુ સ ક્રિ ,ટવુ
To beat breast, thresh

કોડ઼ પુ હાથઘડાઉ ભમરડો
A hand made top

કોતો પુ કૂતરો
A dog

કોમતી સ્ત્રી દુર્બુદ્ધિ
Evil mindedness.

ડોગ પુ કુળ
Family

કોરકણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ મરઘા—બતકનુ બોલવુ
To cackle (as hens and ducks)

કોલ પુ વચન, બોલ
A promise, a word

કોટલો પુ ખભો
The shoulder

કોસ્સુવાનડ઼ થીણીઅક્રિ કસુવાવડ થવી
To be aborted

ખ

ખડ઼િયો પુ લાબા પાના વાળી કોદાળી
A spade

ખખડણુ અ ક્રિ ખખડવુ
To rattle

ખખડાણૂ સ ક્રિ ખખડાવવુ
To knock (a door)

ખડકણુ સ ક્રિ ખડકવુ
To prick

ખટો વિ ખાટુ
Sour

ખટણૂ સ ક્રિ ખાટવુ
To profit

ખડડ સ્ત્રી ખાડ
A pit.

ખણે અસ્ણૂ[1] સ ક્રિ લાવવુ
To bring

ખણે અસ્ણૂ[2] સ ક્રિ લઈઆવવુ
To get (go and get)

ખણે વન્ણુ સ ક્રિ લઈ જવુ
To get (come and get)

ખણ્ણૂ સ ક્રિ ઉપાડવુ
To lift up

ખડ પુ ખોળ ઘાસ
Oil cakes, Grass weeds

ખડઈ સ્ત્રી પાડી, ખડેલી
A young she buffalo

ખડકણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ખડકવુ
To pile up

ખડકી સ્ત્રી નાનુ દ્વાર
A small gate

ખડિયો પુ શાહીમાટેનો કાચનો બાટો, ખભે રહી શકે તે પ્રકારનો કપડાનો સામસામા ખાના વાળો થેલો
An ink pot, A many folded bag

ખતમ કરણૂ સ ક્રિ ખતમ કરવુ
To destroy

ખથો પુ. ધાબળો, કામળો
A blanket

ખદમો પુ મુસલમાનોમા પ્રસગોપાત્ત થતી લાણી (?)
An occasional distribution of present items in Muhammadans

ખદ્દો નિ ખદડા નિર્વીર્ય
A eunuch

ખનણી સ્ત્રી ખાડણી
A mortar

ખનાર ખનાર કરણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ઘસરડવુ
To scratch violently

ખનાપૂં અ ક્રિ, સ ક્રિ ખજ્વાળવુ
To itch

ખન્ખેણૂં સ ક્રિ ખખેરવુ
To beat (for shaking the dust off)

ખન્ઘ સ્ત્રી ખાસી
Cough

ખન્ઘારો પુ ખોખારો, બળખો
A gargling sound, Phlegm

ખન્ઘણૂ અ ક્રિ ઉધરસ ખાવી
To cough

ખન્ણૂ સ ક્રિ ખાડવુ
To pound (grain etc.)

ખપણૂ[1] સ ક્રિ ખપવુ
To need

ખપણૂ[2] સ ક્રિ ઇચ્છવુ
To desire, want

ખફ્ફણ પુ ખાપણ
A shroud

ખબર સ્ત્રી જાણ
Announcement

ખબર ડીણી સ ક્રિ જાણ રવી
To announce

ખરઈ સ્ત્રી જુઓ 'ખડઈ'

ખરો પુ ખળુ
A threshing floor

ખર્ચૂ પુ હગણુ
The act of evacuating bowels

ખલક સ્ત્રી દુનિયા, જગત
The world, universe.

ખલ્લો પુ જૂનો જોડો
An old shoe

ખસ સ્ત્રી ચામડીનો એક રોગ, ખસ
Scabies

ખાંપ સ્ત્રી ચોસલુ
A block of a solid object

ખાછ સ્રી. જુઓ 'ખસ.'

ખાડી સ્રી. દાઢી, હડપચી.
A chin.

ખાતે લિખણૂ સ.ક્રિ. ખાતે લખવું.
To make entry in an account book.

ખાત્રી ડીણી અ.ક્રિ., સ.ક્રિ. ખાતરી દેવી.
To assure.

ખાન્ઢો વિ. સહેજ નમતું, ખંડિત.
Slanting, broken.

ખામી હોણી અ.ક્રિ. ખામી હોવી.
To lack (be without).

ખામ્ણો પુ. ખામણું; ચોકડી.
A bed (for plants); A square.

ખાયણૂ સ.ક્રિ. ખાવુ.
To eat.

ખાર[૧] પુ. ખાર, દ્વેષ.
Rancour.

ખાર[૨] સ્રી. પાણી જવા માટેની મોરી.
A drain for sewage.

ખારક સ્રી. ખારેક.
A dry date.

ખારાવ્ણૂ સ.ક્રિ. ખવડાવવું.
To feed.

ખારૂ થીણૂ અ.ક્રિ ગુસ્સે થવુ.
To be angry.

ખારૂઓ પુ. ખારવો, નાવિક.
A seaman, a sailor.

ખારો[૧] પુ. કપડાં ધોવામાં વપરાતી એક પ્રકારની માટી.
Saline earth used in washing clothes.

ખારો[૨] વિ. ખારું; તીખું; કડવુ.
Salty; Pungent; Bitter.

ખાર્કયાલ સ્રી. ખારેકનું ઝાડ.
A dry date tree.

ખાલી અ. ફોકટ; ભરેલું ન હોય તેવું.
Useless; Empty.

ખાલી કેણૂ સ.ક્રિ. ખાલી કરવું.
To make empty.

ખાસો વિ. સારો, મજાનો.
Good.

ખાસો લગ્ણૂ સ ક્રિ. ગમવું, સારૂં લાગવું.
To like.

ખિજણૂ અ.ક્રિ. ઊકળીને પરપોટા થવા.
To bubble (as boiling fluid).

ખિબ્બો વિ. બોખો.
Toothless.

ખિલ્લ પુ. હાસ્ય.
Laughter.

ખિલ્લો વિ. ચત્તો, સવળો.
Not inverted.

ખિસ્ણૂ અ.ક્રિ. ખસવું.
To move.

ખીં પુ. ક્ષેમ (કુશળ).
Well-being.

ખીટયો પુ. મોટી ઉધરસ.
Whooping Cough

ખીર સ્ત્રી દૂધ
Milk

ખીરજ સ્ત્રી ખીર
A sweet dish prepared out of milk, rice, sugar and spices

ખીસોડી સ્ત્રી ખિસકોલી
A squirrel

ખીહખોડી સ્ત્રી જુઓ 'ખીસોડી'

ખીટણૂ અ ક્રિ હસવું, ખીલવું
To laugh, bloom

ખીસો પુ ખીસું
A pocket

ખૂંચો પુ જુઓ 'ખીસો'

ખૂટખુટાણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ખટખટાવવું
To tap (lightly)

ખૂટણૂ અ ક્રિ ખૂટવું
To deplete

ખૂણો પુ ખૂણો, કોણ
A corner, An angle

ખૂઠ્ઠ વિ ઠોઠ
Sluggish of underst anding, dull

ખૂન્દણૂ સ ક્રિ ખૂંદવું
To trumple

ખૂગો પુ ચૂનાની ભઠ્ઠી, લુહારની ભઠ્ઠી
A kiln, a furnace

ખૂવો પુ કૂવો, કોસ
A well, A large bucket-like vessel which is used to draw wate from a well

ખૂસામત કેણી અ ક્રિ ખુશામત કરવી.
To flatter, adulate

ખેંચણૂ સ ક્રિ ખેંચવું
To draw (water), pull

ખેણૂ સ ક્રિ ખાવું
To eat

ખેતર પુ ખેતર
A field

ખેતરપાર પુ ખેતરપાળ
A tutelary god

ખેંચણૂ સ ક્રિ જુઓ 'ખેંચણૂ'

ખેંણૂ અ ક્રિ જુઓ 'ખેણૂ'

ખેર[1] પુ એ નામનું વૃક્ષ
A kind of tree (The accacia catechu)

ખેર[2] અ ઠીક!
No matter!

ખોંખારો ખેણૂ અ ક્રિ ખોખારો ખાવો
To clear the throat, cough with purpose

ખોંસણૂ સ ક્રિ ખોસવું
To prick, force in

ખોખડ પુ (બ વ) મોટા કાંકરા
Pebbles

ખોખો[1] પુ ખોખું
A box

ખોખો[2] વિ જૂનો
Old

ખોરો ઠેરાણૂ સ.ક્રિ. ખોટું ઠેરાવવું.
To condemn (find guilty).

ખોટપાય પોણૂ અ.ક્રિ. ખોટકાવું.
To become out of order.

ખોટરી સ્રી. સળગી ગયેલા છાણાનો ટુકડો, દડબું.
A piece of a burnt cowdung, a slab.

ખોડ્ણૂ સ.ક્રિ. ખોડવું.
To set, errect an object to signify something.

ખોતણૂં સ.ક્રિ. ખોતરવું.
To scratch (an itch).

ખોદ્ણૂ સ.ક્રિ. ખોદવુ.
To dig.

ખોબાર્યો પુ. ખીસું
A pocket.

ખોભાચો પુ. જુઓ 'ખોબાર્યો'.

ખોળ્રો પુ. રોકાણ, ઢીલ.
Stay, delay.

ખોસ્લી સ્રી. કસુંબલ સુંદડી.
A sari of saffron colour.

ખોસેરો વિ. ધૂર્ત.
A rogue.

ખોહ્ણૂ સ.ક્રિ. ખોલવું.
To open (door, eyes mouth, bag etc.).

ખોં[1] પુ. ક્ષય, નાશ.
Annihilation, destruction.

ખોં[2] સ્રી. કોશ (ખોદવાની).
A sharpe edged iron bar for digging.

ખોંટટલ વિ. વિશ્વાસઘાતી.
Traitorous.

ખોંપ્ણૂ અ.ક્રિ. ખૂંપવું.
To get stuck in.

ખોંરે ગન્ણૂ સ.ક્રિ. ખોળે લેવું.
To adopt (a child).

ખોંરો પુ. ખોળો.
Lap.

ખ્યાલ કેણૂ અ.ક્રિ. ખ્યાલ કરવો.
To take note of.

ગ

ગચ્ચ વિ. બહુ.
Very.

ગચ્ચકડી વિ. ઘણી બધી.
Very much.

ગજણ્ સ્રી. ગર્જના; એક માદા પક્ષી.
A thunder, a roar; A kind of female bird.

ગજબ અ. ગજબ, આશ્ચર્યસૂચક શબ્દ.
Wonderful.

ગજર પુ. ગાજર.
Carrot.

ગજજ સ્રી. ગર્જના.
A thunder, a roar.

ગજ્જુ અ ક્રિ. ગાજવું.
To roar, rumble.

ગટો પુ કોળિયો
A mouthful

ગટગટાવ્વૂ અ કિ ગટગટાવવુ
To drink at a time

ગડર સ્ત્રી ઇયળ, કીડો
A caterpillar, an insect

ગડલ સ્ત્રી રમકડાની ગાડી
A toy-cart

ગડી સ્ત્રી ગાડી, આગગાડી.
A small cart, A rail way

ગડોડ્ી સ્ત્રી ગધેડી
A she-ass

ગડ્ડ પુ. ગઢ, કિલ્લો
A fort

ગઢો વિ વૃદ્ધ, ઘરડો
Old

ગઢપણ પુ ઘડપણ, વૃદ્ધાવસ્થા
Old age

ગણ્ણૂ સ કિ ગણવુ
To count

ગત સ્ત્રી શક્તિ, પહોચ
An ability

ગતરી સ્ત્રી શેરડીની કાતળી
A small piece of a sugarcane

ગન્ડ માર્ણી અ કિ ગાઠ મારવી
To tie a knot

ગન્ઢો પુ ગાગડો, ઢીમણ
A large piece, A glot resulting from contusion

ગન્ન પુ હાથો
A handle

ગપ્પા હુઘાવ્ણા અ કિ ગપ્પા લગાવવા.
To talk idly, tattle

ગભ્ણી સ્ત્રી. ગાભણી
Pregnant

ગભ્રૂ પુ બાળક
A child

ગમ્બ્ણૂ સ કિ ગમવુ
To like

ગરણો પુ પ્રવાહી પદાર્થ ગાળવા માટેનો કપડાનો કકડો, ગળણુ
A piece of cloth used as a filter

ગરથાર વિ બેવારસ
Having no heir

ગરમ વિ ગરમ, ઊનુ
Hot, warm.

ગરમ કેણૂ સ કિ ગરમ કરવુ
To heat

ગર્ધન સ્ત્રી ગરદન
The neck

ગર્મેર સ્ત્રી ગરમર, અથાણામા વપરાતી એક વનસ્પતિ
A kind of edible root which is used as a pickle

ગલો પુ ગળુ ગલ્લો
throat, A money box

ગલોલી સ્ત્રી બન્દૂકની ગોળી
A bullet

ગાઊ પુ બે માઈલનુ અતર
A distance of two miles
ગાગ્લો વિ કાનો
A simpleton
ગાટે કેણુ અ ક્રિ ઘટ્ટ કરવુ
To thicken(soup etc)
ગાડર પુ ઘેટુ
A sheep
ગાડી સ્ત્રી જુઓ 'ગડી'
ગાધી સ્ત્રી ગાદી
A throne, a soft pad
ગાન્ડો વિ ગાંડો
Mad
ગાન્ધી પુ કરિયાણાનો વેપારી, એક અટક
A grocer, A surname
ગાભો પુ વાછડો
A calf
ગાભોડુ પુ વાછરુનુ ધણ
A herd of calves.
ગાવ્યો પુ જુઓ 'ગાભો'
ગામતેગે પુ મુસાફરી
Travelling
ગારણુ અ ક્રિ સ ક્રિ ગાવુ
To sing
ગાણું સ ક્રિ ગાળવુ
To strain, defecate
ગાલ્પ સ્ત્રી વાત
An easy talk
ગાલ્પ કેણી અ ક્રિ વાત કરવી
To talk, converse

ગિચ્ચી સ્ત્રી ડોક, ગળુ
Neck
ગિટકી સ્ત્રી ઠળિયો
A hard or semi hard shell in a fruit, seed
ગિડક પુ જુઓ 'ગિચ્ચી'
ગિધર સ્ત્રી પગે ચડતા ગોટલા
Knot of veins
ગિધી સ્ત્રી નાની બકરી
A young she-goat
ગિધો પુ નાનો બકરા
A young he-goat.
ગીન્ણુ સ ક્રિ લેવુ
To buy, take
ગીટગીલાચ્યાં કેણ્યા અ ક્રિ ગલગલિયા કરવા
To tickle
ગૂં પુ ગૂ, વિષ્ટા
Human excreta.
ગૂછરો પુ ગૂચળુ, કુંડાળુ
A circle
ગૂંથણુ[1] સ ક્રિ ગૂંથવુ
To knit
ગૂંથણુ[2] સ ક્રિ વણવુ
To weave
ગૂચળણુ સક્રિ ગૂચવવ
To tangle.
ગૂડાચાર સ્ત્રી કાણ
A visit of condolence
ગૂડો પુ ઢીંચણુ
A knee.

ગૂડચો પુ ઢીંચણિયુ
A support for the knee used during dinner time

ગૂણગૂણ કેણી[1] અ ક્રિ ગણગણવુ
To hum

ગૂણગૂણ કેણી[2] અ ક્રિ કાનમા કહેવુ
To whishper

ગૂન્ધ પુ ઢગલો
A heap

ગૂન્ધો પુ ગુંદીનુ વૃક્ષ
A kind of tree

ગૂન્દણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ગૂંદવુ
To trample

ગૂમ્બડો પુ ગૂમડુ
A tumour

ગેંણૂ પુ ગળણુ (ગૅણૂ)
A piece of cloth used in filtering water and other liquids

ગો પુ ઘો
An iguana

ગોખણૂ સ ક્રિ ગોખવુ
To cram

ગોર પુ વરરાજા
A bridegroom.

ગોઠ પુ ગામ
A village

ગોઠ ઽ પુ પરગામ
A village other than one's own

ગોઠવણૂ સ ક્રિ ગોઠવવુ
To arrange

ગોઠી પુ જૈન દેરાસરમાનો પૂજારી, એક જ ગામનો વતની
An official in a Jain temple, An inhabitant of the same village

ગોઠ વન્ણૂ અ ક્રિ ગામ જવુ
To travel

ગોઠે વન્ણૂ અ ક્રિ ગમવુ, ગોઠવુ
To like, suit

ગોઠપ્રેણુ સ્ત્રી આખા ગામનો જમણવાર
A mass dining of a whole village

ગોઠચો પુ મહેમાન
A guest

ગોતણૂ સ ક્રિ ગોતવુ
To find

ગોન્ધે રખણૂ સ ક્રિ ગોધી રાખવુ
To confine

ગોપત વિ છાનુ, ગુપ્ત
Secret, hidden

ગોથ્ચી સ્ત્રી કોથળી
A purse

ગોથ્થો ખાણૂ અ ક્રિ ગોથુ ખાવુ
To stumble

ગોનન્ધ પુ ગોવિંદ, ઈશ્વર.
God

ગૌ સ્ત્રી ગાય
A cow

ગૌડે વજણૂ સ ક્રિ ગૂડવુ
To kick

ગૌણે વજણૂ સ ક્રિ ગુણવુ
To multiply

ગૌડ પુ ગોળ
Molasses

ગોડાકૂ સ્રી ગોળની બનાવટવાળી તમાકુ
A kind of tobacco prepared for smoking by mixing molasses in it

ગોડ્પાપડી સ્રી ગોળપાપડી, સુખડી
A kind of sweetmeat made of molasses, ghee and wheat flour.

ગોનાર પુ નાર, વરુ
A wolf

ગોબ્બ પુ ગોબો, વાસણ પર પડેલો ખાડો
A depression in a metallic vessel

ગોબ્બ પોડૂ અ ક્રિ ગોબો પડવો
To be damaged (esp of metals)

ગોહ્યા પુ ગલુડિયા
(બ વ) Puppies

ગોટ્લ કેણુ સ ક્રિ ગુલ કરવુ
To put off

ગોશ પુ માસ
Meat, mutton

ગોસ્સે કેણૂ સ ક્રિ ગુસ્સે કરવુ
To annoy

ગ્વાતરી સ્રી ગવારનો ચરો
Cattlefood prepared out of a kind of bean

ઘ

ઘડ્ઘિર પુ શિલ્પી
A skilful artisan of stones, a sculptor

ઘટણૂ સ ક્રિ ઘટવુ
To decrease, diminish

ઘણુતરી કેણી અ ક્રિ ગણુતરી કરવી
To calculate

ઘણો વિ પૂરતુ
Sufficient

ઘણ્ટ પુ ટોકરો, ઘટ
A bell

ઘણ્ટી સ્રી ટોકરી
A small bell

ઘડણૂ સ ક્રિ ઘડવુ
To make, fashion.

ઘન્ત્રો પુ ગામ
A village.

ઘર પુ ઘર
A house

ઘરણ પુ ગ્રહણ
An eclipse

ઘરત પુ ઘી
Ghee.

ઘનાઈ સ્રી જુબાની
Witness

ઘસેણૂં સ ક્રિ ઘસેડવુ
To drag

ઘસ્ણૂ સ ક્રિ ઘસવુ
To rub
ઘા પુ ઘા જખ્મ ઘાસ
A wound, Grass
ઘા કેણૂ સ ક્રિ ઘા કરવો
To throw
ઘાટ પુ આકાર
Shape
ઘાણી સ્ત્રી તેનીમિયામાથી તેન કાઢ વાનુ દેશી યત્ર
An oil mill turned by a camel or an ox, a country oil compressor
ઘાર સ્ત્રી ગાળ લીંપણ
An abuse, A mixture of cowdung, earth and water used in coating a wall, floor etc
ઘાર ડીણી સ ક્રિ ગાળ દેવી
To abuse
ઘારે પુ કાદવ, કીચડ
Mud
ઘાણૂ[1] સ ક્રિ જુઓ 'ગાર્ણૂ'
ઘાણૂ[2] સ ક્રિ ઓગાળવુ
To dissolve
ઘાલાવેલો વિ વેવનો, ભરોમો ન મૂકાય તેવો
Idiotic.
ઘાલ્મોલ કેણી અ ક્રિ વાતચીત કરવી
To converse.
ઘિર પુ ગરભ
Kernel
ઘિરાક પુ ગ્રાહક
A customer
ઘિર્ઘ્રણૂ સ ક્રિ સડી જવુ
To get rotted
ઘિર્યો પુ ભમરો
A spin top
ઘી પુ જુઓ 'ઘરત'
ઘીન્ધો પુ ચાનકી, નાનો રોટલો
A small bread.
ઘીરે રખ્ણૂ સ ક્રિ ગીરો મૂકવુ
To mortgage
ઘૂંટણૂ સ ક્રિ ઘૂટવુ
To pulverize
ઘૂન્ઘટ પુ ઘૂઘટ
A veil
ઘૂન્ઘણ સ્ત્રી રકઝક
Affliction.
ઘૂન્ઘો વિ મૂગો
Dumb
ઘૂરો પુ જુઓ 'ઘૂન્ઘ'
ઘૂમ્ણૂ અ ક્રિ ઘૂમવુ
To move round
ઘૂમરી સ્ત્રી ફેર, ચક્રી
Turning
ઘૂર્ઘૂર કેણૂ અ ક્રિ ઘૂરકવુ
To growl.
ઘૂવડ પુ ઘુવડ, એક પક્ષી
An owl.
ઘૂમાણૂ અ ક્રિ ઘુસાડવુ
To push into

ઘેભી વિ ગેબી
Divine
ઘેરો કેણૂ સ ક્રિ ઘેરવુ
To surround
ઘેસ સ્ત્રી ઘેંશ
A preparation of Juwar flour with whey
ઘોધીરો પુ ગોંગોડો
A tick
ઘોણ્યો પુ નાના પિત્તળનો ઘડો
A metallic water pot.
ઘોડો પુ ઘોડો
A horse
ઘોધો પુ બળદિયો, આખલો.
A bull
ઘોદ્લો પુ જુઓ 'ઘોધો'.
ઘોર પુ ગોર મહારાજ
A family priest
ઘોલી સ્ત્રી ગોળી (બંદૂકની)
A bullet
ઘોંચણૂ સ ક્રિ ચોંચવુ
To pierce
ઘોંઘ વાણીં અ ક્રિ આકળા થવુ
To be excited
ઘોડલો પુ ટોડલો
A large wooden peg fixed to the frame of a door
ઘોણ્ઘોણ કેણી અ ક્રિ ગણગણવુ
To hum

[ઙ]

ચ

ચંઈ વિ ચાર
Four
ચક ભગરણૂ સ ક્રિ બચકુ ભરવુ
To bite
ચક્ર પુ ચાકડો, બચકુ
A potter's wheel, A bite
ચકોતરો પુ કોઠુ
The fruit of Feronia Elephantum
ચખણૂ સ ક્રિ ચાખવુ
To taste.
ચટો વિ ખાવાનો શોખીન.
Addicted to eating
ચટણૂ સ ક્રિ ચાટવુ
To lick
ચડણૂ સ ક્રિ મસળવુ
To knead
ચણો પુ ચણો, એક અનાજ
Gram (Generally used in plural)
ચણ્ઢાડ વિ ચાડાળ
Vile
ચડકધો વિ ચળકતું
Shining
ચડાણૂ સ ક્રિ ચડાવવુ
To incite, instigate.
ચડણૂ સ ક્રિ ચડવુ
To climb, ascend
ચતાર ડીણૂ અ ક્રિ ચિતાર દેવો
To describe

ચન્ધાઈ સ્ત્રી. સારી સ્થિતિ, લહેર.
Happiness.

ચન્ધો વિ. સારો.
Good.

ચન્ધર પુ. ચંદ્ર.
The moon.

ચપ્પ પુ. હોઠ.
A lip.

ચબ્ભણૂ સ.ક્રિ. ચાવવું.
To chew.

ચમકણૂ અ ક્રિ. ચમકવું.
To shine.

ચમ્ડી સ્ત્રી. ચામડી.
The skin.

ચમ્ભૂ પુ. શિરોઈ.
A vessel with a big belly and a tapering neck.

ચમ્મ પુ. ચામડું.
Leather.

ચમ્મર સ્ત્રી. ચમર.
A fly-driver made of fibres.

ચમ્લાણૂ અ.ક્રિ. ઉતેડવું.
To skin, flay.

ચરઈ વિ. (સ્ત્રી). ગાંડી.
Mad.

ચરાખ પુ. એક જાનવર.
A kind of animal.

ચરૂ સ્ત્રી. જમ્યા પછીથી કરવામાં આવતી મોં ધોવાની પરંપરાગત ક્રિયા.
The act of washing mouth traditionally after meals.

ચરૂઓ પુ. છાશ લેવા માટેનું માટીનું વાસણ.
An earthen pot used in carrying butter-milk.

ચરોચાર પુ. ઘાસચારો.
Weeds.

ચર્ણૂ સ.ક્રિ. ચરવુ.
To graze.

ચર્યો વિ. ગાંડો.
Mad.

ચલે વન્ણૂ અ ક્રિ. વહી જવું.
To overflow.

ચસ્કો પુ. ચસકો.
A craving; a shooting pain.

ચાંધી સ્ત્રી. ચાંદી; તે નામનો રોગ.
Silver; A kind of venereal disease.

ચાંવત સ્ત્રી. ખણુખોદ.
The habit of finding faults.

ચાંસ કેણા સ.ક્રિ. ચાસ કાઢવા.
To rake.

ચાકણ સ્ત્રી. ઘાંચણ.
An oilmiller's wife.

ચાકી પુ. ઘાંચી.
An oilmiller.

ચાકરઈ કેણી અ.ક્રિ. ચાકરી કરવી.
To nurse, serve.

ચાગ પુ. લાડ.
(બ.વ.) Act of fondling.

ચાડી સ્ત્રી. કૂતરાં વગેરેને ખાવાનું નાંખવામાં વપરાતી ઘરની બહારના ભાગમાં રખાતી પથ્થરની ચોળી.
A vessel made of stone which is used to collect the leavings of food for cattle and dogs to eat.

ચાડીકો પુ. વાહન.
A conveyance.

ચાડ્યો વિ. ચાડી ચુગલી કરનાર.
Back-biter.

ચાધર સ્ત્રી. ચાદર.
A sheet of cloth.

ચાન્ધર્યો વિ. ચાન્દું, સફેદ ટપકાંવાળું.
White spotted.

ચાન્ધો પુ. ચંદ; ચાંદું.
The moon; An ulcer.

ચાયણ સ્ત્રી. ચારણ, એક જાતિ.
A coummnity of bards, a caste.

ચારાણી સ્ત્રી. ઢોર ચરાવવા પેટે લેવાતું મહેનતાણું.
The wages for pasturage.

ચારો પુ. ચાળો અળવીતરું; ઘાસ-ચારો.
A prank; Weeds.

ચાલ કેણી અ.ક્રિ. મોગડું ચાલવું (ચોપાટ આદિ જેવી રમતમાં).
To move (a piece in a chess like game).

ચાલુ રખણુ સ.ક્રિ. ચાલુ રાખવું.
To continue.

ચિચી સ્ત્રી. જુઓ 'અન્ધી ચિચી'.

ચિરચર પુ. ગંદવાડો.
A stink.

ચિટકો ડેણૂ સ.ક્રિ. સજા કરવી.
To punish.

ચિન્ધા કેણી અ.ક્રિ. ચિંતા કરવી.
To worry, bother.

ચિપટી સ્ત્રી. ચામડીની ભીંસ.
A pinch.

ચિપટો વિ. ચપટો, લીસો.
Flattened.

ચિબ્બ પુ. પાડ.
Gratitude.

ચિબ્ભડ પુ. ચીભડું.
A musk-melon.

ચિલ્લો પુ. પુડલો, એક વાનગી.
A special kind of pan-cake.

ચિત્તર પુ. ચિત્ર.
A picture.

ચિત્તર્ણું સ.ક્રિ. ચીતરવું
To draw (a picture).

ચીણો પુ. બાજરા જેવું એક લીલું અનાજ.
A kind of corn.

ચીપ્લાણૂ સ ક્રિ પીચનાનુ
To be pressed between

ચીરે ચીજણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ચીરો પડવો
To scratch (as by a thorn)

ચીલો પુ ચીલો
A track

ચુકાણૂ સ ક્રિ ચૂકવવુ
To pay, remit

ચૂઆક પુ પાણી ચૂવાની ક્રિયા
A leak in the roof of a house

ચૂકે વનણૂ સ ક્રિ ચૂકવુ
To miss (a target)

ચૂણકણૂ સ ક્રિ ચૂટવુ
To select, elect

ચૂડો પુ ચૂડો
A bangle made of ivory

ચૂહ્‌ડો વિ લોભી
Greedy

ચૂન્ચ સ્ત્રી ચાંચ
A beak, a bill

ચૂપ રૈણૂ અ ક્રિ ચૂપ રહેવુ
To remain silent

ચૂરખી સ્ત્રી ચૂંટી
A pinch

ચૂરકી સ્ત્રી જુઓ 'ચૂરખી'

ચૂરણૂ સ ક્રિ ચૂસવુ
To suck

ચૂરો પુ ભૂકો
Crumbs

ચોણી સ્ત્રી ચોરણી
A kind of trousers

ચેતાવણૂ સ ક્રિ ચેતવવુ
To warn, inform

ચેટયો પુ કેડે બાંધવાનો સૂતરનો દોરો
A wrist thread

ચે સ્ત્રી ચિતા
A pyre

ચોકી કેણી અ ક્રિ ચોકી કરવી
To guard

ચોટ ડેણી સ ક્રિ એકાએક ખેંચવુ
To jerk (pull suddenly)

ચોટી સ્ત્રી શિખર
A peak

ચોરયો પુ બળદની રાશ
A rein (of a bullock)

ચોટલો વાણો અ ક્રિ ચોટનો વાળવો
To braid

ચોણૂ સ ક્રિ કહેવુ
To say

ચોડણૂ સ ક્રિ ચોડવુ
To attach

ચોપણૂ સ ક્રિ ચોપવુ
To plant (roots or cuttings)

ચોમલ અ ચારે તરફ
On all sides

ચોરઈ સ્ત્રી ચોરી
Theft

ચોરાણૂ સ.ક્રિ. ખીજવવું.
To tease.
ચોરાવણૂ સ ક્રિ. જુઓ 'ચોરાણૂ'.
ચોર્ણૂ સ.ક્રિ. ચોરવું.
To steal.
ચોસ્ણૂ અ.ક્રિ. હલાવવું (પ્રવાહીને લાકડી વડે).
To stir.
ચોકસાય કેર્ણી અ.ક્રિ. ચોકસાઈ કરવી.
To ascertain.
ચોખા પુ. ચોખા (અનાજ)
(બ.વ.) Rice.
ચોખ્વટ કેર્ણી અ.ક્રિ. ચોખવટ કરવી.
To clarify.
ચોટી રોણૂ અ.ક્રિ. ચોંટ્યું રહેવું.
To adhere.
ચોપા પુ. ઢાર.
(બ.વ.) Cattle.
ચોરો પુ. નાળું.
A rivulet.

છ

છ વિ. છ.
Six.
છવ્ઈ વિ. છવ્વીસ.
Twenty-six.
છકડ્ સ્ત્રી. લપાટ.
A slap.
છક્ક વિ. ચકિત, છક.
Astonished.
છકો પુ. શીંકુ.
A sling for suspending things in.
છછૂન્ધર સ્ત્રી. છછુંદર.
A mole.
છટ સ્ત્રી. વાસ, ગંધ.
A bad smell.
છટ મારણૂ અ.ક્રિ. વાસ મારવી.
To stink.
છટારો પુ. ગંદો, ગંધારો.
Dirty.
છડણૂ અ ક્રિ. છોડવું.
To abandon, discard.
છણાવટ કેર્ણી અ ક્રિ. છણાવટ કરવી.
To analyse.
છણ્ઢા ઓડાણા અ.ક્રિ. છાંટા ઉડાડવા.
To splash.
છણ્ઢો પુ. છાંટો.
A splash.
છણ્ટણૂ સ.ક્રિ. છાંટવું.
To sprinkle.
છણ્ણૂ[1] અ ક્રિ. પાછું કૂદવું.
To bounce, rebound.
છણ્ણૂ[2] અ.ક્રિ. પડી જવું.
To fall down.
છડી[1] સ્ત્રી. દાતણ આદિની પાતળી સોટી.
A cane.
છડી[2] વિ. (સ્ત્રી.) એકલી, છોકરાં સાથે ન હોય તેવી.
(woman) Without encumbrances.

છડો[1] પુ ફાળકો
A reel of thread, a wooden frame for winding thread

છડો[2] વિ એકલો
Alone, without any companion

છડ્યો પુ ઉતારુ
A passenger

છતેડી સ્ત્રી ગાડી પરનું છત્ર
A hood of a cart

છત સ્ત્રી છત (ઘરની), છત (પુષ્કળ હોવું તે)
A ceiling, Abundance

છત્તર પુ મોટી છત્રી
A big umbrella

છનીવાર પુ શનિવાર
Saturday

છનો પુ જાનનો ઉતારો
A temporary residence given to a marriage party during marriage festivity

છબ્બો પુ ત્રાજવું, કાટો
A basket used as a pan in a balance, A balance

છબ્બમર પુ એક ઘાસ
A kind of grass

છબિણૂ અ ક્રિ અડકવું
To touch

છલણૂ સ ક્રિ ખટપટ કરવું
To cheat

છલ્લ સ્ત્રી છાલ
Bark

છલ્લ ઓતાણૂં અ ક્રિ છાલ ઉતારવી
To peel

છલ્લી સ્ત્રી. પૂજાપાની ટોપલી
A small basket in which materials of worship and offerings are placed

છાંટ સ્ત્રી બળદ (પોઠ) કે ગધેડા પર મૂકેલી ભરેલા માલની કોથળી
A loaded bag on the back of a bullock or a donkey

છાંભણૂ સ ક્રિ ચાબકા મારવા
To whip

છાછટ્યો પુ ચાસટિયો
Juwar crop grown by irrigating fields in the month of Jeth (May-June)

છાણણૂ સ ક્રિ ચાળવું, ચાળવું
To sift

છાપ માણૂં અ ક્રિ છાપવું
To brand, stamp

છાપો વજણો અ ક્રિ. છાપો મારવો
To attack

છાય સ્ત્રી છાશ
Whey, butter-milk

છારી સ્ત્રી પ્રવાહી પર બાઝતો આછો થર ; નેત્રની રમી
A thin film or cover formed on the surface, Pus in an ear

છિંકી સ્ત્રી આંચકો
A shock.

છિંક સ્ત્રી છીંક
A sneeze

છિંક ખાણી અ કિ છીંક ખાવી
To sneeze

છિટણૂ અ કિ ખૂબ હોવું
To be plentiful (abound)

છૂ થીણુ અ કિ છૂ થવું
To run away, disappear

છૂટ ડીણી સ કિ છૂટ દેવી
To allow

છૂટ હોણૂ અ કિ ખૂબ હોવું
To be plentiful (abound)

છૂટાછેડા ગન્ણા અ કિ છૂટાછેડા લેવા
To divorce

છૂટા પોણૂ અ કિ છૂટા પડવું
To disperse

છેતણૂ સ કિ છેતરવું
To deceive

છોડણૂ સ કિ છોડવું
To untie (a knot)

છોલણૂ સ કિ છોલવું
To scrape

છો ડણી અ કિ છોવું
To plaster

છોડ સ્ત્રી કાંટાની ભારી
A bundle of thorns

જ

જખ પુ યક્ષ, એક દેવ
A demi god

જઘડણૂ અ કિ ઝઘડવું
To quarrel

જચણૂ સ કિ જચવું
To like

જજો વિ ઝાઝું, ઘણું
Much

જજકી વીન્ણૂ અ કિ અચકાવું
To hesitate

જટકો પુ તલવાર લાકડી વગેરેનો ઘા
A blow

જટણૂ સ કિ ઝૂંટવું
To snatch

જજમાન પુ યજમાન
The host the patron of a priest

જણાણૂ સ કિ જણાવું
To feel (sense by touch)

જણ્ડ પુ બાળમોવાળા
(બ વ) Hair of a child which are first shaved after a ritual

જણ્ણૂ અ ક્રિ જણવું
To give birth to

જન્ઘ[1] પુ જગ
A battle, war

જન્ઘ[2] સ્રી જઘ
A thigh

જન્તર પુ જાદુ, તાવીજ
Magic, An amulet

જન્ધર સ્રી ઘંટી
A grinding stone

જન્ન સ્રી જાન
A marriage-party

જપતકેણૂ સ ક્રિ જપત કરવું
To confiscate.

જબ્બકણૂ અ ક્રિ ઝબકવું
To flash

જમ પુ યમ
The god of death

જમગપૂંછો પુ બાધરો
A fictitious frightful creature

જમા રખ્ખણૂ સ ક્રિ જમા રાખવું
To deposit

જમાણૂ સ ક્રિ જમાવવું
To coagulate

જમાથ સ્રી જમાત, ટોળુ
A community, a crowd

જર[1] સ્રી પશુની ઓળ
The umbilical cord of an animal

જર[2] પુ પૈસો
Wealth

જલે રખ્ખણૂ સ ક્રિ ઝાલી રાખવું
To hold

જગ્ગ્ડલી સ્રી ચકલી
A sparrow

જટજી રેણૂ અ ક્રિ ઝલાવું
To get stiffness of body

જટણૂ સ ક્રિ ઝાલવું
To hold

જદ્દલ પુ ઓથ, આધાર
A support

જવાબ પુ જવાબ
A reply

જવાબ ડેણૂ અ ક્રિ જવાબ દેવો
To answer (a question)

જવાસો પુ એક વનસ્પતિ
A prickly shrub which grows in hot season and dies in rainy season

જવ્વણૂ અ ક્રિ ઝમવું
To leak (from a pot)

જાંકડી સ્રી ખાતરણી
A semi circular net made of bamboo chips and placed in a loaded cart

જાંઈ પુ (બ વ) જાનૈયા
Men accompanying the bridegroom in a marriage party

જાંખ્ખો પુ ઝાખરું
A prickly shrub having a few or no leaves on it
જાંપો પુ દરવાજો
A gate
જાણણૂ સ કિ જાણવું
To know
જાડો પુ ઝાડો
Tools
જાતર સ્ત્રી યાત્રા
Pilgrimage
જાદ સ્ત્રી યાદ
Remembrance
જાદગીરી સ્ત્રી યાદગીરી
A Souvenir
જાન્ઘડ વિ જાગડ
On approval
જામીન પુ ગુનેગારને છોડાવવા માટેની શાખ
A bail
જામે વજણૂ અ કિ જામવું
To freeze
જાર પુ યાર
A paramour, a lover
જારી સ્ત્રી યારી જારી પરનું લોખડનું આવરણ
Illicit sexual intercourse
Window bars
જારો પુ જુઓ 'જાખરો' ઝારો
A kind of ladle or cooking utensil, having many holes and serving as a sieve.
જાહેર કેણૂ સ કિ જાહેર કરવું
To announce
જાહેરાત કેણ્ણી અ કિ જાહેરાત કરવી
To advertise
જિક્કર સ્ત્રી જીદ્દ
Obstinacy
જિત્તે તિત્તે અ જ્યાં ત્યાં
Here and there
જિત્તો વિ જેટલું
As much
જિબ્ભ સ્ત્રી જીભ
A tongue
જિબ્ભી સ્ત્રી જીભ પરની છારી, ઊન
Dry or arid saliva on the tongue
જીણૂ સ કિ જીતવું
To conquer
જીવ્ણૂ અ કિ જીવવું
To live
જૂં સ્ત્રી જૂ
A louse
જૂંઈ સ્ત્રી જુઓ 'જૂ'
જૂંજારો વિ શૂરો
One who fights with valour
જૂઅગી સ્ત્રી ધૂસરી
A yoke
જૂઆ પુ જુગાર
Gambling

જૂણ્ડો થીણૂ અ ક્રિ પોક મૂકવી
To cry loudly

જેઠ પુ જેઠ માસ, પતિનો મોટો ભાઈ
The eighth month of the Samvat year, corresponding to May-June, Husband's elder brother

જેડલ સ્ત્રી સહિયર
A female friend

જેણા સ્ત્રી ધીરજ
Patience

જેર પુ ઝેર
Poison

જેર ડેણૂ સ ક્રિ ઝેર દેવુ
To poison

જેરો પુ આગ
Fire

જોકો તોકો સર્વ જે તે
Anybody

જોરા વિ ત્રાસો
Oblique

જોખણૂ સ ક્રિ જોખવુ
To weigh

જોડો પુ પગરખું
A shoe

જોડણૂ[1] સ ક્રિ જોડવુ
To attach

જોડણૂ[2] સ ક્રિ વગાડવુ (ફૂકથી)
To blow (with mouth)

જોડણૂ[3] સ ક્રિ શોધવુ
To find

જોતણૂ સ ક્રિ જોતરવુ
To yoke

જોપ અ બરાબર, યોગ્ય
Proper

જોર કેણૂ અ ક્રિ જોર કરવુ
To strain

જોણૂ સ ક્રિ તોડવુ
To break

જોલી સ્ત્રી થેલી, જોળી
A bag

જ્યાણૂ સ ક્રિ જિવાડવુ
To give life to

[ઞ]

ટ

ટક સ્ત્રી ટક, વેળા
Time equal to half of a day

ટન્ગ સ્ત્રી ટાંગ, પગ
A leg

ટન્ગડી સ્ત્રી જુઓ 'ટન્ગ'

ટન્ઘ સ્ત્રી જુઓ 'ટન્ગ'

ટકરાણૂ અ ક્રિ ટકરાવુ
To collide

ટાટ કેણૂ સ ક્રિ તાણી બાંધવુ
To tighten

ટાણ્ડો પુ અંગારો
An ember

ટાય સ્ત્રી માવજત, દેખભાળ
Treatment

ટિક સ્ત્રી અરીસો, દર્પણ
A mirror

ટિકો પુ ચાંદલો, ટીલું
A mark made upon forehead

ટિપ પુ ટાંકણું (ખરો સમય), કૂદકો
Stipulated time, A leap

ટિપ્પણો પુ ટીપણું (જોશીનું)
An almanac

ટિપ્પર સ્ત્રી મુંડ
Head

ટિપ્લો પુ ટપલું, માટીના વાસણ ઘડવા માટેનું કુંભારનું એક ઓજાર
A wooden instrument used by potters to fashion earthen pots

ટિપકણૂ અ ક્રિ ટપકવું
To drip

ટિણૂં અ ક્રિ લટકવું
To cling

ટીકા કેણૂ અ ક્રિ ટીકા કરવી
To comment

ટીટોડી સ્ત્રી ટિટોડી, એક પક્ષી
A female lapwing a female sand piper,

ટુબ્બી સ્ત્રી ડૂબકી
A dive

ટૂંકો કેણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ટૂંકુ કરવું
To curtail

ટોઢી સ્ત્રી વાંસની લાકડી
A bamboo stick

ટોપી સ્ત્રી હુક્કાની ચલમ
A top of a Hukkah or a smoking pipe

ટોલર પુ મોટી જૂ
A big louse.

ટોક્રૂગ પુ ટુકડો, રૂમાલ
A small piece, A hand kerchief

ટોક્રૂગ કેણૂ અ ક્રિ ટુકડા કરવા
To cut into pieces

ટોલ પુ દાગીના
(બ વ) Ornaments

ઠ

ઠકા પુ અવાજ
Sound

ઠગ્ગ પુ ધૂર્ત, શઠ
A rogue, a knave.

ઠગ્ઘ પુ જુઓ 'ઠગ્ગ'

ઠગણૂ સ ક્રિ ઠગવું
To cheat, deceive

ઠમ્કો પુ ઠેકો
Stately steps in dancing

ઠરાવણૂ સ ક્રિ ઠરાવવું
To prove

ઠણૂં અ ક્રિ ઠરવું
To freeze

ઠલાણૂ સ ક્રિ ઠાલવવું
To empty

ઠાંઠ પુ થાળ, મોટો થાળ
A large metallic round vessel

ઠાંઠારો પુ કસારો
A copper smith

ઠાંઠડી સ્ત્રી નાની થાળી
A small metallic dish for dining

ઠાઊકો વિ ઠરેલ, ડાહ્યો
Steady, wise

ઠિકરો પુ ઠીકરું
A piece of an earthen pot

ઠીણ્ડો પુ વીંધ છીંડું
A hole,, An opening in a hedge

ઠુઠ સ્ત્રી કોણી
An elbow

ઠૂંઠ સ્ત્રી જુઓ 'ઠુઠ'

ઠેકણૂ અ ક્રિ ઠેકવું
To jump, skip

ઠેલણૂ અ ક્રિ ઠેલવું
To push, roll (turn over and over)

ઠેક સ્ત્રી ઠેકડો
A jump, a skip

ઠેંકણૂ અ ક્રિ જુઓ 'ઠેકણૂ'

ઠોકી ચોણૂ સ ક્રિ ખાતરીપૂર્વક કહેવું
To affirm

ઠોકણૂ સ ક્રિ ઠોકવું
To hammer, strike

ઠોઠો પુ ઠોઠું, એક ખાદ્ય વાનગી
A kind of sweet dish

ઠોડો પુ મુંડો
Cleaned head

ઠોલો પુ ચાંચનો માર
A stroke of beak

ડ

ડઈ પુ દેહ, શરીર
Body

ડઠિરો પુ દહીંથરું એક ખાવવાનગી
A kind of sweet cake

ડખો પુ તકરાર, બોલાચાલી
A quarrel, hot words

ડજણૂ અ ક્રિ દાઝવું
To scald

ડટણૂ સ ક્રિ દાટવું
To bury

ડડો પુ દડો
A ball

ડન્ખ પુ ડખ, ચટકો
A sting

ડન્ખ ડેણૂ અ ક્રિ ચટકો ભરવો
To sting

ડન્ધ પુ દાંત
(બ વ) Teeth

ડન્ધેરો વિ લાંબા દાંતવાળો
One who has long teeth

ડન્તણુ પુ દાતણ
A small and thin portion of twig used as a tooth brush

ડબી સ્ત્રી ડગી
A small box
ડબો પુ ડબો (ગાડીનો)
A carriage
ડબ્બરી સ્ત્રી નાનો ડબ્બો
A small round metallic vessel
ડમ્ભ પુ ડામ, ઢોંગ, દલ
A brand, A false show
ડય દીણૂ સ ક્રિ દેવુ, આપવુ
To give, assign
ડર[1] પુ દર ઉંદર વગેરે જેવા પ્રાણીઓનું રહેઠાણુ
A burrow
ડર[2] વિ બીકણુ
Coward
ડર્ણૂ સ ક્રિ દળવુ
To grind
ડલ્લો પુ ડાલુ, મોટો સુડલો
A big basket
ડાંણ પુ ખુશકીની જકાત
Toll
ડાંતરો પુ દાતરડુ
A sickle
ડાક પુ ડાકલુ
A kind of drum
ડાખોક વિ દસેક
Round about ten
ડાકણ સ્ત્રી કામણટૂમણ કરનારી સ્ત્રી
A witch
ડાખ્ડો પુ મહેનત, તસ્દી
Labour
ડાચો પુ મોઢુ (તુ-૭૦)
A wrinkled face
ડાડધર પુ દરિદ્રતા
Poverty
ડાડો પુ દાદા
Grand father
ડાણુ[1] સ્ત્રી જકાત
Toll
ડાણુ[2] પુ મોટી કાઠી
A big bead
ડાણુ[3] પુ (ન ન) માથામા થતા ગૂમડાં, ઉંદરી
Scabies in head
ડાણ્ઠર પુ (બ વ) જુવાર બાજરીના સાઠાના સૂકા પૂળા
Fodder
ડાણ્ઠી સ્ત્રી દાંડી
A small stick to beat drum
ડાણ્ઠયો પુ દાડિયો
A thick and short stick
ડાડ સ્ત્રી દાઢ
A molar tooth
ડાડી સ્ત્રી દાઢી
Beard
ડાડો પુ દહાડો, કારજ
A feast given to relatives in honour of the dead
ડાતાર પુ દાતાર એ- દેવ
A donor; A god
ડાતો પુ જુઓ 'ડાતો'
ડાદ્દરો પુ દાદરો, સીડી
A stair case

ડાન પુ દાન
Donation
ડાનત સ્ત્રી દાનત
Inclination
ડાન્ઘર[1] પુ કોળુ
A gourd, a pumpkin
ડાન્ઘર[2] સ્ત્રી ડાંગર
Paddy
ડાબો વિ ડાબો
left
ડારજો પુ કરિયાવર
Dowry
ડારતો પુ જુઓ 'ડારો'
ડાર સ્ત્રી ડાળ
A branch of a tree
ડારો પુ ઠપકાનું વેણ ભરડકું
A threat, A preparation of coarsely ground corn
ડાર્યા પુ (બ વ) દાળિયા
Fried pulse
ડાલો પુ મોટો સૂંડલો
A big basket
ડાવ વિ હોશિયાર, ડાહ્યો
Clever, wise
ડાવો પુ દાવો
A claim
ડિન્ઘ સ્ત્રી ગપ્પુ બડાશ
A lie, a fib
ડિસાણૂ અ ક્રિ દીસવુ
To appear (come into sight)

ડી પુ દિવસ
A day
ડીયાણી સ્ત્રી દહાડી, મૂલ (કાંટીઓમા)
Daily wages
ડીયારી સ્ત્રી દિવાળી
The last day of the Hindu year i e 30th day of the month Ashvin
ડીયો પુ દીવો
A lamp
ડીનારો પુ દેવાળુ
Bankruptcy
ડીનાર્યો પુ દેવાળુ કાઢનાર વ્યક્તિ
A bankrupt, an insolvent person
ડુબ્બણૂ અ ક્રિ ડૂબવુ
To sink, to be drowned
ડૂણ્ડ પુ ડીંટિયુ
The pedicle or stem of a leaf, fruit etc
ડૂન્ગી સ્ત્રી નાની લાકડી
A small stick
ડૂન્ઘર પુ ડુંગર
A hillock
ડૂન્ઘરી સ્ત્રી ડુંગળી
A bulb of onion
ડૂર અ દૂર
Far
ડૌણ સ્ત્રી ખરાબ નજરવાળી સ્ત્રી
A sorceress

ડેખા ડીણૂ અ.ક્રિ. દેખાનું.
To appear.
ડેડર પુ. દેડકો; હાથનો ઉપરનો ભાગ.
A frog; The upper arm.
ડેડા પુ. ડોડવો (કપાસ વ.નો)
A cotton-pod.
ડેણૂ સ.ક્રિ. દેવું.
To give, assign.
ડેડ્કો પુ. જુઓ 'ડેડર'.
ડેરો પુ. દહેરું.
A temple.
ડેવ પુ. દેવ.
God.
ડેવરી સ્રી. નાનું દહેરું.
A shrine.
ડોઆય સ્રી. દોહવાનું મહેનતાણું.
wages for milking.
ડોકાર પુ. દુષ્કાળ.
Famine.
ડોકડો પુ. દોકડો.
An outdated coin.
ડોખાવ પુ. દુઃખાવો.
Ailment, pain.
ડોણો પુ. દૂધ જમાવવા માટેનું દોણું.
A vessel used for preparing curd.

ડોનો પુ પડિયો, દડિયો.
A cup made of leaves of the tree Khākharo.
ડોબી સ્રી. ભેંસ (તુચ્છ).
An old buffalo.
ડોબ્રો વિ. દૂબળો, ગરીબ.
Poor.
ડોયણૂ સ.ક્રિ. દોહવું.
To milk.
ડોરી સ્રી. દોરી.
A string.
ડોરો પુ. દોરો.
A thread.
ડોર્ણૂ સ.ક્રિ. દોરવું.
To mark (draw a line).
ડોવાયો પુ. દૂધ દોહવાનું દોણું.
A milkpan.
ડૌ વિ. દસ.
Ten.
ડૌક્કર પુ. ડુક્કર.
A pig, a hog.
ડૌડો પુ. ડોળો.
An eyeball
ડૌરા પુ. (બ.વ.) ડેરડાં.
Small berry like fruits.
ડૌરો પુ. જુઓ 'ડોરો'.

ઢ

ઢક છો રોણૂ અ ક્રિ ઢાંકી દેવું.
To cover.
ઢકે લાગણૂ અ ક્રિ ઊંચે જવું.
To rise, go upward.

ઢકણી સ્રી. ઢાંકણી.
A lid
ઢકણૂ[1] સ.ક્રિ. ઢાંકવુ.
To cover.
ઢકણૂ[2] સ.ક્રિ. વાસવુ.
To shut (door).

ઢગો પુ બળદ
An ox

ઢબૂ પુ એક જૂનું નાણું
A piece of copper money which is out dated today

ઢપણૂં સ કિ ઢમેડવું
To drag

ઢાણક પુ ઢોર
(બ વ) Cattle

ઢિકો પુ નિતંબ
A hip

ઢિગ્વ પુ ઢગલો
A heap

ઢિણ્ક પુ ખાબોચિયું
A small shallow pit containing fetid water

ઢીન્ગલી વિ (સ્ત્રી) છિનાળ
An ill behaved woman

ઢીન્ગો પુ એક નાણું
An outdated coin

ઢૂમ્બો પુ ધુબો
A smack, a slap

ઢેફો પુ ઢેફું, રોડું
A clod, a lump of earth or clay

ઢેરી સ્ત્રી દોરાની દડી
A heap of thread

ઢેળ કેણી અ કિ ખરજ મટાડવા પપાળવું
To ease etching sensation by stroking hands

ઢોકરા પુ ઢોકળા
A recipe prepared out of pulse and rice flour

ઢોર પુ ઢાળ
A slope.

ઢોરાણ પુ જુઓ ઢોર'

ઢોટકી સ્ત્રી ઢોલકી, એક વાદ્ય
A small drum

ઢોક પુ ઘૂંટડા
A draught of a liquid

ણ

ત

ત અ તો
Then

તઈં અ સુધી
Upto

તક્ક સ્ત્રી ઉતાવળ
Hastiness

તકડો વિ ઉતાવળો
Hasty

તગદ¹ અ અગાઉથી
Beforehand

તગદ² વિ ઉધાર
On credit

તઘડણૂ સ કિ તગડવું
To chase (drive away)

તડેં અ ત્યારે
Then, at that time

તડોટ પુ ખુશકીની જકાત
Toll

તડોટી પુ જકાત લેનાર અધિકારી
A toll-collector

તપ્પૂ અ ક્રિ તાપવુ

To wrm (one's self)

તપ્પ પુ તાપ, તડકા

Hent, the heat of sunshine

તપ્પી પુ તપસ્વી

An ascetic

તમાસો પુ તમાશો, જોણુ

A show, a fun

તમ્બૂરો પુ તમ્બૂરો, એક તતુવાદ્ય

A kind of string instrument.

તગ્ગુ સ્ત્રી તાક

A spindle

તગ પુ તળાવ

A pond

તઝોડ઼ણૂ સ ક્રિ તરછોડવુ

To insult

તર્ણૂ અ ક્રિ તરવુ

To swim, float

તવાર[1] સ્ત્રી રટણ, એકનુ એક વેણ સતત બોલવુ

To go on repeating something

તવાર[2] વિ તલ્લીન

Absorbed in

તસ પુ માટલુ

An earthen pot

તસૂ પુ લબાઈનુ એક માપ

A measure of length

તસ્સો પુ જુઓ 'તસ'

તાંસ્રી સ્ત્રી તાસળી

A porringer made of bell metal

તાકે રખણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ તાકવુ

To pry.

તાઘ પુ ઊંડાણ

The end (of depth)

તાજણ સ્ત્રી ઘોડાની એક જાત

A kind of horse

તાઝાણુ પુ ચાબખો

A whip, a lace

તાજાણૂ પુ જુઓ 'તાઝાણુ'

તાજો થીણૂ અ ક્રિ તાજા થવુ

To refresh

તાણ્ણૂ સ ક્રિ તાણવુ

To pullout, stretch.

તાડ઼ પુ તાડનુ ઝાડ

A palm tree.

તાડ઼ી સ્ત્રી તાળી, આગળિયો

Claping of hands

A wooden bar to close a door

તાડ઼ી પાડ઼ણી અ ક્રિ તાળી પાડવી

To clap

તાડો પુ તાળુ

A lock

તાણીમેડ઼ી અ માડમાડ

Anyhow, by hook or crook

તાણેમેડ઼ે અ. જુઓ 'તાણીમેડી'

તાબૂત પુ તાજિયો, ડોલો
A bear, specially of Hasan and Husain, the grand son of Muhammad, carried about in the Muharram and thrown at the anniversary of the death of these martyrs

તામ્બો પુ તાંબુ
Copper

તારૂ પુ તરવૈયો
A swimmer

તાણૂં સ ક્રિ તારવવું
To skim (remove cream etc)

તાસીર સ્ત્રી તાસીર
Health in general

તિખો વિ તીખુ
Pungent, hot

તિડ્રા પુ વાસાના હાડકા
(બ વ) The bones of the back

તિડ્રો પુ વાસો
The back

તિત્તર પુ તેતર, એક પક્ષી
A partridge

તિથ સ્ત્રી તિથિ
A lunar day

તિખીં સ્ત્રી છૂંદણું
A ornamental small black dot tatooed on the hands, feet, chin etc (esp of a woman)

તિપૌંટો પુ તરફાળ
A large cloth made of three pieces sewn together

તીથી સ્ત્રી વરસી
The first anniversary of dead

તીર પુ તીર
An arrow

તૂતેડ્રી સ્ત્રી તતૂડી
A small bugle

તૂન્ગલ પુ કુડળ
A kind of earring

તૂમી પુ નાનુ તુંબડુ
A small gourd

તૂર પુ આકડાનુ રૂ, એક વાદ્ય
Cotton of the tree Ānkdo, A kind of trumpet

તૂરકડ્રી સ્ત્રી તરકડી (તુચ્છ)
A Turk lady (dim)

તેં અ ની ઉપર
Upon

તેંકે સર્વ તેને
Him

તેજી વિ તેજ, સાનમા સમજી જનાર
Brisk

તેડ઼ો પુ તેડ
A call of invitation
તેંર અ ત્યારે
Then
તોકે સર્વ તારે, તને
To you
તોડણૂ[૧] સ ક્રિ તોડવુ, ભાગવુ
To break, demolish
તોડણૂ[૨] સ ક્રિ તોડવુ (ફળ, ફૂલ વ)
To pick (a fruit etc from a tree)
તોમ પુ તુંબડુ
A gourd
તોટયો પુ હાંડવુ
A cooking earthen pot
તોંડણૂ અ ક્રિ તૂટવુ
To be shattered
તોમત વીજણૂ અ ક્રિ તહોમત મૂકવુ
To charge
ત્રેંયાર વિ ત્રીજી વાર.
Third time
ત્રોરા પુ ત્રાસ, તાસક
A round shallow large vessel
ત્રગ્મો પુ જુઓ 'તાંબ્નો'
ત્રગ્મ્બ્ઓ પુ તાબાનો પૈસો, એક નાણુ
An outdated copper coin

થ

થકણૂ અ ક્રિ થાકવુ
To feel tired or weary
થણુ પુ સ્તન
(બ વ) Women's breast
થધો[૧] પુ ડામ
A stigma, a scar, a brand
થધો[૨] વિ ઠંડુ શાંત
Cool, cold, Calm
થધો કેણૂ સ ક્રિ
To appease, pacify
થમ્લો પુ થાભનો
A pillar
થાકેડો પુ થાક
Fatigue
થાણો પુ ક્યારો
A bed
થાબા પુ ફાંફા
(બ વ) Vain struggles
થાર પુ થાળ
A round shallow large metallic vessel
થારી સ્ત્રી થાળી
A round shallow plate for meals
થિગ્ડો પુ થીંગડુ
A patch
થીણૂ અ ક્રિ થવુ
To happen, become
થૂઓ પુ ખૂધ, ઢેકો
A hump, a crook in

થૂંકણૂ અ કિ થૂંકવુ
To spit
થૂલો પુ એક વાનગી
A kind of food prepared from the husks of wheat, porridge
થૂવર પુ થોર
A prickly and milky shrub
થેપાડો પુ સ્ત્રીઓમા (ખાસ કરીને ભરવાડ, રબારી વગેરે) પહેરાતુ ચણિયા તરીકેનુ વસ્ત્ર
A sheet of cloth used as a petticoat
થેલો પુ કોથળો
A large cloth bag, a sack

(દ)
ધ

ધક્કાણૂં સ કિ ધિક્કારવુ
To hate
ધક્કો રણો સ કિ ધક્કો દેવો
To push
ધઘો પુ દગો
Faulplay, treachery
ધઘો રણો અ કિ ,સ કિ દગો દેવો
To betray
ધજ લગ્ગૂ અ કિ શોભવુ
To look nice
ધજ્જ વિ સારુ, મજાનુ
Good, fine
ધણ પુ ગાય વાછરડા વગેરેનુ ટોળુ
(બ વ) A herd of cattle
ધડો પુ જમીનનો એક પ્રકાર
A kind of land
ધડકી સ્ત્રી ધડકી, ગોદડુ
A quilt
ધતીના કેણૂ અ કિ ધતિંગ કરવુ
To pretend, make a false show
ધખકણૂ અ કિ ધબકવુ
To beat (heart or pulse)
ધબાવણૂ સ કિ દબાવવુ
To supress
ધલો[1] પુ ઘી–તેલ ભરવાનુ ચામડાનુ સાધન
A large leather bag formerly used for storing ghee and oil
ધલો[2] વિ જાડો
Fat
ધલ્ઘર પુ ઊંટના ચામડામાથી ધલો બનાવનાર
A leather pot maker
ધમ ભરાણૂ સ કિ દમ દેવો
To threaten, intimidate
ધગડી સ્ત્રી દમડી, નાણુ
The lowest copper coin, a penny

ધરી સ્ત્રી. તાકું.
A recess in a wall.
ધર્પત સ્ત્રી. ધીરજ.
Patience.
ધર્યો પુ. દરિયો.
A sea.
ધર્વાજો પુ. દરવાજો.
A gate.
ધલાલી સ્ત્રી. દલાલી.
Brokerage.
ધલ્વો પુ. જાજરુ અંગે પાણી લઈ જવા માટેનું ચામડાનું ડબલું.
A leathern water pot.
ધાં સ્ત્રી. રાવ, ફરિયાદ.
Arraignment, complaint.
ધાં વજણી સ.ક્રિ. ધા નાખવી.
To complain.
ધાંઈ પુ. અનાજ, ધાન્ય.
Food, corn.
ધાંધેડો પુ. ધડધડ અવાજને કારણે થતું નડતર.
A disturbance owing to loud rattling noise.
ધાંમો પુ. પડાવ, ઉતારો.
A long and continuous stay.
ધાગણૂ અ ક્રિ., સ ક્રિ. તાકવું.
To aim at, shoot.
ધાઘ પુ. ડાઘ.
A blot, a stain.
ધાઘ કેણૂ અ.ક્રિ., સ.ક્રિ. ડાઘ પડવો.
To blot.
ધાન્ધલ પુ. ધમાલ, ધાંધલ.
Tumult.
ધાર વિ. જુદું.
Separate.
ધાર કેણૂ સ.ક્રિ. જુદું કરવું.
To separate, sortout.
ધારૂ[1] પુ. દારૂ.
Wine.
ધારૂ[2] અ. વિના, વગર.
Without.
ધાણૂ અ.ક્રિ.,સ.ક્રિ. ધારવું.
To expect.
ધાવણ પુ. માતાનું દૂધ.
Mother's milk.
ધિક સ્ત્રી. ઢીક.
A wild boisterous jest.
ધિકી સ્ત્રી. લુગડાની ઢીંગલી.
A doll made of rags.
ધિધધડ પુ. આંબલીના કાતરા.
(બ.વ.) Fruits of tamarind.
ધિર્જણૂ સ.ક્રિ બીવડાવવું.
To frighten.
ધિલ્લી સ્ત્રી. હુક્કાની નળી.
A pipe of Hukkah or a smoking appliance.
ધી સ્ત્રી. દીકરી.
A daughter.
ધીજ પુ. વાંધો, રીસ.
Huff.
ધીન્ગાણો પુ. યુદ્ધ, તોફાન
Furious and frantic doings, clash of arms

ધીન્ધો વિ ધીંગુ
Stout
ધુકો પુ ધોકો
A thick stick, a club
ધુઝણૂ અ ક્રિ થરથરવુ
To shiver, tremble
ધૂંઆડો પુ ધૂમાડો
Smoke
ધૂંઆફૂંઆ થીણૂ અ ક્રિ ધૂઆપૂઆ થવુ
To be furious
ધૂંઈ વિ ઉત્તમ
Best
ધૂણૂ અ ક્રિ,સક્રિ ધોવુ
To wash
ધૂડ સ્ત્રી ધૂળ
Dust
ધૂત્કાર્ણૂ અ ક્રિ ધુતકારવુ
To condemn
ધૂન્યા સ્ત્રી દુનિયા
The world
ધૂસ્સો પુ મુક્કીનો માર
A slap of fist
ધૂર અ દૂર.
Far
ધેકી સ્ત્રી જુઓ 'ધિક્કી'
ધેણૂ પુ દુઝાણુ
The state of a cow, milch cattle
ધેડ સ્ત્રી ખરજ, ખજવાળ
An itch
ધોખાણૂ સ ક્રિ સળગાવવુ
To kindle (a fire)
ધોખો કેણૂ અ ક્રિ શોક પ્રદર્શિત કરવો
To mourn
ધોડણૂ અ ક્રિ દોડવુ
To run
ધોણી સ્ત્રી બાવાની ભઠ્ઠી, ધૂણી
The smoky fire of an ascetic
ધોત્યો પુ ધોતિયુ
A white garment worn round the waist by men, and tucked in behind, Dhoti
ધોસ્ત પુ મિત્ર, દોસ્ત
A friend
ધોસ્તાર પુ જુઓ 'ધોસ્ત'
ધોન્ન વિ ઉત્તમ
Best
ધોરો વિ ધોળુ
White
ધોસ્મન પુ દુશ્મન
A foe.
ધોસ્મનાય કેણી અ ક્રિ દુશ્મનાવટ કરવી
To make an enmity with
ધ્યાન કેણૂ સ ક્રિ યાદ કરવુ
To remember
દ્રજણૂ અ ક્રિ ધ્રૂજવુ
To fear, tremble
દ્રો પુ ડર, બીક
Fear

દ્રાખ સ્રી દ્રાક્ષ
A grape

દ્રાબો પુ ધાબ
A blot

દ્રિંગો વિ ઊંચો
High

દ્રૂગણૂ અ ક્રિ ટુકડા થઈ જવા
To be crumbled fall into pieces

દ્રોકી સ્રી ફાળ
A sudden dread, consternation, di smay

દ્રો પુ દર્ભ, એક્ઘાસ ધરવ
A kind of grass, Satisfiction

દ્રો થીણૂ અ ક્રિ ધરવ થવો
To satiate

ન

નઇ અ નથી
Not

નઊ વિ નવો
New

નકલ કેરૂણી અ ક્રિ નકલ કરવી
To copy

નક્ક પુ નાક
The nose

નખોધ પુ સર્વનાશ નખોદ
Perdition utter ruin

નચણૂ અ ક્રિ નાચવુ
To dance

નજી અચણૂ અ ક્રિ નજીક આવવુ
To approach

નડો પુ વપુરનુ સૂતરનુ કોકડુ
A hank of thread

નથ સ્રી નાકનુ ઘરેણું નાથ(બળદની)
A nose-ring A controlling rope which passes through the nose of an ox

નન્થાગો પુ નગારુ
A kettle-drum

નફરત કેરૂણી સ ક્રિ નફરત કરવી
To dislike

નબ્ડો વિ નબળુ
Weak

નમાજ સ્રી નમાજ
Prayers prescribed by the Muhammadan religion

નમ્ણૂ અ ક્રિ નમવ
To bow

નય સ્રી નદી
A river

નયો વિ નવુ
New

નરૂઓ વિ નરવ
Healthy

નવાય લગ્ગી અ ક્રિ નવાઈ લાગવી
To be astonished

નવાર સ્ત્રી સુતરની ખાટલા પાટી
A thick and broad cotton strip wound round the frame of a bedstead in lieu of planks

નસ્કોરા બોલાવ્યા અ ક્રિ નસકોરા બોલાવવા
To snore

નાંવ પુ નામ
A name

નાંહ અ ના
A word of negation

નાં ચોરવી અ ક્રિ ના કહેવી
To refuse

નાંવજ્યૂ અ ક્રિ નામ રાખવુ
To give a name to

નાંય અ નથી
Not

નાંવણૂ અ ક્રિ નહાવુ
To bathe

નાઠી પુ મહેમાન
A guest

નાડ સ્ત્રી ગાડાની ઉધ અને ધોસરી ને જોડવામા બાંધેલુ નાડુ નાડી (શરીરની)
The rope which connects the yoke with the pole of a cart, A vein

નાડો પુ નાડી (ચૅંધા વગેરેની)
A cord (of a trouser etc)

નાણો પુ નાણુ
Money

નાનાણૂ પુ મોસાળ
Maternal grandfather's house

નાન્ડી પુ એક અનાજ
A kind of corn

નારેયર પુ નાળિયેર
A cocoanut

નાળ સ્ત્રી નાળ, નાળચુ, તોપ
A tube, a gun

નારી પુ માગસર મહિનો
The month of Māgasar

નાસો પુ નામ
Name

નાસો રખ્ખૂ સ ક્રિ નામ દાખલ કરવુ
To enroll

નાસ કેણૂ અ ક્રિ નાશ કરવો
To destroy, abolish

નિન્ડો વિ નાક વગરનુ
Shameless

નિક્કારો અ કારણ વગર
Without any reason

નિડી સ્ત્રી ગળુ, ગળાનો આગળનો ભાગ
The throat, the front part of throat

નિયત સ્ત્રી દાનત
Intention

નિન્ની સ્ત્રી છોકરી
A girl

નિન્નો પુ છોકરો
A boy

નિન્હો વિ નાનો
Small
નિન્હો કેણૂ અ ક્રિ ,સ ક્રિ નાનુ કરવુ
To make small
નિન્ધર સ્ત્રી નીંદર, ઊંઘ
Sleep
નિપોડ્ણૂ સ ક્રિ નીચોવવુ
To wring (clothes).
નિપોરો પુ ગળાફાસો
A rope for hanging one's self
નિપ્પર અ મુદ્દલ, બિલકુલ
Entirely
નિપ્યારેણૂ અ ક્રિ ,સ ક્રિ નીપજાવવુ
To create
નિફ્ફે સ્ત્રી આટણ, ફોલ્લા
A sore on the skin
નિમોરી સ્ત્રી લીંમોળી
The fruit of Neem tree
નિમ્ણૂ સ ક્રિ નીમવુ
To appoint
નિમ્મ પુ લીંમડો
A Neem tree
નિમ્રો વિ નરવો
Healthy
નિરાણૂ વિ ખાવા વગરનું
One who has not taken food
નિરપ્ચો વિ. અટકચાળો
Mischievous
નિવ્રાંત સ્ત્રી નવરાત, ફુરસદ
Leisure

નિ(ળી) સ્ત્રી જુઓ 'નિડી'
નિકણૂં અ ક્રિ નીકળવુ
To go through (a door etc)
નિમાણૂં સ ક્રિ નકારવુ
To deny
નિક્કી કેણૂ અ ક્રિ નક્કી કરવુ
To decide, determine
નીચે ન્યાણૂં અ ક્રિ નીચુ જોવુ
To look below
નીચોણૂં અ ક્રિ ,સ ક્રિ નીચોવવુ (લીંબુ વ)
To squeeze
નીન્ધર કેણી અ ક્રિ નીંદર કરવી
To sleep
નીયથ સ્ત્રી દાનત
Intention
નીયાંઈ સ્ત્રી નીંભાડો
A potter's kiln
નીયાંપો પુ સંદેશો
Message
નીરજ પુ નીંદામણ
Weed
નીરાસ થીણૂ અ ક્રિ નિરાશ થવુ
To despair, to feel disappointed
નીલો વિ લીલો
Green
નીસાસો વીજણો અ ક્રિ નિસાસો નાંખવો
To sigh

નૂગ્ણો વિ ગુણ નગરનો
Ungrateful

નેક વિ મજબૂત
Strong

નેડ સ્ત્રી નાળ (બૂટની)
The shoe of a horse

નેણૂં અ કિ, સ કિ જોવુ
To see, watch

નેવ પુ નેવુ
The edge of the thatch of a roof

નેમ પુ નવાણ
Water side

નેં પુ નેહ સ્નેહ
Affection

નેણ સ્ત્રી નેરણી
An instrument of a barber

નાં¹ પુ નખ
The nail of a finger or a toe

નાં² સ્ત્રી પુત્રવધૂ
A daughter-in-law

નાં³ વિ નવ
Nine

નાડી સ્ત્રી સીંદરી
A string

નોંતરો પુ નોતરૂ
An invitation

નોંતરો ડેણૂ સ કિ નોતરવુ
To invite

નોકખ સ્ત્રી અટક
Surname

નોલો વિ અજાણ્યો
Stranger

પ

પંવાર પુ બકરાનો ગોવાળ
A herdsman of goats

પકડણૂ સ કિ. પકડવુ
To catch

પકાણૂ સ કિ પકવવુ (ચામડુ)
To process skin of animals

પકો વિ પકાવેલો, હોશિયાર
Baked, clever

પખ સ્ત્રી પાખ
A wing (of birds)

પખાલી પુ પાણી પૂરૂ પાડનાર વ્યક્તિ
A waterman

પખિ સ્ત્રી પક્ષી
A bird

પગ ડેણૂ અ કિ પગદેવો
To step on

પગી પુ પગી ચોકિયાત
A tracer of foot prints of thieves and robbers A watch guard

પગે પોણૂ અ કિ પગે પડવુ
To kneel

પઘર પુ પરસેવો
Sweat

પઘર થીણૂ અ ક્રિ પરસેવો થવો
To Sweat
પચાણૂ સ ક્રિ પકાવનુ
To tan (leather)
પચાવ્ણૂ સ ક્રિ પચાવનુ
To digest
પચણૂ અ ક્રિ પાકવુ
To ripe
પછાડ સ્રી દિવસનો પાછનો ભાગ
The latter half day (opp of અગાડ)
પછાડણૂ સ ક્રિ. પછાડવુ
To stamp (feet)
પટોરો પુ હીરનુ વસ્ત્ર, એક પ્રકારની સાડી
A sāree of silk cloth
પટ્ટ પુ ભોય
The ground
પટ્ઠુ પુ બકરીનુ મોટુ બચ્ચુ
A young goat
પઠન્ધો પુ ઓથ આશરો
Support, shelter
પણખે કેણૂ સ ક્રિ પડખુ બદલાવનુ
To turn side (of the body)
પડાઈ સ્રી પતગ
A paper kite
પડખો કેણૂ અ ક્રિ દૂર રહેવુ
To avoid
પડ્યો ઉણૂ અ ક્રિ પડઘો પાડવો
To make an echo of
પડછાંયો પુ પડછાયો
A shadow, reflection.
પડ્ધો પુ પડદો
A curtain, a veil
પડ્પડ્ કેણી અ ક્રિ બડબડવુ
To grunt, to grumble
પતન્ઘ પુ આગિયો
A moth
પતાવ્ણૂ સ ક્રિ પતાવનુ
To complete
પતાર પુ પાતાળ
The region under the earth
પતાર પુ ઘાસની ગઝી
Hay rick
પત્તી સ્રી પાતી, ભાગ
A share, portion
પધમણી સ્રી પદ્મિની
A most beautiful woman, the woman of the first of the four classes into which female sex is divided by writers of shrungār
પધર પુ પાદર
The confines of a village
પધૂરો વિ પદની ઇચ્છાવાળો
Desireous of position
પધ્રો વિ પાધરુ સીધુ, ખુલ્લુ
Straight, open minded

પનાં પુ (બ વ) પાના
Pages

પનાગે પુ ના છૂટક રાખવો પડતો સબધ
A forced relation

પનો કહણૂ અ ક્રિ પાનુ કાઢવુ
To sharpen (a knife)

પન્ઘત સ્રી હાર, પગત
A row

પન્ચાત્યો પુ પારકી પચાત કરનાર માણસ
One who has an interest in other's matter

પન્જ વિ પાચ
Five

પન્જસેગે સ્રી પાચશેરનું વજનિયુ
A weight of five seers

પન્જેમણ પુ પર્યુષણ, જૈનોનો તહેવાર
A week of religious observance for the Jains

પન્ધ પુ પથ
A path

પન્ન પુ પાન
A leaf

પપ્પો પુ પોપૈયુ
A Papaiya

પરસણૂ સ ક્રિ પીરસવુ
To serve (food)

પરીકમા કેણી અ ક્રિ પરીક્ષા કરવી
To test

પરીયેં અ પરમ દિવસ
The day before yesterday, the day after the next

પરે રોણૂ અ ક્રિ દૂર રહેવુ
To abstain, avoid

પરો અ દૂર
Far

પરોલી સ્રી સમસ્યા
A puzzle

પર્ચો પુ ચમકાર
Miraculous occurrence

પર્યાં અ જુઓ 'પરો'

પર્યેં અ જુઓ 'પરીયેં'

પલાણુ પુ ઘોડા પરનો સામાન
A saddle

પલી સ્રી કાટાળી બોરડીના પાદડાનો જથ્થો
Matted foliage of the tree Jujube

પલ્ડે વન્ણૂ અ ક્રિ ઓગળવુ
To melt

પવાલો પુ પવાન, અનાજનુ એક માપિયુ
A circular metallic vessel used in measuring corn

પસન કેણૂ સ ક્રિ પસદ કરવ
To choose prefer

પસ્તાવો થીણૂ અ ક્રિ પસ્તાતુ
To repent

પાં સર્વ આપણે
We

પાંકે સર્વ આપણને
To us

પાંખી સ્ત્રી જુઓ 'અગતો'

પાંચ પુ પરુ, રસી
Puss

પાંચાડો પુ પાસગાઉનો વિસ્તાર
The area around ten miles

પાંત સ્ત્રી પગત, હાર
A row

પાંગે પુ વિક્ષેપ
Hindrance

પાક ઓપ્જાવણૂ અ ક્રિ પાક નેવો
To reap crops

પાખન્ડ પુ ઢોંગ, પાખડ
False pretence, fraud

પાગ સ્ત્રી પાઘડી
A turban

પાગ્ડો પુ પેંગડુ
A stirrup

પાઘ સ્ત્રી પાગડી
A turban

પાછા ઉણૂ સ ક્રિ પાછુ દેવુ
To return give back)

પાછા પોણૂ અ ક્રિ પાછુ પડવુ
To fail (in an attempt)

પાછા વણૂં અ ક્રિ પાછુ વળવુ
To turn back

પાછયા પુ (બ વ) ટાગા, પગ (તુચ્છ)
Feet (dim)

પાછ્ઠ વિ શઠ, ધૂર્ત, તુચ્છ
Abject, cunning, vile

પાટઈ સ્ત્રી પાલી, બસેરદાણા સમાય તેવુ એક માપિયુ
A round vessel used in measuring corn

પાટવી સ્ત્રી જુઓ 'પાટઈ'

પાઢે વણૂ સ ક્રિ ઢોરને હાંકી જવુ
To drive cattle

પાડ[1] પુ ઉપકાર
Obligation

પાડ[2] સ્ત્રી (બ વ) મૂળ
roots

પાણ સર્વ આપણે
We

પાણો પુ પથર.
A stone

પાતર સ્ત્રી કથરોટ
A round shallow wooden vessel for kneeding flour

પાથર્ણૂં સ ક્રિ પાથરવુ
To spread

પાપ કેણૂ અ ક્રિ પાપ કરવુ
To sin

પામ સ્ત્રી ખરજ, ચળ
Itching

પાયણુ પુ જુઓ 'પાણો'
પારણો પુ જુઓ 'પાણો'
પારલો પુ પાવલું કોરીનો ચોથો ભાગ
A coin formerly in use in Kutch (i e ¼ of the coin kori)
પાર સ્ત્રી કાંઠો
A border, a bank
પાર કેણૂ સ ક્રિ પાર કરવું, ઓળગવું
To cross
પાર પોજણૂ અ ક્રિ સફળ થવું
To succeed (in an attempt)
પારીગો પુ પીરસણુ
A dish (of cooked food) which is to be served at home on some good occassion
પારેવો પુ કબૂતર
A dove a pigeon
પારો પુ દોણી
An earthen pot for keeping milk, butter-milk etc
પારખી કેણૂ અ ક્રિ પારખવું
To test by tasting
પાર્યો પુ પાળિયો
A memorial stone
પાલ પુ શણપાટ
A big jute cloth

પાલખ પુ દેવ રાખવા માટેનુ ઘર
A small cradle (for gods)
પાલીસ કેણૂ અ ક્રિ પોલિશ કરવો
To polish
પાલો પુ ઢગલો
A heap
પાળણૂ સ ક્રિ પાળવું
To cherish
પાવ પુ પાયો
A leg (of a thing)
પાવીયો પુ પાવૈયો, વ્યંઢળ
A eunuch
પાવડી સ્ત્રી (બ વ) તળાવ વગેરેના પગથિયા, લાકડાનો નાનો પાવડો
Steps, small wooden shovel
પાસો કઢણૂ અ ક્રિ દૂર કરવું
To avoid
પિઘડણૂ અ ક્રિ પીગળવું
To melt
પિચો પુ આંખનો ચીપડો
The mucusor gum of an eye
પિચ્ચ પુ જુઓ 'પાચ'
પિંડી સ્ત્રી મજૂરી નક્કી કરવાની જગ્યા
A place where daily wages are fixed
પિત્તર પુ પિત્તળ
Brass

પિત્તરકાચો પુ પતકાગુ
A pumpkin
પિત્તાયા પુ (બ વ) અથાણુના ગાજર
Carrots
પિનોત પુ ભીખારી
A beggar
પિન્ઘોડો પુ પારણુ ઘોડિયુ
A cradle
પિન્જા વિ પચાસ
Fifty
પિન્જરો પુ પાંજરું
A cage
પિન્ઠ સર્વ પોતે જાતે
One self
પિન્ણૂ અ ક્રિ ભીખ માગવી
To beg
પિન્નણુ સ્ત્રી ભીખ પીંજણુ
Alms A machine used in cleaning cotton
પિન્નય સર્વ જુઓ પિન્ઠ
પિપ્પૂ પુ વડનો ટેટો
A fruit of a banyan tree
પિપ્પર સ્ત્રી પિપળ એક વૃક્ષ
A kind of tree
પિરો પુ પરોઢિયુ
The dawn
પિર્ચા પુ જુઓ પર્ચા '
પિન્ચા પુ (બ વ) પીચકારીના કણ

પીછા કેપ્પૂ અ ક્રિ પીછો પકડવો
To chase.
પીણૂ અ ક્રિ પીવુ
To drink
પીડા થીણી અ ક્રિ પીડા થવી
To ache, pain
પીપર સ્ત્રી પિપરમીંટ
peppermint
પીયણૂ પુ દળણુ
Corns prepared for grinding
પીયો પુ પૈયુ (કુવાનું)
The track over which bullocks move (pro and back) while drawing water from a well
પીર પુ મુસલમાન ઓલિયો
A Muhammadan Saint
પીરો વિ પીળુ
Yellow
પીસણૂ સ ક્રિ પીસવુ
To grind
પુન્છ પુ પૂછડુ
A tail
પુછણૂ સ ક્રિ પૂછવુ
To ask
પુજણૂ[1] અ ક્રિ પહોંચવુ
To reach arrive.
પુજણૂ[2] અ ક્રિ મુલાકાત લેવી

પુઠયા અ. પાછળ, વાંસે.
Behind.
પુઠયા છડણૂ સ. ક્રિ. પાછળ મૂકી દેવું.
To leave (something behind).
પુઠયા નેણૂં અ. ક્રિ. પાછું જોવું.
To look back.
પુઠયા વનણૂ અ. ક્રિ. પાછળ જવું.
To follow (a person).
પુત્તર પુ. પુત્ર.
A son.
પૂણી સ્ત્રી. પુરી.
A cake.
પૂણૂઠી વિ. પહેલા ખોળાનું.
The first born.
પૂમ્હડો પુ. પૂમડું; બિલાડીનું બચ્ચું.
A bit of cotton; A kitten.
પૂરખ પુ. પુરુષ.
A male.
પૂરલ્યો પુ. દરબારી દ્વારપાળ.
A gate keeper of a palace.
પૂરે લાણૂ સ. ક્રિ. પૂરવું.
To shut in.
પૂરો કેણૂ સ. ક્રિ. પૂરું કરવુ.
To finish (doing something).
પૂણૂં સ. ક્રિ. પૂરવું.
To plug (a leak).
પેડ પુ. પેડકું.
A small snake.
પેડી સ્ત્રી. (બ.વ.) નિવેદ.
Offerings.
પેધા કેણૂ સ. ક્રિ. પેદા કરવું.
To produce, germinate.
પેની સ્ત્રી. પાની (પગની).
A heel.
પેણૂં સ. સ.ક્રિ. પહેરવું.
To wear (clothing).
પે પુ. બાપ, પિતા.
Father.
પો પુ. પોદળો.
A lump of dung.
પોખણૂ ક્રિ. વાવવું.
To sow (seed).
પોચો વિ. પોલું, કોમળ.
Hollow, tender.
પોણૂ અ. સ.ક્રિ. પડવું.
To fall.
પોતમાડો સર્વ. પોતે જાતે.
Self.
પોતયો પુ. પોતિયું, પંચિયું.
A small Dhoti.
પોતરી પુ. પૌત્રી.
A grand daughter.
પોતરો પુ. પૌત્ર.
A grandson.
પોય અ. પછીથી, પાછળથી.
Afterwards.
પોરાણૂ સ. ક્રિ. પરોવવું.
To thread.
પોરાયણૂ સ. ક્રિ. ભોંકવું.
To stab.

પોરો ખાણુ અ ક્રિ વિસામો ખાવો
To take rest

પોલ્ડી સ્ત્રી લીંડી
Dirt of the body excreted by small animals such as goats, sheep, etc

પોં સ્ત્રી બકરી
A she-goat

પોંખ સ્ત્રી વાવણી
The act of sowing seeds

પોંચો પુ પાંચે આંગળીઓ સહિતનો કાંડા સુધીનો ભાગ
The wrist

પોંખ સ્ત્રી જુઓ 'પોખ'

પોંઠા પુ (બવ) જુઓ 'તિડા'

પોંચ હોણી અ ક્રિ પહોંચ હોવી
To be able

પોંડો પુ પોડુ
Lump of earth or clay

પોંન્ખ પુ પોખ
Roasted green corn

પોંળો કેણૂ સ ક્રિ પહોળુ કરવુ
To broaden

પ્યાણૂં સ ક્રિ પાવુ
To irrigate (crops)

પ્યો રૂણૂ અ ક્રિ પડયા રહેવુ
To lie down

ફ

ફક પુ કોકો કોકડો
A morsel

ફગણ પુ ફાગણ મહિનો
The fifth lunar month of the Hindu year

ફજેતી સ્ત્રી હાંસી
Ridicule

ફટફેર થીણૂ અ ક્રિ ફટફર થવુ
To flicker

ફણ સ્ત્રી ફેણ ફણો
The hood of a snake The front part of a foot

ફણી સ્ત્રી ફણી
A weaver's instrument for pressing and closing the woof, having teeth like those of a comb

ફડો પુ ખજૂરીનો પાંદડા સહિતનો કાપેલો ભાગ
A branch of a Date-tree

ફન્ધણ સ્ત્રી બાવડુ
An upper arm

ફર પુ ફળ બચ્ચુ
A fruit, A young one

ફરાંણૂ સ ક્રિ ફેરવવ
To spin (a top)

ફર્યો પુ ફળિયુ
A compound

ફસાણૂ સ ક્રિ ફસાવવુ
To entangle.

ફાંકો પુ કાણુ મદ
A hole Pride

ફાંટ સ્ત્રી પોટલી, ગાસડી
A kind of cloth bundle

ફાંફાં મારણું અ ક્રિ ફાફા મારવા
To fish

ફાંસ્લેમે ગન્ણૂ સ ક્રિ ફાસલામા લેવુ
To trap (an animal etc)

ફાટણૂ અ ક્રિ ફાટવુ
To burst

ફાડયા કેણ્ણ સ ક્રિ ફાડવુ
To split

ફાડ્ણૂ સ ક્રિ ફાડવુ
To tear

ફિટ્ટલ વિ બગડેલ
Spoild

ફિરા વિ વાકુ
Crooked, oblique

ફિપ્ફડ્ પુ ફેફસુ
A lung

ફિસ્સો વિ સ્વાદવગરનુ
Tasteless

ફીગણૂ સ ક્રિ ભૂસવુ
To erase

ફીટાવ્ણૂ સ ક્રિ ચોપડવુ
To smear

ફુટરો વિ સુદર, ફુટડો
Handsome

ફૂંકાવ્ણૂ સ ક્રિ ફુકવુ
To blow (wind)

ફૂંફાર મારણીં અ ક્રિ ફુફાડા મારવા
To hiss (as a snake)

ફૂગાણૂ સ ક્રિ ફગાવવુ
To throw

ફૂગાર્ણૂ સ ક્રિ કાચળી ઉતારવી
To shed (skin as a snake)

ફૂગાય વીજણૂ ક્રિ પાડી નાખવુ
To knock down

ફૂગ્ણૂ અ ક્રિ ફૂગવુ
To soak

ફૂટણૂ અ ક્રિ ફૂટવુ
To swell (as grain when soaked)

ફૂડ્યો પુ કપાસનુ કાલુ
A Cotton-pod

ફૂલીકો પુ ફુલેકુ
A procession preliminary to the marriage ceremony

ફૂવડ્ વિ (સ્ત્રી) લધરી, ફુવડ
Filthy, slatternly, (woman)

ફૅસ્લો કેણૂ અ ક્રિ ફૅસલો કરવો
To adjudge

ફેફ્સો પુ જુઓ 'ફિપ્ફડ'

ફેરી કેણી અ ક્રિ ફેરી કરવી
To peddle (goods)

ફેર્ણૂ અ ક્રિ ફરવુ
To go round

ફેલાવ્ણૂ અ ક્રિ ફેલાવુ
To diffuse

ફોગટ વિ નકામુ, વ્યર્થ
Futile

ફોગાણૂ સ ક્રિ નાખવુ
To drop

ફોડકી સ્ત્રી ફોલ્લી
A pimple, small boil

ફોડવું સ ક્રિ ફાડવું
To split (wood)

ફોધો પુ ફોદો
Thick curledmilk

ફોફીલો પુ ટોલો
A boil

ફો પુ રૂઆબ
Show of position or power

ફોલ્લ પુ ફુલ
A flower

ફોટલા પુ (બ વ) ધાણી
Parched Juwar

ફોલ્લો પુ ફુલુ (આખનુ)
A white speck in an eye

બ

બઘાઈ સ્ત્રી બગા, એક જતુ
A fly like insect found on the body of cattle

બચી દેણી અ ક્રિ બચી કરવી
To kiss

બચકી સ્ત્રી પોટલી
A small cloth bag

બચકો પુ ઝાડુ
A snap with fingers

બજણૂ અ ક્રિ બાઝવુ
To quarrel

બતી સ્ત્રી ફાનસ, બેટરી
A lamp, a torch

બદામી વિ બદામી
Tawny, grey

બધ્ણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ બાંધવુ
To tie, build

બન્ધ કેણૂ સ ક્રિ બધ કરવુ
To shut

બન્ધર પુ બંદર
A port

બચ્ચાર બોલ્ણૂ અ ક્રિ બે વાર કહેવુ
To repeat

બગ કેણૂ અ ક્રિ જોર કરવુ
To strain

બગ દેણૂ સ ક્રિ ઉત્સાહ આપવો
To encourage

બગૂડો વિ બળવાન
Strong

બરો પુ તાવ આવી ગયાની નીશાની રૂપ હોઠ પર થતી ફોલ્લી
Pimple on the lips being an after effect of fever.

બછીં સ્ત્રી બરછી
A javelin

બળૂં અ ક્રિ બળવુ
To burn, scald (with hot water)

બલોયો પુ બલોયુ
A bracelet

બાંકોડો પુ માથેથી વાળી વાંકેની–લાકડી
A stick curved on top

બાચ્કો પુ નાનો કોથળો
A small jute bag

બાટ્ડો પુ ઘઉંના પાણીમા ઘઉંનો લોટ પલાળીને શેકીને બનાવાતી એક વાનગી
A sweet preparation of wheat flour

બાડી વિ (સ્ત્રી) એક આખ ફુટેલી
one-eyed

બાનો કઢણૂ અ ક્રિ બહાનુ કાઢવુ
To excuse, pretend

બાન્ગ સ્ત્રી બાગ, મુલ્લાનો ખુદા ને પોકાર
The Muhammadan call of prayer

બાન્ડો વિ બાંડુ
One who lost the–tail

બારણો પુ બારણુ
A door

બાર્ગ નકણૂં અ ક્રિ બહાર નીકળવુ
To go out

બારાંસ પુ કપૂર
Camphor

બાળોતો પુ બાળોતિયુ
A swaddling cloth a nappie

બાળૂં સ ક્રિ બાળવુ
To burn

બિજ્જ પુ (બ વ) બિયારણુ
seeds

બિશેલી સ્ત્રી ફોલ્લી
A pimple

બિલાન્ઘ સ્ત્રી છલાગ
A leap

બુજ્ણૂ સ ક્રિ જાણવુ
To know

બુંથ પુ વધે નહી તેવુ ઝાડ
A tree of stunted growth

બુમ્ભ પુ બારણુ
A door

બૂ સ્ત્રી દુર્ગંધ
A stink, a bad odour

બૂટો પુ બાઠો
The remnant when the stalk is cut off

બૂથ પુ મોઢુ, ડાચુ
Mouth

બૂન્ઢ પુ ઠોઠુ, પાકને કાપી લીધા બાદ જમીનમા રહેતો ભાગ
The remnat when the stalk is cut off

બૂર પુ આમાનો મોર, ડુડાની સુવી
Mango blossoms flowery dust that surrounds an ear of corn

બેણી સ્ત્રી બરણી
A jar

બેડી સ્ત્રી હોડી
A boat
બેડો પુ બેડુ વહાણુ
A pair of metal water pots used in fetching water, A ship
બેભાન થીણૂ અ કિ બેભાન થવુ
To be fainted
બેર પુ બોર
A fruit of jujube tree
બેરી સ્ત્રી બોરડી
A jujube tree
બેલી પુ મિત્ર
A friend
બોખ સ્ત્રી ચામડાની ડોલ
A leather bucket
બોકણૂ સ કિ ઝીલવુ
To catch (something thrown)
બોખો વિ બોખુ, દાત વગરનું, પાદડા વગરનું
Toothless Leafless
બોઢો વિ જુનો
Old
બોડો ડેણૂ અ કિ બોઝો દેવો
To ferment.
બોડણૂ સ કિ બોળવુ
To dip into
બોધ કઢણૂ અ કિ સાર કાઢવો
To abstract, draw a lesson from
બોલ ડેણૂ સ કિ બોલ દેવો
To promise
બોલારણૂ સ કિ બોલાવવુ
To call
બોલણૂ અ કિ, સ કિ બોલવુ
To speak
બૉઆર પુ કચરો
Dirt, rubbish
બૉઆર કઢણૂ અ કિ કચરો વાળવો
To sweep
બૉઆરી સ્ત્રી સાવરણી
A broom
બૉક પુ ખોબો, પોશ
The cavity formed by putting two hands together
બૉહરી સ્ત્રી સાવરણી
A broom
બૉ રો પુ સાવરણો
A large broom
બૉદડો વિ ઊંધુ
Inverted
બૉડો વિ બહેરો
Deaf
બૉડો ડેણૂ સ કિ બહેરો બનાવી દેવુ
To deafen.
બૉય વિ બન્ને
Both.
બૉરા વિ. (બ વ) ઘણા
Many

બેં

બેં વિ બે
Two

બેંખ સ્ત્રી બાથ
An embrace, grip.

બેંખ વન્ણી અ ક્રિ કુસ્તી કરવી
To wrestle

બેં ભાગ કેણ્ણા અ ક્રિ દુભાગવું
To divide into two

બેંયો વિ બીજો
Second, next

ભ

ભકભક કેણી અ ક્રિ બકબક કરવું
To babble

ભકસીસ સ્ત્રી બક્ષિસ
A gift

ભખ્યો પુ નજર લાગવાથી થતી પેટપીડ
Stomach-ache due to evil eye

ભગલ સ્ત્રી બગલ
An armpit

ભગાડી સ્ત્રી માદા વરુ
She-wolf

ભઘડણૂ અ ક્રિ બગડવું
To worsen

ભચાણૂ[1] સ ક્રિ સામા થવું
To protest oppose

ભચાણૂ[2] અ ક્રિ બચાવવું
To rescue

ભચાવ કેણ્ણા અ ક્રિ બચાવ કરવો
To defend

ભજન કેણ્ણા અ ક્રિ ભજવું
To pray

ભજર સ્ત્રી બજર, તપખીર
Tobacco powder, snuff

ભજારણૂ અ ક્રિ ભગાડવું
To abduct

ભજે વન્ણૂ અ ક્રિ ભાગી જવું
To run away.

ભટાકા પુ (બ વ) બટાટા
Potatoes

ભટકાયણૂ અ ક્રિ ભટકાવું
To clash

ભઠ્ઠી કેણી અ ક્રિ ભઠ્ઠી ગાળવી
To brew (spirits)

ભઠ્ઠો પુ ભાઠું, ચાઠું
An ulcer

ભણ્ણૂ અ ક્રિ ભણવું
To study

ભડ વિ બહાદુર
Brave

ભડભડ કેણી અ ક્રિ બડબડવું
To mutter

ભતાર પુ ભાથું
Food which is to be carried in a journey

ભતી સ્ત્રી જુઓ 'બતી'

ભત્રીયો પુ ભત્રીજો
A nephew

ભધ પુ. તહોમત.
A charge.
ભધક સ્ત્રી. લાંબી ડોકવાળો અને ચપટો ભોટવો.
A water pot which is comparatively flattened and narrowed at neck.
ભધામી વિ. જુઓ 'બધામી'.
ભદ્નામ વિ બદનામ.
Illreputed, defamed.
ભદ્દરો પુ. ભાદરવો માસ.
The eleventh month of Hindu year.
ભદ્લાયણૂ સ ક્રિ. બદલાવુ.
To convert, alter.
ભનાયણૂ સ ક્રિ બનાવવુ
To prepare, create, coin.
ભન્ગા સ્ત્રી. ભાંગ
A drink prepared from hemp
ભન્ધૂક સ્ત્રી. બદૂક
A gun, a musket.
ભન્ધો[1] પુ. ગુલામ.
A slave.
ભન્ધો[2] સર્વ પોતે.
Self
ભભૂ પુ. ભોટવો.
A kind of water pot.
ભભૂલો પુ. તપખીર ભરવામાં વપરાતી માટીની કુલડી.
An earthen pot for keeping tobacco powder in it.
ભરમ પુ. ભ્રમ.
A secret.
ભરા અ. તરફ.
Towards.
ભરી સ્ત્રી. ભારી, ભારોટું.
A bundle of fuel sticks, grass etc.
ભરોભર્યો થીણૂ અ ક્રિ. બરોબરીઓ થવું.
To be equal to.
ભર્કત સ્ત્રી. બરકત
Prosperity.
ભર્ણૂ સ ક્રિ. ભરવું (માલ, ભરત, વ)
To fill, load, embroider.
ભર્યો વિ ભરતિયું, ભરેલુ
Packed, loaded
ભર્યો પુ. વાસ્તુ
The ceremony of entering into a newly built house in order to occupy it.
ભલા સ્ત્રી. બલા.
A pest.
ભલો વિ. સારો.
Good.

ભવચ્યો પુ ભવાયો, તરગાળો
An itinerant actor
ભસ્ણૂ અ ક્રિ ભસવુ
To bark
ભ(ળે)વિન્ણૂ અ ક્રિ ભગાવુ
To get accomodated
ભા પુ ભાઈ
Brother
ભાંકોડ઼ો પુ જુઓ 'બાકોડો'
ભાંખ સ્રી પરોઢ, વહેલી સવાર
Dawn, day-break
ભાંટો પુ થોરનો સોટો
A long stick of a dried prickly shrub
ભાંત પુ ભાત
Cooked rice
ભાંભર્કો પુ ભગરકુ
Twilight
ભાગૂ પુ નાનો મગર
A small crocodile
ભાગ્વાન વિ ભાગ્યવાન
Fortunate
ભાગ્યારી વિ ભાગ્યશાળી
Fortunate
ભાજ[1] પુ બાજપક્ષી
A hawk
ભાજ[2] સ્રી ભુજા, બાહુ
An arm
ભાજાર સ્રી બજાર
A marketing place
ભાણુ પુ વાસણુ
A vessel
ભાણો પુ ભાણેજ, ભાણું
A sister's son, A dish
ભાત્રય સ્રી ભત્રીજી
A brother's daughter.
ભાન પોણી અ ક્રિ ભાન પડવી
To perceive
ભાની સ્રી હજામની કોથળી
A bag of a barber for keeping shaving instruments
ભાભ સ્રી ચીજ, જણસ
A thing, an article
ભામ્ભ સ્રી (બવ) મરેલા ઢોર
Dead bodies of cattle
ભામ્ભણૂં અ ક્રિ ભાભરવુ
To bellow
ભાયડ઼ો[1] પુ પુરુષ
A male
ભાયડ઼ો[2] વિ મર્દ
Brave
ભિજાવણૂ સ ક્રિ ભીંજવવુ
To wet (make wet)
ભિટ્ઠ સ્રી ચરક, હગાર
Droppings of a bird, slimy foecal matter
ભિત્ત સ્રી ભીંત
A wall
ભિદ્ધ પુ સાંધાનુ ગૂમડુ
An ulcer on the joint
ભિમડોં પુ ભમરડો
A top
ભીન્ગારો પુ ભમરો
A beetle, a wasp

ભીન્નણુ સ્રી. ભમર (આંખની).
An eyebrow.
ભીસો¹ વિ. નીચાં વળેલાં શીંગડાંવાળો (બળદ).
(An ox) who has horns curved downwards.
ભીસો² પુ. એક જાનવર.
An animal.
ભીસ્યાસ અ. ખૂબ, ઘણું.
In abundance.
ભુચ્છપ સ્રી. નાનપ.
Inferiority, shame.
ભુટ્ટો પુ. મકાઈનો ડોડો.
A maize top.
ભુલો પુ. સ્તન, ધાઈ.
A breast of a woman.
ભૂંસે વીજણૂ સ.ક્રિ ભૂંસવું.
To wipe off.
ભૂટકણૂ અ.ક્રિ. ભટકાવુ.
To squeak (of hinges).
ભૂડ્ડા પુ. (બ.વ.) મગફળીની શીંગો.
Pods of groundnut.
ભૂધ સ્રી ફાંદ
A pot-belly.
ભૂધો પુ. પેટ.
Belly.
ભૂન્ગેરો પુ. ભૂંગળુ.
A long pipe.
ભૂન્ડણુ સ્રી. ભૂંડણુ.
A sow.
ભૂન્ધ પુ. ટીપું.
A drop.
ભૂલણૂ સ.ક્રિ. ભૂલવું.
To forget.
ભૂસણુ પુ. શણગાર.
Decoration.
ભેગા થીણૂ અ.ક્રિ. ભેગા થવું.
To assemble.
ભેજાર વિ. નાદુરસ્ત.
Indisposed.
ભેટણૂ સ ક્રિ. ભેટવું.
To embrace
ભેઠ સ્રી. કટિ, કમર
The waist.
ભેરૂ કેણૂ સ ક્રિ. ભેગું કરવું.
To collect.
ભેર્ણૂ સ.ક્રિ. ભળવું.
To mix.
ભેર્સેર કેણી અ.ક્રિ. ભેળસેળ કરવી.
To adulterate.
ભેધાર સ્રી. વેઠ.
Forced labour.
ભેણ સ્રી. બહેન.
Sister.
ભેંડકો પુ. ભરડકું
Coarsely ground corn.
ભેંસરમ વિ. બેશરમ.
Shameless.
ભોગ પુ વજેભાગ.
A share in harvest.
ભોજાઈ સ્રી. ભાભી.
A wife of a brother.

લોથો[1] પુ ચોટલો
Long hair on the head of a woman

લોથો[2] વિ મૂર્ખ
A fool

લોધર પુ નમાજ પઢવા જતા હાથ પગ ધોવા માટે લઈ જવાતું વાસણ
A water pot used by Muhammadans to wash hands at the time of prayer

લોપો પુ ભૂવો
A witch doctor

લોય પુ શિયાળ જેવું એક પ્રાણી
A kind of animal

લોરીમૂન્ગ પુ (બ વ) જુઓ 'મૂડા'

ભો પુ ભય
Danger

ભોક્ડી સ્ત્રી પગની પીંડી
The calf of a leg

ભોછ્ડો[1] વિ ભૂડું
Bad

ભોછ્ડો[2] પુ ડુક્કર (મુસલમાનોમાં)
A pig

ભોલ્લો પુ મૂર્ખ
A fool

ભોગ્ણૂ સ ક્રિ દુ ખ લાગવું
To annoy

ભોન્ગો પુ ઝૂંપડું
A hut

ભ્રામણ પુ એક જાતિ, બ્રાહ્મણ
A caste, a man of that caste

મ

મ અ મા, ના
No

મંઈઠ વિ ચણોઠી રંગનું
red coloured

મઈ સ્ત્રી ભેંસ
She-buffalo

મકણ પુ માંકણ
A bug

મક્કડ પુ તીડ
A locust, a grasshopper

મખ સ્ત્રી માખી
A fly (insect)

મખણ પુ માખણ
Butter

મખ્ણૂ સ ક્રિ ચોપડવું
To paste, spread

મરકો પુ મરડકો
A twist because of air

મરચ પુ તાપ
Heat

મચ્છ પુ માછલું
A fish

મચ્છિ સ્ત્રી માછલી
A fish.

મજા સ્ત્રી ગોઠ
A picnic party

મજા કેણી અ ક્રિ મજા કરવી
To enjoy, rejoice

મજીઠ સ્ત્રી ચણોઠી
A madder
મગાણૂ સ ક્રિ મગાડવું
To cure (an illness)
મટ્ટ પુ માટલું, ભાવ
A large earthen water pot, price
મણા સ્ત્રી ખામી
Want, deficiency
મડ્ધ વિ બહાદુર
Brave
મતિ સ્ત્રી બુદ્ધિ
Sense
મતો પુ સહી
One's own signature
મતો માણૂં અ ક્રિ મતું મારવું
To sign
મતર્ઈ વિ (સ્ત્રી) સાવકી (મા)
Step (mother)
મથો પુ માથું
Head
મથે ચડ્ણૂ અ ક્રિ હોદ્દામાં ઊંચે આવવું
To be promtoed
મધ પુ મધ, મદ
Honey, Arrogance
મધધ કેણી અ ક્રિ મદદ કરવી
To help
મના કેણી અ ક્રિ મનાઈ કરવી
To prohibit
મન્ગણૂ સ ક્રિ માગવું
To ask for
મન્ડાણૂ અ ક્રિ લંગડાવું
To limp
મન્ઢયો રેણૂ અ ક્રિ મંડ્યા રહેવું
To persist
મન્ણૂ સ ક્રિ માનવું
To believe.
મન્ધર પુ મંદિર, દેવળ
A temple.
મન્યાણી સ્ત્રી રવૈયો
A churning staff
મન્ધ્રો વિ ઠીંગણો
Dwarfish, short-statured
મર અ ભલે
Let
મરધ વિ જુઓ 'મડધ'
મણૂં અ ક્રિ મરવું
To die
મલ અ 'પાસે' અર્થ સૂચવતો અનુગ
A suffix suggesting meaning of 'beside'
મલક પુ પ્રદેશ
A region
મલાર પુ મોરની કેકા
Cry of a pea-cock
મલુક વિ સારો
Good
મટલી સ્ત્રી ધોકડું, રૂની ગાસડી
A bale of cotton
મશાણ પુ સ્મશાન.
A Burial place, a cemetery
મસીત સ્ત્રી મસ્જિદ
A mosque.

મસ્કરી કેણી અ.ક્રિ. મશ્કરી કરવી.
To joke.

મા પુ. માસ; માઘ (મહિનો).
A month; A fourth month of Hindu lunar year.

માંક' સ્ત્રી. ઝાકળ.
Dew.

માંધ પુ. જગ્યા.
Room.

માકૂડો પુ. મકોડો.
A very large Black ant.

માટી પુ. ધણી.
A husband.

માઠ વિ. મૌન રહેલું.
Silent.

માઠૂ લગાયણૂ અ. ક્રિ., સ. ક્રિ. માઠું લગાડવું.
To hurt (feelings).

માડેવ પુ. મહાદેવ.
The god Shiva.

માણકી સ્ત્રી. ઘોડીનું નામ.
A name of a mare.

માડૂ પુ. માણસ
A man.

માડો પુ. માળો (પક્ષીનો).
A nest.

માન ડેણૂ સ ક્રિ. આવકારવું.
To wel-come.

માન રખણૂ અ ક્રિ. માન આપવું.
To respect.

માન્જણૂ સ.ક્રિ. માંજવું.
To wash (utensils).

માન્ઢવો પુ. મંડપ.
A booth, a canopy.

માન્ધો વિ. માંદું.
Sick.

માપણૂ સ.ક્રિ. માપવું.
To measure.

માફ કેણૂ સ.ક્રિ. માફ કરવું.
To forgive.

મામૂ પુ. મામો.
A maternal uncle.

મામલો પુ. પ્રસંગ, બનાવ.
An incident, some matter.

માયતર પુ. (બ.વ.) માવતર, વડીલો.
Parents, elders.

માયા સ્ત્રી. માયા.
Wealth.

માયા રખણી અ.ક્રિ. માયા રાખવી.
To love.

મારી વીજણૂ અ ક્રિ. મારી નાંખવું.
To kill.

મારણૂ અ.ક્રિ. મારવું.
To beat.

માલીસ કેણી સ ક્રિ. માલિશ કરવી.
To massage.

મિચણૂ સ.ક્રિ મીંચવું.
To shut (eyes).

મિજાજ પુ. સ્વભાવ.
Nature, temper.

મિટ પુ. ગાલ.
A cheek.

મિટ્ટી સ્ત્રી. માટી, ધૂળ.
Dust, earth.
મિઠો વિ. મીઠું, ગળ્યુ.
Sweet.
મિડ્ડાવો પુ. મેળાપ.
A chance meeting.
મિડે અ. બધા.
All.
મિત્તર પુ. મિત્ર
A friend.
મિન્જ અ માંહી
In, inside.
મિન્જા અ જુઓ 'મિન્જ'.
મિન્જારા અ જુઓ 'મિન્જ'.
મિન્ની સ્ત્રી બિલાડી.
A cat.
મિરી સ્ત્રી. કાળાં મરચાં, તીખાં; વાઈનો રોગ.
Black pepper; A disease
મિરૂ વિ લુચ્ચો.
Knavish.
મિર્વો પુ. મરવો, એક છોડ.
A kind of bush.
મીં પોણૂ અ ક્રિ મે પડવો.
To get rain.
મીઠો પુ. મીઠું.
Salt.
મીલણૂ અ ક્રિ મળવું
To meet.
મીસ સ્ત્રી. મેસ.
Soot.

મૂં સર્વ. મને.
Me.
મૂં-જી સર્વ. (સ્ત્રી). મારી
My, mine
મૂં-જો સર્વ. મારૂં
Mine
મૂં-નૂ સર્વ. મારાથી.
By me.
મૂં-લા સર્વ. મારા માટે.
For me.
મૂખત્યાર કેણૂ અ ક્રિ.,સ ક્રિ. મુખત્યાર કરવું
To authorize.
મૂન્ગ પુ મગ
A kind of bean.
મૂન્ગણુ પુ જુઓ 'મકણુ'.
મૂહો પુ. અનાજનું માપ, માણો.
A measure for corn.
મૂતણૂં અ ક્રિ મૂતરવું.
To urinate.
મૂન્જ સ્ત્રી. અકળામણ
Uneasiness.
મૂન્જાયણૂ અ ક્રિ. મૂઝાવું.
To be confused, feel uneasy.
મૂન્ધ સ્ત્રી ઋતુ.
A season.
મૂરકણૂ અ ક્રિ. મરકવું.
To smile.
મૂરખ ભનાયણૂ અ ક્રિ મૂર્ખ બનાવવું.
To befool.
મૂરંઈ અ મૂળથી.
From the beginning.

મૂરો પુ મૂળો
A radish

મૂર્ગો વિ મૂગશુ
Entirely, altogether

મૂલત્વી રખણૂ સ ક્રિ મુલતવી રાખવુ
To postpone

મૂસાફરી કેણી અ ક્રિ મુસાફરી કરવી
To travel

મે સ્રી જુઓ 'મઈ'

મેખ સ્રી ખીલી
A peg

મેઘ્વાર સ્રી એક હરિજન જાતિ
A Harijan caste

મેણો પુ મહિનો, મહેણુ
A month, A taunt

મેધાન પુ મેદાન
A ground

મેન્ધી સ્રી મેંદી
A kind of hedging plant (Lawsonia Inermis)

મેમાણુ પુ (બ ન) મહેમાન
A guest

મેણ પુ મૃત્યુ
Death

મેંડ પુ મરણ મીણ
Death, Wax

મોકામ પુ કબરસ્તાન
A cemetery of Muhammadans

મોઢીયો પુ મોઢિયુ મોઢુ
A burner in a lantern, A covered heap of cowdung cakes or grass

મોડ્ણૂ સ ક્રિ મરડવુ
To twist

મોડધો પુ મુડદુ
A dead body, a corpse

મોડ્રસ વિ જુઓ 'મડધ'

મોડ્માઈ સ્રી બહાદુરી
Bravery

મોભ પુ ઘરના બને પડાગ મળે છે ત્યાનુ ટેકણરૂપ લાબુ લાકડુ
A cross beam in the roof of a house

મોથ[1] પુ એક પક્ષી
A kind of bird

મોથ[2] સ્રી એક પ્રકારનુ ઘાસ
A kind of grass

મોભી પુ ઘરનો મુખ્ય માણસ
A chiefman in a family

મોય થીન્ણૂ અ ક્રિ મોહવુ
To be charmed, to be fascinated

મોરડી સ્રી ઢોરનો મોરડો
A net tied on the mouth of cattle to prevent them from biting, eating etc

મોરહો પુ. ખીલ.
A pimple (esp. on face).

મોલક પુ. જુઓ 'મલક'.

મોલય કેણૂ અ ક્રિ.,સ.ક્રિ. મૂલી રાખવું.
To hire (a man to help).

મોસાર પુ. મોસાળ.
Maternal grandfather's house.

મોં પુ. મોઢુ.
Mouth.

મોં ફાડણૂ અ.ક્રિ. મોં ફાડવું.
To widen the mouth.

મોંકાણુ સ્ત્રી. મોકાણ.
A visit of condolence.

મોંસ્છો પુ. કૂચો.
Sediment consisting of dry fibres.

મોંણુસ સ્ત્રી. જુઓ 'મોડુસ'.

મોંણસાઈ કેણી અ.ક્રિ. બહાદુરી બતાવવી.
To dare.

મોંન્ધ અ. આગળ.
In front of.

મોંન્ત સ્ત્રી. મુંડ.
A tonsure, head.

મોંર પુ. સાંબેલું, મુશળ.
A wooden pestle.

મોંરાધ સ્ત્રી. મુરાદ.
Desire.

મોંરો વિ. મોળું.
Tasteless, insipid

મોંલાત સ્ત્રી. હવેલી.
A palacial building.

મોંહ્લ પુ. મૂલ્ય, દાડી.
Price; Daily wage.

મોંહ્લ કેણૂ અ.ક્રિ. મૂલ્ય કરવું.
To evaluate.

ય

યાધ રખ્ણૂ અ.ક્રિ.,સ ક્રિ. યાદ રાખવુ.
To remember.

ર

રખડણૂ અ.ક્રિ. રખડવું.
To wander.

રખાલ સ્ત્રી. ઘાસ કાપવાની મનાઈ અંગેની દેખભાળ કરતી ચોકી.
A chowky for protected land.

રખે લાણૂ સ.ક્રિ. રાખવું.
To keep, retain.

રખ્ણૂ ક્રિ. રાખવું.
To keep.

રગરગ્તો વિ ધખધખતું
Hot like burning coals.

રછ્છ સ્રી માછની પકડવાની મોટી જાળી, વેઠ
A trap for catching fish, Forced labour

રચના કેણી અ કિ રચવુ
To compose

રજ કેણૂ અ કિ રાજ કરવુ
To rule

રજા ડેણી સ કિ રજા દેવી
To allow

રણવઙ્ડો પુ સીમ, નિર્જન જગ્યા
A dry and barren tract

રત્ત પુ લોહી
Blood

રત્ત નકર્ણું અ કિ, સ કિ લોહી નીકળવુ
To bleed.

રત્તડ સ્રી રાતી જુવાર
A kind of red Jowar

રત્તો વિ રાતું, લાલ
Red

રદ્દ કેણૂ સ કિ રદ કરવુ
To cancel

રનાપો પુ રંડાપો
Widowhood

રનોલ સ્રી વિધવા
A widow

રન્ધ પુ રંગ
Colour

રન્ધણૂ સ કિ રંગવુ
To paint, dye

રન્જાડણૂ સ કિ રંજાડવુ
To afflict, harass

રન્ધણૂ સ કિ રાધવુ
To cook

રન્ન સ્રી રાંડ
A courtesan

રબ્બડધબ્બડ વિ લઘરો
One who is not properly dressed, filthy

રબ્બ્બ સ્રી રાબ, ઘેંસ
A porridge for the sick

રમ્ઝાન પુ મુસલમાનોનો પવિત્ર મહિનો
The ninth month of Muhammadan year

રમ્મણૂ અ કિ રમવુ
To play

રમ્ભ સ્રી રાપ
An edged iron strip fixed to a weeding implement

રમ્ભ્ણૂ અ કિ રાપ કાઢવી
To clear a field (for planting)

રય્યત સ્રી વસતિ
Subjects, people

રસ્ણૂ સ કિ પકડી પાડવુ
To overtake

રસ્સો પુ દોરડુ
A rope

રાંધ કરાણી સ ક્રિ રમાડવુ (બાળકને)
To amuse (a baby)
રા પુ રાજા
A king
રાઈ સ્ત્રી રાઈ
Mustard
રાગો પુ લીંપણ
A coating of white earth etc
રાજધૂઆર પુ રાજદ્વાર
Royal court
રાજી થીણૂ અ ક્રિ રાજી થવુ
To be pleased.
રાડ્પારણી અ ક્રિ,સ ક્રિ રાડ પાડવી
To shout
રાન્ધ સ્ત્રી રમત, ખેલ
A play, A show.
રાન્ધીકો પુ રમકડુ
A toy
રાન્ધ્યાર પુ રમત કરનાર
A showman
રાફ પુ રાફડો
A snake's hole, an ant-hill
રાયણ સ્ત્રી એક વૃક્ષ
A kind of tree
રાયેણ સ્ત્રી રાણુ
A berry like fruit
રાસ વિ દુરસ્ત
Repaired
રાસી વિ ખરાબ, સડેલુ
Bad, rotten
રિડ્ડ સ્ત્રી ઘેટી
A female sheep
રૂ પુ આત્મા
Soul
રૂજ અરણી અ ક્રિ રૂઝવુ
To heal (wound).
રૂણૂ અ ક્રિ રડવુ
To cry.
રૂન્આરો પુ રોણુ
Weeping
રૂન્ગો પુ આંસુ
A tear.
રૈચ પુ ભેજ
Moisture.
રૈજેરૈજે અ હપ્તેથી, છૂટકછૂટક
By instalment
રૈજે અ છૂટક
By retail
રૈમ ખાણી અ ક્રિ રહેમ કરવી
To take pity on, show mercy
રોકાણૂ અ ક્રિ રોકાવુ
To stay
રોકણૂ સ ક્રિ રોકવુ
To check, hinder.
રોદો પુ કડિયાળી લાકડી
A club, a thick stick
રોણૂ અ ક્રિ રહેવુ
To dwell, live at
રોડણૂ અ ક્રિ રીખવુ
To crawl (as a baby)
રોપણૂ સ ક્રિ, રોપવુ
To plant

રોરડો પુ વાટણિયો
A crushing stone, a muller

રોસ પુ ગુસ્સો
Wrath, anger, ire

રોખો વિ સૂકુ, એકલસૂરુ
Dry, Solitude-loving

ગેગ્ઘો વિ બધો, નરદમ
The whole

રોડ઼ પુ ઉઝરડો
A scratch

રોમ પુ જુઓ 'રોસ'

રાંણુ સ્ત્રી જુઓ 'રાયણુ'

લ

લકડ઼ી સ્ત્રી લાકડી
A stick

લકડો પુ લાકડુ
Wood

લખ વિ લાખ
One lac

લખણુ પુ લક્ષણ
Symptom, sign

લઘાણૂ[૧] સ ક્રિ લગાડવુ
To attach, apply

લઘાણૂ[૨] સ ક્રિ પહેરવુ
To put on (clothes)

લગ્ણૂ અ ક્રિ લાગવુ
To feel

લજ્જ સ્ત્રી લાજ, લજ્જા
Shame, bashfulness

લજ્ણૂ[૧] સ ક્રિ સાજા થવુ
To recover

લજ્ણૂ[૨] અ ક્રિ લજાવુ
To feel shy be ashamed

લટકણૂ અ ક્રિ લટકવુ
To cling hang

લટ્ઠ પુ લાઠી, ધોકો
A thick stick

લડૂ પુ લાડુ
A sweetmeat ball

લત્ત માણીં અ ક્રિ લાત મારવી
To kick

લન્ગોટી સ્ત્રી લગોટી, કૌપીન
A loin cloth

લન્ઝાણૂ અ ક્રિ લગડાવુ
To limp

લન્ધી સ્ત્રી લઘા (ઢોલ વગાડનાર) સ્ત્રી
A woman of Langha community

લપઈ સ્ત્રી લાપસી
A sweet dish made of coarse wheat flour, sugar or molasses and ghee

લપણ સ્ત્રી થપાટ
A slap

લપોડ઼શંખ પુ લપોડશખ
A term of abuse

લભણૂ સ ક્રિ શોધવુ
To find

લમો વિ. લાંબું.
Long.
લમ્ભ પુ. લાપડું.
A kind of grass.
લલ્કાણૂ સ.ક્રિ. લલકારવું.
To chant, sing loudly.
લલ્ચાણૂ અ.ક્રિ. લલચાવું.
To be tempted.
લસ્સો વિ. લીસું.
Smooth, glossy.
લાંચ ડીણી અ.ક્રિ. લાંચ દેવી.
To give bribe.
લાંરો પુ. પાટ, લારો.
A bar.
લાંઢર પુ. જુઓ 'પેડ'.
લાખ વિ. જુઓ 'લખ'.
લાઘૂ કેણૂ અ.ક્રિ. લાગુ કરવું.
To apply.
લાઘ્યો પુ. લાગાવાળો માણસ.
A tax collector.
લાડ પુ. ચાગ, લાડ.
Caressing, tiddling.
લાડક પુ. જુઓ 'અણ્વર'.
લાડી સ્રી. તાજી પરણેલી કન્યા.
A bride.
લાડો પુ વરરાજા.
A bridegroom.
લાણુ સ્રી. લહાણી; નજરની ચોટ.
Distribution of presents; evil eye.
લાડ્ક પુ. જુઓ 'અણ્વર'.
લાડ્ી સ્રી. ચીંથરું.
A rag.
લાનત સ્રી. લયાનત.
Ignominy.
લાન્ઘ સ્રી. કાછડી, લાંગ.
The tuck of a Dhoti.
લાન્ઘો પુ. લાંઘણ.
A fast.
લાબડ્ચરો વિ. લબાડ, લાસડિયો.
Untrue, Unreliable.
લારક પુ. જુઓ 'અણ્વર'.
લાલ્રીગજ્જર પુ. રતાળુ.
Yams.
લિકાણૂ સ.ક્રિ. છુપાવવું.
To hide, conceal.
લિક્રી રેણૂ અ.ક્રિ. છુપાઈ રહેવું.
To be concealed
લિખ[1] સ્રી. નાની જૂ
A tiny louse.
લિખ[2] અ. જરા.
A little.
લિખ્ખણૂ સ.ક્રિ. લખવું.
To write.
લિડડ સ્રી. લાદ, ઘોડા-ગધેડા આદિનું છાણ.
The dung or droppings of some animals like horses, asses, etc.
લિથડણૂ અ ક્રિ. લથડવું
To stagger.

લિફ્ફ સ્ત્રી બકવાસ
Babble
લિબ્ડી કેણી અ ક્રિ વાતચીત કરવી
To chatter
લિબ્બ પુ લાળ, થૂક
Saliva
લિમ્ર્ર પુ સળેખમ
An attack of cold
લીખાવ્ણૂ સ ક્રિ લખાવવુ
To dictate (in writings, cause to write)
લીગાર પુ ગૂંદીનુ ઝાડ
A kind of tree
લીગ પાડણા અ ક્રિ લીટા પાડવા
To scratch
લીટો પુ જુઓ લીન્ધો'
લીન્ધો પુ લીટો
A thick line
લીમો પુ લીંબુ
A lemon
લીલો ત્રિ લીલુ
Green
લુકખ સ્ત્રી લૂ
A hot wind
લૂટણૂ સ ક્રિ લૂટવુ
To rob, plunder
લૂવારા પુ (બવ) રૂવાડા
Hairs on the human body
લૂડો પુ લૂગડુ
A cloth

લૂછલૂછ કેણી અ ક્રિ ઉતાવળા ઉતાવળા કામ કરવુ
To work in a great hurry
લૂણી સ્ત્રી એક ભાજી
A kind of green vegetables which has a salty taste
લેખ્ણૂ સ ક્રિ લેખવુ
To consider
લેટણૂ અ ક્રિ લેટવુ આળોટવુ
To wallow
લેણો પુ લેણુ
A debt
લેપ્મ્ણૂ અ ક્રિ લપસવુ
To slip
લો પુ લોઢુ, લોખડ
Iron
લોઆર પુ લુહાર
A blacksmith
લોડા ખેણા અ ક્રિ હીંચકા ખાવા
To swing
લોડો પુ હીંચકો
A swing
લોણો પુ લમણો
A temple
લોડ સ્ત્રી કબર
A grave
લોસ્ણૂ સ ક્રિ ખીજાવુ
To rebuke scold

વ

વઈ સ્ત્રી. વહી, નામાની ચોપડી.
An account book, ledger.
વક પુ. કસ.
Pith, marrow.
વકણું સ.ક્રિ. વહેંચવું.
To sell.
વખાણણુ સ.ક્રિ. વખાણવું.
To praise.
વગૂઓ પુ. ઘેટાં-બકરાંનાં ટોળાંનો ચારનાર.
A herdsman of goats and sheep.
વગ્ડો પુ. ગીમ.
A waste land.
વઘર અ. વિના, વગર.
Without.
વઘાર પુ. વઘાર.
Spicery.
વંઘ સ્ત્રી. વગ, લાગવગ.
Influence.
વચ્છ પુ. વછેરૂ, ઘોડાનું બચ્ચું.
A foal, a colt.
વછેરો પુ. જુઓ 'વચ્છ'.
વજાણુ સ.ક્રિ. વગાડવું (મોરલી,ઢોલ,વ).
To blow (a flute), beat (a drum).
વટ અ. પાસે.
Beside.
વટાણુ[1] સ.ક્રિ. વટાવવું (પૈસા).
To change (money).
વટાણુ[2] સ.ક્રિ. ઓળંગી જવું.
To step over (obstacles) cross.
વટે જુઓ 'વટા'.
વટે અચણુ અક્રિ. નજીક આવવું.
To approach (come near).
વટે હોણુ અ.ક્રિ. કબજામાં હોવું.
To possess.
વટટ[1] પુ વળ.
A twist.
વટટ[2] સ્ત્રી. દિવેટ.
A wick.
વટણુ સ.ક્રિ. વીંટવું.
To wind (thread), entwine.
વડર પુ. વાદળું.
A cloud.
વડાઈ સ્ત્રી. મોટાઈ.
Greatness.
વડાલ સ્ત્રી. વેઠ.
Forced labour.
વડા વિ. મોટું.
Big, elder.
વડા કેણુ[1] સ.ક્રિ. ઉછેરવું.
To nurse, rear.
વડા કેણુ[2] સ.ક્રિ. મોટું કરવું (અનાજ વ.)
To amplify.
વઢણુ સ.ક્રિ. વાઢવું
To reap, harvest.

વણ પુ ઝાડ
A tree
વણી સ્ત્રી સીંદરી
A string
વણણૂ સ ક્રિ વણવુ
To weave
વડાઈ સ્ત્રી વડવાઈ
Hanging root of a banyan tree
વડ્ગણૂ સ ક્રિ વળગવુ, ચોટવુ
To bite (as a dog).
વતાણૂ સ ક્રિ બતાવવુ
To show, point out
વત્તર પુ ત્રે, જમીનમા રહેલો ભેજ
Moisture in land
વરો પુ ચુરો, ભૂકો
Crumbs, powder
વથાણ પુ ગામનો ગોદરો, ધણ બેસે છે તે જગ્યા
A resting place for a herd of cattle
વધારણૂ[1] સ ક્રિ વધાવવુ
To greet
વધારણૂ[2] સ ક્રિ ઓલવવુ
To extinguish-(fire)
વધાણૂં સ ક્રિ વધારવુ
To increase
વદ્દણૂ[1] અ ક્રિ વધવુ
To grow, excel
વદ્દણૂ[2] અ ક્રિ ખાઈ જવુ (અગ્નિની જેમ)
To consume (as fire)

વનાજે રોણૂ અ ક્રિ ખોવાવુ
To stray (be lost).
વનાયણૂ અ ક્રિ ખોવુ, ગુમાવવુ
To lose
વનોર્યો પુ નોળિયો
A mongoose
વન્ઘ પુ વાક, દોષ
A fault
વન્ઘ કઢણૂ અ ક્રિ વાક કાઢવો
To find fault with
વન્જી સ્ત્રી વાસની ચીપ
A thin bamboo chip
વન્જણી સ્ત્રી વીંજણો
A hand fan
વન્જણૂ અ ક્રિ જવુ
To go
વન્ઠ સ્ત્રી ભીખ (ફકીરને અપાતી)
Alms for a Muhammadan saint
વધ્ય પુ An āyurvedic doctor
વરાડ સ્ત્રી. જુઓ 'વાલ'
વરાયણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ ભાગવુ, વહેંચવુ
To divide, distribute
વર પુ વરસ
A year
વરો પુ પ્રસગ, જમણવાર
A festive occasion
વરોણ પુ (ન વ) ઘરના પડાળની વળી, વાંસ, વ
Wooden and Bamboo materials used in the roof of a house.

વર્ણું¹ અ.ક્રિ. દૂર રહેવું.
To abstain, avoid.

વંર્ણું² અ.ક્રિ. વળવું.
To turn around.

વર્તણૂ અ.ક્રિ. વરતવું.
To behave

વલ પુ. વેલ.
A creeping plant.

વલો વિ. વહાલું.
Dear.

વલોણો પુ. દુઝાણું.
The milk-yielding state of a cow.

વસંધી સ્ત્રી. વસતિ.
Population.

વસૂ અ. —ના વિશ્વાસે.
On the trust of.

વસ્ણૂ અ ક્રિ. વરસવુ.
To Rain.

વસ્સ સ્ત્રી. વૃષ્ટિ.
A shower.

વ(ળ)ગ્ણૂ અ.ક્રિ. વળગવું (વાતને).
To insist.

વ(ળ)ણૂ અ.ક્રિ. પાછું ફરવું, વળવું.
To return.

વા પુ. પવન.
Wind.

વાંચ્ણૂ સ.ક્રિ વાંચવું.
To read.

વાંસ્રો પુ. પવન, વાયરો.
Wind, a gust.

વાજ્યો પુ. એકજાતનો ઘઉં.
A kind of wheat.

વાટ સ્ત્રી. માર્ગ; ઇંતેજારી.
A way; An anxiety.

વાટ નેણું અ.ક્રિ. વાટ જોવી.
To wait for.

વાટકો પુ. પ્યાલો.
A cup.

વાટાડૂ પુ. વટેમાર્ગુ.
A wayfarer.

વાટેમાર્ગૂ પુ. જુઓ 'વાટાડૂ'.

વાટફાડૂ પુ. લૂંટારો.
A plunderer, a robber.

વાડર પુ. જુઓ 'વડર'.

વાઢો પુ. સુતાર.
A carpenter.

વાણ¹ પુ. વહાણ.
A ship

વાણ² પુ ખાટલામાં ભરેલી કાથી.
Coir string which is wound across the frame of a cot.

વાણૂ અ ક્રિ. વાવું.
To blow (as wind).

વાણ્યૂ પુ વાણિયો.
A man of a bania caste.

વાન સ્ત્રી. વર્ણ, રંગ.
Skin colour, complexion.

વાની સ્ત્રી. રાખ.
Ashes

વાન્જયો વિ ઠેકરા વગરનો
Childless
વાન્રો પુ વાદરો
A monkey
વાપણૂં સ ક્રિ વાપરવુ
To use, consume
વાય સ્ત્રી વાવ
A large well with steps
વાહ્ડો[1] પુ ગળાનું એક ઘરણું
An ornament
વાહ્ડો[2] વિ વાયલ, વાયડો
Windy, obstinate
વાયધો પુ વાયદો
A time-bargain, stipulated time
વારય સ્ત્રી રક્ષણ રખેપુ
Watching
વાર પુ વાળ, મોવાળો
A hair
વારિગરિ અ વારવાર
Often
વારોટી સ્ત્રી કુલડી
A small earthen pot.
વાણૂં[1] સ ક્રિ વાળવુ
To bend turn
વાણૂં[2] સ ક્રિ ભાળકને ટેવ છોડાવવી
To wean (a child)
વાસોં ડીણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ વારસો દેવો
To bequeath.
વાસ ગન્ણી અ ક્રિ વાસ લેવી
To take smell of
વિકખ પુ ઝેર
Poison
વિકખો પુ દુ ખ, આપત્તિ
Affliction
વિચા અ વચ્ચે
In the middle
વિચમે આમણૂ અ ક્રિ વચમા આવવુ
To come in the way, interfere
વિચ્છી પુ વીછી
A scorpion
વિચલો વિ વચ્ચેનો
Middle
વિછાણુ સ્ત્રી પથારી
A bed
વિછાણૂ[1] સ ક્રિ બિછાવવુ
To spread
વિછાણૂ[2] સ ક્રિ બિછાવવુ
To set (a trap)
વિજ સ્ત્રી વીજળી
Lightening
વિડી સ્ત્રી જેમા ઘાસ ઉગેલું હોય તેવી નિયત જમીન
A grass-land
વિન્ધો વિ વાકો
Crooked, oblique
વિન્ધો વણૂં અ ક્રિ વાકા વળવુ
To stoop
વિન્જણૂ સ ક્રિ વીંઝવુ (વીંજણો, વ)
To fan
વિત્તર પુ વેતર વેનો
A brood, progeny

વિરાંક સ્ત્રી રેરિ
Time between afternoon and evening

વિર્યાણૂ સ ક્રિ હેરાન કરવુ
To harass

વિલ્લ પુ ઠાર, ઝાકળ
Nipping cold, dew

વિસ્વિસો પુ વસવસો
Regret

વીટણૂ[1] સ ક્રિ વીંટવુ
To wrap up

વીટણૂ[2] સ ક્રિ સંકેલવુ
To fold (cloth)

વીંઢી સ્ત્રી વીંગી
A ring

વીંઢો પુ, નથ
A nose-ring

વીઆં કેણા અ ક્રિ વિવાહ કરવો
To arrange nuptials

વીચાર્ણૂ સ ક્રિ વિચારવુ
To think

વીતર પુ જુઓ 'વિતર'

વીનાણ પુ, વાક, દોષ
A fault

વીન્ધે વીજણૂ સ ક્રિ વીંધવુ
To pierce

વીયા પુ (બવ) સતાન
Progeny

વીયારૂ પુ વાળુ
Supper

વીરી સ્ત્રી વીરડી.
A small pit made in the bed of a stream to get water

વે રેણૂ અ ક્રિ બેસી જવુ
To sit down

વેજ પુ વીંધ, કાણુ
A hole

વેણૂ[1] અ ક્રિ જુઓ 'વાણૂ'

વેણૂ[2] અ ક્રિ બેસવુ
To sit

વેડણૂ સ ક્રિ ઓળવુ
To comb

વેનાણૂ સ ક્રિ નકામુ જવુ
To be wasted

વેમ કેણૂ અ ક્રિ વહેમાવુ
To suspect

વેરા સ્ત્રી વેળા, સમય
A juncture, time.

વેરાર્ણૂ સ ક્રિ ભાગ પાડવો
To divide a share

વેર્ણૂ સ ક્રિ વહેરવુ
To saw

વે(શ)ગનણૂ સ ક્રિ વેશ લેવો
To act (in drama)

વેસ પુ વેશ.
Disguise

વેસા પુ વિશ્વાસ
Trust

વેસા કેણૂ અ ક્રિ વિશ્વાસ કરવો
To trust

વેસ્યા સ્રી. વેશ્યા.
A prostitute.
વેર વાળૂં અ ક્રિ. વેર વાળવું.
To take revenge.
વેરઈ પુ વેરી, દુશ્મન.
An enemy, a foe.
વોણા અ. વિના.
Without.
વોરાવો પુ. વોળાવિયો.
An escort.
વોધ સ્રી. હોડ, શરત.
A bet.
વોધ વજણૂ અ ક્રિ. હોડ બકવી.
To challenge (a contest), put a bet.
વ્યાર પુ. ગાયો-ભેંસો આદિ મારેનું ગવારશીંગ વગેરેનું ખાણુ.
Feed prepared for cattle.
વ્યારૂ પુ. જુઓ 'વીયારૂ'.

(શ)

(શ)ક વજણૂ અ ક્રિ. શક કરવો.
To suspect.
(શે)ડા કઢણૂ અ ક્રિ. શેડા કાઢવા.
To blow (nose).

સ

સઈ સ્રી. દાણાનુ એક માપિયું.
A measuring vessel for corns
સઈધ પુ. સૈયદ.
A descendent of Moslem prophet.
સાઊં વિ સીધુ, સરળ
Right, straight.
સઓ પુ સસલુ
A hare, rabbit
સક વજણૂ અ ક્રિ શક કરવો.
To doubt
સક્રાંત સ્રી. મકરસંક્રાંતિ.
The sun's crossing of the tropic of capricorn, winter solstice
સગડ ગીન્ણૂ અ ક્રિ. સગડ લેવા.
To follow the track of.
સગાય કેણી અ ક્રિ. સગાઈ કરવી.
To betrothe.
સચ્ચો વિ. સાચુ.
True.
સચ્ચૂસ્લો વિ ખરેખરું કહેનારો.
Truthful.
સજો વિ. આખુ.
The whole
સટકો પુ. ચસકો.
A pang.
સડ પુ સાદ, બૂમ
A call
સડ કેણૂ સ.ક્રિ સાદ દેવો.
To call.

સણઘાણું સ.ક્રિ. શણગારવું.
To decorate, adorn.
સણસ્સો પુ એક વૃક્ષ.
A kind of tree.
સઠૂ પુ. સાઢુ, સાળીનો પતિ.
The husband of wife's sister.
સણ પુ. સઢ.
The sail of a ship.
સણાવ વિ. પાંસરો, સીધો.
Straight.
સણસ સ્રી. શરમ.
Shame
સડે વીન્ણૂ અ.ક્રિ સડી જવું.
To be rotted, decay.
સતાણૂ અ.ક્રિ. સતાવવુ.
To torture, harass.
સત્ત વિ. સાત.
Seven.
સત્થર પુ. સાથળ.
A thigh.
સથ્વારો કેણો અ ક્રિ.,સ.ક્રિ. સથવારો કરવો.
To accompany.
સનીં વિ. (સ્રી.) નાની, ઝીણી.
Small, tiny.
સનીસની વિ. ઝીણીઝીણી.
Very tiny.
સનેપાત પુ. સનેપાત.
Delirium.
સનો વિ. નાનું, ઝીણું.
Small, tiny.
સન્ખણી[1] સ્રી. શંખણી.
A shrew.
સન્ખણી[2] વિ. (સ્રી.) કર્કશા.
Untruthful.
સન્ઘર સ્રી. સાંકળ.
A chain.
સન્ચાર પુ. નળિયાં ચારવાની ક્રિયા.
The act of arranging tiles of a roof.
સન્દ્ણૂ સ.ક્રિ. સાંધવું.
To mend (a garment).
સન્ન સ્રી. સારણ, ઝરતાં પાણીની નીક.
A small stream of water.
સપ્પ પુ. સાપ.
A snake.
સબ્રો વિ. સબળ.
Strong.
સભન પુ. ઢોલ
The word.
સભર પુ. સંતોષ.
Satisfaction.
સમજણૂ સ.ક્રિ. સમજવું.
To understand.
સમન્ધર પુ. સમુદ્ર.
A sea.

સમારણુ સ ક્રિ સમાવુ
To get accomodated
સમાણું સ ક્રિ ખસી કરવી
To castrate
સમો પુ સમય
Time
સરજાણુ સ ક્રિ સમજાવવુ
To explain
સપણો પુ સ્વપ્ન
A dream
સરધર પુ જુઓ ' સમન્ધર '
સમ્પત સ્ત્રી સપત્તિ
Wealth
સમ્ભાર ગીનણી અક્રિ સભાળ લેવી
To take care of
સમ્મત થીણુ અ ક્રિ સમત થવુ
To agree
સમ્રી સ્ત્રી સમળી
A kind of bird
સર[1] પુ (અવ) સળ (કપડાના)
Wrinkles
સર[2] સ્ત્રી દોરાની પરોણી
A piece of thread
સર[3] પુ કાડુ, બરુ તળાવ
A reed, A pond
સરપણો પુ (બ વ) બાળવાના લાકડા, કરગઠિયા
Firewood
સરાપ ડણુ અ ક્રિ,સ ક્રિ શાપવુ, શાપ આપવો
To curse
સરૂ કેણુ અ ક્રિ,સ ક્રિ શરૂ કરવુ
To begin
સરે વનણુ અ ક્રિ સરવુ
To slide, slip
સર્ખા કેણુ સ ક્રિ યોગ્ય રીતે કાપીને ગોઠવણ કરવી
To trim
સર્ખાયણુ સ ક્રિ સરખાવવુ
To compare
સર્ગું પુ સરગવો
A kind of tree
સર્માયણુ અ ક્રિ શરમાવુ
To feel shy
સલા ડણી સ ક્રિ સલાહ દેવી
To advise
સલાટ સ્ત્રી એક જાતિ
A caste (stone-cutter)
સલ્ગાણુ સ ક્રિ સળગાવવુ
To strike (a match), light
સવ્વો વિ સવળો, જમણો
Right
સસ્સ સ્ત્રી સાસુ
Mother-in-law
સા પુ શ્વાસ
A breath
સા ગનણુ અ ક્રિ શ્વાસ લેવો
To breathe
સાઊડો વિ સુવાળુ
Tender, soft
સાગ પુ એક વૃક્ષ, સાગ, શાક
Teak tree, Vegetables

સાદૅલો પુ સાડલો
An upper cloth worn by women, a sari

સાથ ડીણૂ સ ક્રિ સાથ દેવો
To help, support

સાન[1] સ્ત્રી ઇશારત
A sign by gestures

સાન[2] પુ સાંઢ
A bull

સાન્જ સ્ત્રી સાંજ
Evening

સાન્ઝી સ્ત્રી જુઓ 'સાન્જ'

સાન્ધણ સ્ત્રી ત્રાજવું સમતોલ કરવા માટે વસ્તુના વજન જેટલું જ સામેના છાબડામાં મુકાતું વજન
A balancing weight

સાફ કેણૂ સ ક્રિ સાફ કરવું
To clean, brush

સાબ્ધો થીણૂ અ ક્રિ સાબદા થવું
To be prepared for some activity, get ready

સામે કેણૂ અ ક્રિ, સ ક્રિ પ્રસ્તાવ મૂકવો
To offer, place

સામે નેર્ણૂ અ ક્રિ સામે નિહાળવું
To look at

સામો થીણૂ અ ક્રિ સામા થવું
To confront, oppose

સામ્ભાઈ સ્ત્રી તૈયારી
Preparation

સાળેિરો વિ જુઓ 'સાળેિડો'

સાલ[1] પુ સાળો
A brother-in law

સાલ[2] સ્ત્રી સાળી
A sister-in-law

સાવ્રો પુ સાસરિયું
The house of an in law

સિકાર કેણૂ અ ક્રિ શિકાર કરવો
To hunt

સિક્લ સ્ત્રી ચહેરો
The face

સિકણો વિ લૂપીવૃત્તિવાળો
Greedy

સિખાણૂ સ ક્રિ શીખવવું
To teach

સિખ્ણૂ સ ક્રિ શીખવું
To learn

સિઠ્ઠ્મ વિ માયકાંગલો
Weak, rickety

સિન્ધ પુ શિંગડું
A horn

સિન્દ્રી સ્ત્રી કાથી, સીંદરી
Coir string

સિપ્પાઈ પુ સિપાહી
A policeman

સિધ્પાક પુ પેટપીડ
Pain in the stomach

સિફારસ સ્ત્રી ભલામણ, લાગવગ
Recommendation

સિઁઝણૂ સ ક્રિ સીવવું
To sew

સિરો પુ ડૂંડું (અનાજનું)
An ear of corn
સી સ્ત્રી ટાઢ, ઠંડી
Cold
સીચેણી સ્ત્રી શીરો હલાવવા માટેનો હાથો
An iron implement used as a mixtuer
સીટી માણીં અ ક્રિ સીટી મારવી
To whistle
સીધો પુ સીધુ (સામાન)
Materials for preparing food
સીયામધા પુ (બ વ) સગાવહાલા
Relatives
સીયારો પુ શિયાળો
Winter
સીસો પુ ટાઢિયો તાવ, સીસુ
Malaria, Lead
સીરા પુ (બ વ) શીળી
Vaccination mark
સીરાણ પુ શિરામણ
The morning food
સુજાણૂ અ ક્રિ સૂજવુ
To swell (as a wound)
સુન્ન પુ સૂનકાર
Bewildering peace quiet
સુપ્ને આચણૂ અ ક્રિ સ્વપ્ન આવવુ
To get a dream
સૂંઘણૂ સ ક્રિ સૂંઘવુ
To smell
સૂંવાલપ સ્ત્રી સુંવાળાપણુ
Delicacy, tenderness
સૂઈ પુ દરજી
A tailor
સૂખાણ પુ સુકાન
A rudder, helm
સૂણ્ઠ સ્ત્રી સૂંઠ
Ginger
સૂણ્ઢા પુ સૂંડો
A large basket
સૂતેણી સ્ત્રી સુતળી
A kind of thread used in packing and sewing jute bags
સૂથણ પુ ચોરણો
A kind of trousers
સૂધાર્ણૂ સ ક્રિ સુધારવુ
To amend, correct
સૂમણૂ અ ક્રિ સૂવુ
To sleep
સૂયાણી સ્ત્રી દાયણ, સુયાણી
A mid wife
સૂરગાલી સ્ત્રી સુઘરી, એક પક્ષી
A weaver bird
સૂવર પુ સૂવર, એક પ્રાણી
A hog
સે સર્વ તે
That.

સેંથા પુ. સણેથા.
An implement by which thorny shrubs are put into a hedge.
સેઆર પુ. શેવાળ.
Moss.
સેકણૂ સ.ક્રિ. શેકવું.
To roast.
સેડા પુ. શેડા.
Slimy matter in the nose.
સેણુ[1] વિ. સંતોષી.
Contented.
સેણુ[2] સ્રી. જુઓ 'સમ્રી'.
સેડ્ સ્રી શાહુડી.
A porcupine.
સેડી વિ. ધોળી (માટી).
White.
સેડો પુ. શેઢા.
Demarcation of a field.
સેભા પુ. ટેભા, ટાંકા.
A stitch
સેઘ્ન કેણૂ સ ક્રિ. સહન કરવું.
To endure (suffering).
સેલોર સ્રી. વાવ, પગથિયાંવાળા કૂવા.
A well having steps to go into.
સેલ્ડી સ્રી. શેલડી.
Sugarcane
સેલ્રી સ્રી. જુઓ 'મેલ્ડી'.
સેવ્ણૂ સ.ક્રિ. સેવવું.
To brood, hatch (an egg).
સેલ્ડો પુ. શેળો.
Hedgehog.
સેલ્રો પુ. જુઓ 'સેલ્ડો'
સોક પુ. શોક, અફસોસ.
Grief, sorrow.
સોણાણૂ સ.ક્રિ. વર્ણવવું.
To describe.
સોણ્ણૂ સ.ક્રિ. સુણવું.
To listen
સોધે કઠણૂ સ.ક્રિ. શોધવું.
To find.
સોધો પુ. સોદો.
Trade, bargain.
સોધો કેણૂ સ.ક્રિ. સોદા કરવા.
To settle a bargain
સોન પુ. સોનું, સુવર્ણ.
Gold.
સોનારા પુ. સોની.
Goldsmith.
સોન્જ સ્રી. સોંજ, ફુરસદ.
Leisure.
સોન્જો વિ. દુરસ્ત, સારા.
One who has recovered the health.
સોન્જોથીણૂ અ ક્રિ. સાજા થવું.
To get up (from an illness), recover.

સોભ કેણી અ ક્રિ શોભા કરવી
To beautify, decorate
સોમાણૂ અ ક્રિ મોસાવુ
To be dried
સોં પુ સમ, સોગદ
An oath
સોં ખાણા અ ક્રિ સમ ખાવા
To swear
સોંખ સ્ત્રી એક પર આવેલી બીજી પત્ની
A co-wife
સોકાર પુ સુકાળ, લીનો કાળ
Green famine (due to excess rain)
સોક્કો વિ સૂકુ
Dry
સોકણૂ અ ક્રિ સુકાવુ
To be dried, wither
સોખા સ્ત્રી માનતા
A solemn religious promise to offer a thing to an idol
સોંઘો વિ સુલભ
Easily available
સોગાર સ્ત્રી જુઓ 'સોકાર'
સોજે પેણૂ અ ક્રિ સોજવુ
To swell
સોડો વિ સાંકડો
Narrow
સોનત વ્યાણી અ ક્રિ સુન્નત કરવી
To circumcise
સોન્ણૂ સ ક્રિ ઓળખવુ
To recognise.
સોણો પુ જુઓ 'સમણો'
સોપ્પ પુ સૂપડુ
A kind of flat basket which is open at the front and used in winnowing and clearing corns
સોરો પુ સસરો
A father-in law
સ્વીકાર્ણૂ સ ક્રિ સ્વીકારવુ
To accept

હ

હકલ સ્ત્રી સાદ, હાકલ
A call
હકલ કેણી સ ક્રિ હાકલ કરવી
To call, challenge
હકટણૂ સ ક્રિ હકાલવુ
To drive (an animal)
હક્ક પુ હક
Right
હજામત સ્ત્રી હજામત
The act of shaving
હજામત કેણી અ ક્રિ હજામત કરવી
To shave

હુટ્ટ સ્ત્રી. હાટ, દુકાન.
A shop.
હુટણૂ અ.ક્રિ. હટવું.
To move
હુડો પુ. હાડકું.
A bone.
હુડડ પુ. જુઓ 'હુડો'.
હુણોહુણ સ્ત્રી. ઉતાવળ.
Haste.
હુણણૂ સ.ક્રિ. ઘા કરવો.
To inflict (wound), strike.
હુડ઼ેકો પુ. ગલ્લો, હડકો.
A money-box, a till
હુથ પુ. હાથ.
A hand.
હુથ ડેણૂ સ.ક્રિ. હાથ દેવો.
To help
હુન્જ સ્ત્રી. આગમણુ (ચૂલાની).
The front part of a local hearth where ashes accumulate.
હુર્ધર સ્ત્રી. હળદર.
Turmeric, Haldi.
હુર્યા અ. તરત, જલ્દી
Soon.
હુર્યો અ બસ, થયું, વ.નો અર્થ સૂચવતો શબ્દ.
Used in denoting sense of 'sufficient'.
હુર પુ. હળ.
A plough.
હુર ખેડ઼ણા સ.ક્રિ. ખેડવું.
To plough.
હુરાડ઼ી વિ. હરાયું.
Unbridled.
હુર્કત સ્ત્રી. હરકત.
Hindrance.
હુલક સ્ત્રી. હલક, ગાનામાં લેવાતો ઢાળ.
A tone in singing.
હુલાયણૂ[1] સ.ક્રિ. હલાવવું.
To shake.
હુલાયણૂ[2] સ.ક્રિ. હલાવવું.
To stir.
હુલેસા ડેણા અ.ક્રિ. હલેસાં મારવાં.
To paddle (a canoe).
હુલ્કો પાડ઼ણૂ સ.ક્રિ. હલકા પાડવું.
To disgrace.
હુલણૂ સ.ક્રિ. ચાલવું, હાલવું.
To walk
હુવાલ્ધાર પુ હવાલદાર.
A petty officer in the army.
હાજ સ્ત્રી. કામ
Work.
હાજર થીણૂ અ.ક્રિ. હાજર થવું.
To be present.
હાણે અ. હવે.
Now.
હાણ્ડલો પુ. હાંડલું.
A small earthen vessel.

હાથી પુ હાથી
An elephant
હાથીડન્ધ પુ હાથીદાંત
Ivory
હામડ્ વિ અડબાઉ
Wild
હારી વીજણૂ સ કિ ઢોળાવ
To spill
હારે વન્ણૂ સ કિ હારવુ
To lose
હાગો પુ અનાજનુ માપ
A measure of (seven mounds) corns
હિકયાર અ એકવાર
Once
હિણ્ઠ પુ એરંડો
A castor plant (palma christi)
હિતરો વિ એટલું
This much
હી અ એમ
That way
હી સર્વ આ, એ
This
હીન્ધૂ પુ હિંદુ
Hindu
હીન્યામાર અ આ પછી
After this
હીયો પુ હૈયુ
A Heart
હૂ સર્વ તે
He
હૂંઈ વિ અમથું
For no purpose
હૂંણૂ અ કિ હોવુ
To be
હૂલાઋણો પુ હાનરડાનુ નામ
A pet name
હેકલો વિ એકલુ
Alone.
હેડાં અ અહીં
Here
હેડીયાં અ જુઓ 'હેડા'
હેડકી અચણી અ કિ હેડકી આવવી
To get hiccup
હેડો વિ આવો
Such
હેત્તા અ અહીંથી
From here
હેમત સ્ત્રી હિંમત
Courage
હેમથ સ્ત્રી જુઓ 'હેમત'
હેમ પુ હિમ વન
Frost
હેવર અ હમણાં
Now
હેવરઈ અ જુઓ 'હેવર'
હેણુ પુ હરણ
A deer
હેર અ જુઓ 'હેવર'
હેરઈ અ જુઓ હેવર'
હોકારો પુ પડકારો
A challenging call